

Türk Hemşireliğinin Hilalleşen İsmi
SAFİYE HÜSEYİN ELBİ
Nursel Manav

Kızılay Kültür Sanat Yayınları: 14
Bellek-Biyografi Dizisi: 4

Editör

Doç. Dr. Şefik Memiş
Fatma Sena Yasan

Düzeltili

Muhammed Akaydın
Gökçe Eser

Son Okuma

Nilgün Yavuz

Dizi Grafik Tasarım

Nevzat Onaran

Dizi Kapak Tasarım

Zeyd Karaaslan

Kapak Çizgisi

İsmail Özen

Uygulama

Murat Arslan
Muhammed Nur Anbarlı
Numan Karakuş

Üretim Koordinasyon

Selma Topkara

ISBN 978-605-71880-0-7

Ocak 2023, İstanbul, birinci basım

© Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023

Kızılay Kültür Sanat Yayınları
Türkiye Kızılay Derneğinin tescilli markasıdır.

Yayinevi Sertifika No: 15368

Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No.: 28

34445 Beyoğlu / İstanbul / Türkiye

Telefon: (+90 212) 263 1868

Web: www.kizilaykultursanat.com.tr/yayinevi/

e-posta: kks@kizilay.com.tr

Baskı

Mega Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Matbaa Sertifika No: 44452

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No.: 3

Baha İş Merkezi A Blok K.: 3

Haramidere Avclar / İstanbul

Telefon: (+90 212) 412 1700

Eserin 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde yayımlanması, Türkçe ve diğer bütün dillerde yurt içinde ve dışında maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Kızılay Kültür Sanat Yayınlarına aittir.

Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Kızılay Kültür Sanat Yayınlar web sayfasından (www.kizilaymagaza.org.tr/kategori/yayinlar-1) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabilir. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

Dijital versiyonu ücretsiz olan bu kitabın basılı hâli Kızılay Kültür Sanat'ın Yayınlar web sayfasından, internet üzerinden faal kitabevi ve mağazalar ile kütüphanelerinden satın alınabilir.

Kızılay Kültür Sanat, neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır. Kızılay Kültür Sanat Yayınları tarafından görüş belirtilmeyen hususlara Yayınevinin yahut kurucusu Kızılay'ın katıldığı varsayılmaz.

Kütüphane Bilgi Kartı

Library Cataloging-in-Publication Data

Türk Hemşireliğinin Hilalleşen İsmi Safiye

Hüseyin Elbi/ Nursel Manav; editör: Doç.

Dr. Şefik Memiş, Fatma Sena Yasan.

İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları,

2023.

150 sayfa: fotoğraflar; 12,5x17,5 cm.

Kaynakça ve indeks var.

ISBN 978-605-71880-0-7

1. Elbi, Safiye Hüseyin, 1882-1964. 2.

Nurses -- Turkey -- Biography. 3. Nursing --

Turkey -- History.

RT37.E43 M36 2023

Türk Hemşireliğinin Hilalleşen İsmi SAFİYE HÜSEYİN ELBİ

doğ. 29 Haziran 1882, İstanbul

öl. 6 Temmuz 1964, İstanbul

"Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmaniyye" adıyla kurulan "Türkiye Tıp Encümeni" adıyla faaliyetlerine devam eden ve nihayet "Türkiye Tıp Akademisi" adını alan derneğin toplantısı. Ön sırada oturan Safiye Hüseyin Elbi.

Abmed Besim Paşa
(1849-1928)

Firdevs (Theodosia)
Hanım (1860-1936)

Fatma Nibad
(?-1992)

Mehmed Tarık
(?-?)

Hüseyin Bey
(1869-1945)

Safiye Hüseyin Elbi
(1882-1964)

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 1868 yılında tesis edilışinden itibaren tüm cephelerde yaptığı sağlık hizmetlerinde yaşanan en önemli zorluk hastabakıcıların yokluğuydu. Özellikle Balkan Harbi'nde hastabakıcı ihtiyacı had safhaya ulaşmıştı. İşte bu zor dönemde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kadınlara yaptığı çağrıya hâli vakti yerinde ailelerin kızları cevap verdi. Bunlardan birisi de savaş boyunca canla başla çalışıp hastaların yaralarını saran Safiye Hüseyin Hanım'dı. Balkan Harbi'nin bitiminden sonra da kendisine verilen her görevi kabul eden, cesaretiyle hayranlık uyandıran Safiye Hüseyin Hanım Çanakkale Muharebelerinde korkmadan ateş hattına kadar giderek hastabakıcılık yaptı.

Elinizdeki eser, Türkiye'nin ilk hemşirelerinden Safiye Hüseyin Elbi'nin doğumundan ölümüne değin hayatı ve sosyal hizmet alanındaki çalışmalarına odaklanmaktadır. Bu kitapta, "Türkiye'nin Florence Nightingale"i namını hak eden Safiye Hüseyin Hanım'ın ömrünü adadığı hemşirelik müessesesine yaptığı katkıları bulacaksınız.

*“Bakımımızla iyileşen,
gözleri parlayan hastaları
görmek dünyalara
bedeldi.”*

Safiye Hüseyin Hanım

Giriş

Dünyada hemşireliğin ortaya çıkışı hemen hemen tarihin başlangıcına kadar uzanmaktadır. O çağdaki hasta bakımını hemşirelik olarak tanımlamak ve kabul etmek koşuluyla bilinen en eski kayıtlardan, MÖ 3500’lerden günümüze ulaşan bir Hint kitabında hemşireliğin varlığına rastlanmaktadır. Kadınların, hasta bakımına Antik Yunan döneminde başladığı ve mitolojik tanrı Aesculapius’un kızı Hygieia’nın tapınakta yardım isteyen hastalara hizmet sunduğu bilgisi günümüze ulaşmaktadır.¹ Roma döneminde de kadın hastabakıcıların varlığı bilinmektedir. Orta Çağ’da manastırlardaki sağlık hizmetinin yerine hastane ve tıp okulları ortaya çıkmaya başladı, ardından gelen Rönesans dönemi ise hastabakıcılık için karanlık bir devre oldu;

Florence Nightingale Selimiye Kışlası’nda lambasıyla hastaların arasında dolaşıyor.

salgın hastalıklar arttı hastabakıcılığa ilgi azaldı. Rönesans'ın ardından çok sayıda dinî önder veya grup etrafında, zengin ailelerin girişimleriyle hastalık ve yoksulluğa çözüm bulmak amacıyla çeşitli örgütlenmeler başladı.²

Sanayi Devrimi'nin ardından Florence Nightingale'le birlikte modern hemşirelik vücut buldu. Bu nedenle Florence Nightingale bugün anladığımız anlamda hemşireliğin öncüsü kabul edilmektedir.³

Osmanlı'da II. Bayezid döneminde Enderun'a bağlı şifahanede üç kadının çalıştığı ve onlara "ana" diye hitap edildiği kayıtlarda yer almaktadır. Yanı sıra sarayda hekimlere yardım eden kadınlar da varlığı bilinen en sabık hastabakıcılar olarak kabul edilmektedir. 1843'te yapılan Gureba Hastanesi kadınların çalıştığı hastanelerden biridir. Öte yan-

Florence Nightingale (1820-1910)

*Florence Nightingale
İngiliz sosyal reformcu,
istatistikçi ve hemşire.
Modern hemşireliğin
kurucusudur. Kırım
Savaşı sırasında
yaralanan askerlerin
tedavi ve bakımlarını
üstlendi.*

“Tanrı’nın en değerli armağanı olan hayat, çok defa hemşirenin ellerine terk edilmiştir.”

Florence Nightingale

dan akıl hastalarının tedavi edildiği bimarhanede hastalarla ilgilenen ve *inas hademe* denilen kadınların bulunduğu bilinmektedir.⁴

Kırım Savaşı döneminde Osmanlı Devleti müttefiklerinden İngiltere, Selimiye Kışlası’nı hastane olarak kullandı ve dünyanın ilk hemşiresi Florence Nightingale beraberindeki rahibelerle burada çalıştı.⁵ Florence Nightingale ve yanındaki 38 rahibe Selimiye Kışlası’nda savaş meydanlarından gemilerle taşınan yaralıların tedavisini yaptı.⁶ Elinde lambasıyla geceleri tedavi gören hasta ve yaralıları kontrol ettiği için “Lambalı Kadın” diye anılan Florence Nightingale ülkemizde dâhil tüm dünyada modern hemşireliğin ortaya çıkmasını sağlayan isimdir.⁷

1877-78 Osmanlı Rus Harbi’nde Saksonya Kraliçesinin yaralı askerlerin tedavisine yardım için gönderdiği, Ablertines tarikatından on iki hemşirenin sekizi 1877’nin Ekim’inde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Beylerbeyi Hastane-

Beylerbeyi Ağalar Dairesi Hastanesi, 1877’de Askeri Hastane olarak kullanılmıştı.

Gülhane-Mundy Baraka Hastanesi

sinde hizmet verdi, ardından bunların dördü ağır yaralılar için oluşturulan Gülhane-Mundy Baraka Hastanesine gönderildi. Diğer dört hemşire yeni hastane olarak hazırlanan Beylerbeyi Sarayı Ağalar Dairesinde görevlendirildi.⁸

İstanbul'daki Alman sefirin eşi Prenses Reuss rahibelerin farklı işlerde dörderli gruplar hâlinde çalıştırılmasını isteyince Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi; dördünü Çırağan Askerî Hastanesinde, diğer sekizini de Beylerbeyi Hastanesinde görevlendirdi. Alman Baron Mundy düzenlediği için onun adıyla anılan ve çok ağır yaralı askerlerin tedavi edildiği Gülhane-Mundy Baraka Hastanesinde ise hastabakıcılık yine Saksonya Kraliçesinin, Prenses Reuss aracılığıyla yolladığı dört hemşire tarafından yerine getirildi. Saksonya Kraliçesi, savaşın bitiminden sonra Haziran 1878'de rahibeleri geri çağırırdı. Bu rahibeler Osmanlı Mecidiye Nişanı'yla taltif edildi.⁹

Jaromír von Mundy
(1822-1894)

Jaromír Freiherr von Mundy Avusturyalı doktor. Modeli dünya çapında benimsenen ve daha sonra Viyana Profesyonel Kurtarma Servisi ile birleşen Viyana Gönüllü Kurtarma Derneğini kurdu.

Ağustos 1877'de Londra'da başlatılan kampanyayla 93 Harbi muhacirlerine yardım amaçlı kurulan Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye, İstanbul'daki İngiliz sefirin girişimiyle bir hastane işletti. Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye tarafından idare edilen hastanedeki Hilâl-i Ahmer doktorlarının görevi 18 Mayıs 1878'de sona erdi, hastane ise kalan hastalar iyileşinceye yani 8 Haziran 1878'e kadar çalışmaya devam etti.¹⁰ Sirkeci İstasyonu karşısında bulunan Hilmi Paşa Konağı'nda Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ortaklığında yürütülen Muhacir Kadınlar Hastanesinde kırk Fransız rahibe görev aldı. Rahibelerin St. Vincent de Paul Cemiyetine bağlı olduğu bilinmekle beraber Fransa'dan gelip gelmedikleri meçhuldür. Zira söz konusu cemiyetin İstanbul yahut Lübnan gibi Osmanlı vilayetlerindeki

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan itibaren yabancı hemşire-rahibeler Türk yaralılarına yardım etmek amacıyla savaş alanlarına gelmekteydi.

Fransız okullarında çalışan rahibeler olabileceği de düşünülmektedir.

Çoğu hastanede yaralı ve hasta askerlerin bakımını erkek hastabakıcılar yerine getirmekteydi. Mesela Erzurum'daki 6 Numaralı Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hastanesinin Savo ve Hüseyin adında iki başhastabakıcısı vardı. Sıhhiye treni olan 8 Numaralı Seyyar Hastanesinin başhastabakıcısı Kirkor Saldjan ve hastabakıcısı Stavros Stellianopoulos'tu. Neticeten 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde Alman Kızılhaçı aracılığıyla on üç, Lady Strangford'un yardım çalışmaları sonucu dört ve Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye'nin Fransız St. Vincent de Paul'a mensup kırk rahibe-hemşire görev aldı ve bunların on üçü vefat etti.¹¹

3 Şubat 1897-4 Aralık 1897 arasında devam eden Osmanlı-Yunan Harbi'nde Rus Kızılhaç heyeti doktorlarının yanı sıra on rahibe-hemşire, iki erkek hemşire ve diğerleriyle birlikte yirmi yedi kişilik ekip Selânik, Avlonya, Yenişehir ve Tırhala bölgesine yönlendirildi.¹²

Savaş dışında -sınırlı da olsa- kadınların hastanelerde hastabakıcı göreviyle çalıştırılmasının önünde engel bulunmadığı bilinmektedir. *Bimarhane* türündeki hastanelerin işleyişini düzenleyen Nizamname'de kadın hastabakıcıların çalışma sistemi de ayrıntılı olarak belirlendi.¹³

1898'de inşası tamamlanan ve II. Abdülhamid'in doğum günü 30 Aralık'ta açılan Gülhane Seririyat Hastanesinin ilk yılında üç, ikinci yılında iki Alman hemşire görevlendirildi.¹⁴

Sultan II. Abdülhamid (1842-1918)

II. Abdülhamid; Osmanlı Devleti'nin 34'ncü padişahı.

Hamidiye Etfal Hastanesi

İnşası tamamlanan Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi, 5 Haziran 1899 günü âdet olduğu üzere edilen dualarla açıldı, açılıшта bütün pavyonların önünde kurbanlar kesildi. Fotoğrafta, hastahane önünde toplanan olan kalabalığın arkasındaki kapının üzerinde "Firdevs-âşiyân merhume Hatice Sultan Hazretlerinin namına" yazıldığı görülmektedir.

Alman hemşireler gösterdikleri yararlılık nede- niyle beğenilmelerinin yanında tıp camiasında hemşire sınıfının kullanılmasına da vesile oldu. Bu hanımlara önceleri Almanca "şvester" diye hitap edilirken kısa süre sonra bu hitabın Türk- çesi olan hemşire kullanılmaya başlandı.

1900'de Haseki Nisa Hastanesinde İç Hasta- lıkları Pavyonunda kadınlar hastabakıcı olarak çalışmaktaydı. 1907'de Hamidiye Etfal Has- tanesi'nde yine kadın hastabakıcılar bulun- maktaydı.¹⁵ Nitekim 1909'da cerrah Ahmed Nureddin Bey'in ameliyat esnasında çekilen fotoğrafında bir hemşire görülmektedir.

İstanbul'da Sıra Dışı Bir Hayat

“O yaz günü, konağın salonunda yaldızlı çerçevesinde asılı duran fotoğrafa bakmaktan alıkoyamazdınız kendinizi. Koca salon-da divanın orada duran birisi, bu altın renkli çerçevede sırlanmış, ağzı sımsıkı kapalı, başında dantelli yarım örtüsüyle gözlerine dosdoğru bakan kadını tam karşıdan görebilirdi. O kadın, duvarda asılı olduğu yerden masayı, masanın üzerinde ihtişamla duran bahçeden güneşin ilk ışıklarıyla toplanıp vazoya konulmuş mor sümbülleri, divanı, koltukları, pencereyi, karşı duvardaki Miralay Şükrü Bey’in portresini -aylar yıllar boyu olduğu gibi- her gün seyredebilirdi. Odanın neresine giderseniz gidin sizi gözleriyle izler ve aynı merhametle bıkmadan usanmadan bakardı. Ama Haziran ayının o sıcak yaz günü diğerlerinden farklıydı, o gün fotoğraftaki kadının yıllardır beklediği görevi başlayacaktı. Kaderin planlamasıydı bu.”

şvester: Gülhane Seririyat Hastanesinde çalışan Alman hemşireler gösterdikleri yararlılık neticesinde takdir kazandı. Önceleri kendilerine Almanca “şvester” diye hitap edilirken sonraları Türkçe karşılığıyla hemşire denmeye başlandı.

Bu satırlar kurgu değil duvardaki fotoğrafa kadar gerçek. Belki de salonunun duvarında hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale’in fotoğrafının asılı olduğu tek evde, Türkiye’nin ilk hemşirelerinden Safiye Hüseyin, 29 Haziran 1882’de, İstanbul Hasköy’de dünyaya gözlerini açtı. Florence Nightingale’in fotoğrafının neden âdeta bir ikon değeri gördüğü, adının neden böyle bir hürmetle anıldığının

hikâyesi yaklaşık otuz yıl önceye uzanıyor ve Safiye Hüseyin'in dedesi Miralay Şükrü Bey'e dayanıyordu.

“Safiye Hüseyin Elbi, 23 Haziran 1882 tarihinde, İstanbul Hasköy'de dünyaya gözlerini açtı.”

Babası Ahmed Besim Paşa

Safiye Hanım'ın babası Ahmed Besim Paşa, Venedikli Kont Sarozi'nin ikinci kuşak torunuydu. Venedikli Kont Sarozi'nin oğlu Kandiyeli İbrahim veya İbro Kaptan'ın -yine kendisi gibi kaptan olacak- Şükrü adını verdiği oğlu dünyaya geldi. Miralaylığa kadar yükselen Şükrü Bey'in Morali Safiye Hanım'la olan evliliğinden Safiye Hüseyin'in babası Ahmed Besim Paşa doğdu. Mahmure ve Hayriye adlı iki kız kardeşi olan Ahmed Besim, 27 Eylül 1849'da babası Miralay Şükrü Bey'in gemisinin bulunduğu Girit'in Kandiyeli limanında dünyaya gözlerini açtı. Ahmed Besim, 1864'te Bahriye Mektebine girdi. 1869'da günümüzde makine mühendisliği diye bildiğimiz buhar bölümünde -ki Sanayi Devrimi'nin başlamasına neden olan buharlı makinenin keşfi nedeniyle böyle deniyordu- üç arkada-

Safiye Hüseyin Elbi'ye ait nüfus hükümeti cüzdanı

Ahmed Besim Paşa
(1849-1928)

şıyla birlikte okudu ve birincilikle mezun oldu. Okulu bitirdiği yıl Tersâne-i Âmire'nin İngiliz başmühendisi ve Glasgow'daki Napier and Sons Şirketinin Türkiye mühendisi Alexander Shanks'ın yardımcılığına tayin edildi. Bir süre sonra Shanks'ın görevi bırakmasıyla onun yerine atanan ve İngiliz Ahmed diye anılan Ahmed Besim; 1879'da terfi ederek yüzbaşılığa, 1887'de de miralaylığa yükseltildi. 1897'de Bahriye livası ve 1906'da Bahriye feriki tayin edildi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Tersâne-i Âmire'deki görevinden alınan Ahmed Besim Paşa, 16 Kasım 1909'da emekli oldu.¹⁶

Ahmed Besim Paşa özellikle makine tasarımı konusunda çağının öncülerinden sayılabilecek kadar başarılıydı. Çizdiği planların yüz yirmişi üretilip gemilerde kullanıldı ve İngiliz teknik

İlk Türk hemşirelerinden Safiye Hanım (solda ayakta) eşi Hüseyin Bey, annesi Firdevs Hanım, babası Ahmed Besim Paşa, oğlu Tarık ve kızı Fatma Nihad ile birlikte.

Ahmed Besim Paşa, emekli olduğunda çeşitli projelerle ilgilenmişti. Bunlardan birisi de İstanbul Boğazı'na tünel yapımı projesiydi.

dergilerinde yayımlandı. 1887'de İngiltere'deki The Institution of Mechanical Engineers'a¹⁷ üye olan Ahmed Besim, Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu kurumun her yaz gerçekleştirilen toplantılarına düzenli bir şekilde katıldı. Kendisini hümanist diye tanımlayan Paşa, II. Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Savaşı'na kadar İngiliz İşçi Partisi lideri Keir Hardie'yle mektuplaştı; Trablusgarp Savaşı nedeniyle İngiltere'deki sosyalist kamuoyunu Osmanlı lehine etkilemek için kulis çalışması yaptı. Ahmed Besim Paşa ayrıca Max Waecher adlı sulh yargıcının yaklaşan dünya savaşını engelleyebilmek amacıyla kurduğu silahlanma karşıtı European Unity League'in (Avrupa Birliği Ligi) danışma kurulu üyeliğine seçildi. Paşa, vefatına kadar hiç boş durmadı; İngiltere'de ilişkili olduğu çevrelerle yakınlığını kullanarak Soma ve Bandırma'da demiryolu imtiyazı, Üsküdar ve Kadıköy elektrikli tramvayı,¹⁸ yangın yerlerinin imarı ile Boğaz Demiryolu Tüneli projelerini hayata geçirmeye çalıştı. 31 Ağustos 1928'de vefat etti.¹⁹

Firdevs Hanım
(Theodosia)
(1860-1936)

*Safiye Hüseyin'in annesi
Firdevs Hanım'ın annesi
Liverpoollu Hannah
Milward, Babası İskoçyalı
Andrew Castell'di.*

Anne Firdevs Hanım

Safiye Hüseyin Elbi'nin annesi Firdevs Hanım'ın aile kökeni İngiltere'ye dayanmaktadır. Firdevs Hanım'ın annesi Hannah Milward,²⁰ Liverpoollu çarkçı ustası Joseph Milward'ın kızıdır. Firdevs Hanım'ın dedesi Liverpoollu Joseph Milward, önce Rus donanmasında çarkçı olarak çalışmaya başladı, ardından Osmanlı Devleti hizmetine girdi. Tahminen 1843-45 arasında İstanbul'a gelen Joseph Milward, Liverpool'da yaşayan eşi Hannah Milward'ı o sırada henüz 40 günlük olan kızı Anna'yla (Hannah) birlikte yanına çağırdı. Böylece Milward ailesi Dersaadet'te tekrar bir araya geldi. Joseph Milward Kırım Savaşı'na katıldı, bu nedenle bir iftihar nişanı verildi, daha sonraki hizmetleri nedeniyle de beşinci rütbeden Mecidi Nişanı ile taltif edildi.

Firdevs Hanım'ın babası sonradan Hasan Bey adını alan ve miralaylığa kadar yükselen çarkçı ustası Andrew Castell'di. Andrew Castell, Kuzeydoğu İskoçya'nın en önemli limanı ve ticaret merkezi olan Aberdeen'den James Castell'in oğluydu. Aslında ailenin Osmanlı Devleti'ndeki macerası da James Castell'le başladı. Çarkçılık yapmak üzere Aberdeen'den İstanbul'a gelip Tersane-i Âmire'de çalışmaya başlayan James Castell, kopan bir zincirin çarpmasıyla iki bacağını birden kaybetti. Babasının yaşadığı bu talihsizlikten habersiz olan oğlu Andrew, annesi Mary-Anne ile kavga ederek İstanbul'a gitmeye karar verdi. Ne var ki Andrew İstanbul'a hareket ettiği sırada babası da Liverpool'a dönmek üzere yola çıktı. Böylece aksi yönlere giden baba oğulun yolları

bir daha kesişmemek üzere ayrıldı. James Castell, Liverpool'a ulaştıktan bir süre sonra hayatını kaybetti. İstanbul'a gelip babasını bulamasa da onun yolundan devam eden Andrew Castell yahut sonradan aldığı ismiyle Hasan Bey ise Tersane-i Âmire'de Muhbir-i Sürûr isimli vapurda üçüncü çarkçı olarak çalışmaya başladı. Kırım Savaşı'na katıldı ve iftihar nişanı verildi, miralaylığa kadar terfi etti. Vefatının ardından cenaze töreni esnasında paşa rütbesi ve beratı ailesine ulaştı.

1860'ta doğan Firdevs Hanım (Theodosia), Safiye ismini alan Hannah Milward ile Miralay Hasan Bey'in (Andrew Castell) evliliğinden dünyaya gelen altı çocuktan üçüncüsüydü. Ahmed Besim Paşa ile evlenen Firdevs Hanım 25 Nisan 1936'da vefat etti. Ahmed Besim Paşa'nın *hoca* diye hitap ettiği Firdevs Hanım'la evliliğinden -ebe Atiyye Hanım tarafından doğumu gerçekleştirilen- yaşayan ilk çocuğu olan Safiye Hanım'a hem babaannesinin hem anneanesi-

1925'e ait bir fotoğrafta Safiye Hanım'ın annesi Firdevs Hanım'la bahçede çay içtiği görülüyor

Chemin de Fer Ottoman D'anatolie

*Şimendifer Kumpanyası
Alman sermayeliydi ve
ikamet ettikleri yerler-
de Alman mektepleri
açıyordu.*

nin ismi verildi. Ahmed Besim Paşa, ilk çocuğunun doğumuna ilişkin bıraktığı notta Safiye Hanım'ın 1882'de dünyaya gözlerini açtığını yazmıştı. Safiye Hanım'dan sonra Ahmed Besim Paşa ve Firdevs Hanım'ın İbrahim İskender [Ülman] (23 Ekim 1887-23 Aralık 1965), Mustafa Şükrü [Ülman] (doğ. 2 Kasım 1890), Fatma Nesime [Dölen] (6 Nisan 1894-25 Ocak 1976), Harun Reşid [Ülman] (doğ. 19 Aralık 1897) adlı çocukları dünyaya geldi. İbrahim İskender ve Mustafa Şükrü tıp doktoru; Harun Reşid ise babası gibi aile geleneğini sürdürerek gemi mühendisi oldu.²¹ Harun Reşid'in gemi çizimlerinin bir kısmı zayı olurken kalan kısmı Atatürk Kitaplığı'na teslim edilerek korundu.

Safiye Hanım, kardeşleri İskender ve Şükrü; Yeldegirmeni'ndeki Alman Mektebinde eğitim gördü.

Safiye Hanım'ın kardeşi Fatma Nesime Hanım'ın eğitim gördüğü okul olan English High School günümüzde Beyoğlu Anadolu Lisesi adıyla hizmet vermektedir.

“Kuruluşundan itibaren “English High School” olan okulun adı, 1 Kasım 1979 yılında devletleştirildiğinde, ‘İngiliz Kız Ortaokulu’ olarak değiştirilmiş ve 1980 yılında lise kısmı açıldığında “Beyoğlu Anadolu Lisesi” adını almıştır.”

Safiye Hanım'ın -kesin olmamakla birlikte- Haydarpasha'da kurulan Anadolu Şimendifer Kumpanyası'nın Almanca eğitim veren Alman Mektebi'nde okuduğu bilgisi mevcuttur.²² Kendi ifadesiyle babası Ahmed Besim Paşa eğitimine özen gösterdi ve bu sayede İngilizce, Almanca ve Fransızca öğrendi. Ahmed Besim Paşa, oğulları İskender ve Şükrü'yü de aynı okulda okuttu. Fatma Nesime Hanım ise kısa süre bu okula devam ettikten sonra 1849'da Beyoğlu'ndaki Bursa Sokağı'nda İngiltere Sefiri Viscant Stradford Redcliffe'in eşi Lady Redcliffe tarafından açılan *English High School* adlı kız okuluna devam etti. English High School 1979'da Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilip kamulaştırıldı ve İngiliz Kız Ortaokulu adıyla öğretime devam etti.²³

Hüseyin Elbi

Hüseyin Bey, fırkateyn kaptanlığı yapan bir Miralay'dı. Safiye Hanım Hüseyin Bey'le evlendikten sonra Safiye Hüseyin olarak anılmaya başlandı.

İyi İngilizce bilmesi -zira evinde çoğunlukla İngilizce konuşuluyordu- Safiye Hanım'ın öne çıkan yönlerinden biridir. Bizzat aktardığı bir anısında farklı dillerdeki hâkimiyetinin derecesi görülebilmektedir. İngiltere'deki Institution of Mechanical Engineers'ın üyesi olan babası Ahmed Besim Paşa, daha önce belirttiğimiz üzere bu kurumun her yıl yapılan konferanslarına düzenli katılır ve bu seyahatlere genellikle çocuklarını da beraberinde götürürdü. Safiye Hanım başta olmak üzere çocuklarının dünyayı tanınmasını isteyen Ahmed Besim Paşa, Londra'ya Avrupa üzerinden gitmeyi tercih eder; kıtanın belli başlı başkentlerinde konaklayacak bir güzergah belirlerdi. Nihayet İngiltere'ye ulaştıklarında Londra'daki müze ve sergileri mutlaka ziyaret ederlerdi. Bu gezilerden birinde Londra'daki Osmanlı sefaretî yetkilileri Ahmed Besim Paşa'yı kaldığı otelde ziyaret etti. Ahmed Besim Paşa, Safiye'nin aldığı eğitimi gururla anlattı; onu Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerinde imtihan etmelerini istedi. Sınavı başarıyla geçen Safiye'nin üç dilde okuyup yazabilmesi şaşkınlık ve hayranlıkla karşılandı, hatta bu özelliği bir İngiliz gazetesinde haber oldu:

“...Başkâtip İngilizce, Müsteşar bey Fransızca, bir başka bey de Türkçe yazı yazdırdılar. Ertesi gün başkâtip bey pedere bir gazete gönderiyor. İçinde ‘harika Türk kızı’ diye bir makale yazılı. Gazetenin muharriri (yazarı) o akşam otelde imiş bizim imtihanı takip etmiş ve gazetesine yazmış.”²⁴

Safiye Hanım, fırkateyn kaptanı Miralay Hüseyin Bey'le (1869-13 Temmuz 1945) evlendi

ve bundan sonra Safiye Hüseyin Hanım olarak anılmaya başlandı. Bilindiği üzere Osmanlı Dönemi'nde kadınlar evlenene kadar babaları-
nın, evlendikten sonra kendi isimlerinin yanın-
da eşlerinin adıyla anılmaktaydı. Biz de bundan
sonraki sayfalarda Safiye Hüseyin Hanım diye
hitap edeceğiz. Hüseyin Bey'le evliliğinden biri
kız diğeri erkek iki çocuğu dünyaya geldi. Fat-
ma Nihad ve Mehmed Tarık isimindeki çocuk-
ları²⁵ anneleri gibi yabancı okullarda eğitim aldı.
Kızı Fatma Nihad English High School'a, oğlu
Tarık Robert Kolej'e devam etti.²⁶ 1992'de ha-
yatını kaybeden ve aile arasında "nini" diye hi-
tap edilen kızı Fatma Nihad Hanım evlenmedi.
Robert Kolejden sonra ABD Indiana'da Purdue
Üniversitesinde inşaat mühendisliği okuyan
oğlu Tarık Bey ise İffet Hanım'la evlendi ancak
çocukları olmadı. ABD'den döndükten sonra
Nafia Vekâleti, daha sonraki adıyla Bayındırlık
Bakanlığında çalışmaya başlayan Tarık Elbi, ar-

*Safiye Hüseyin Elbi'nin kızı
Fatma Nihad Hanım*

*Safiye Hüseyin Elbi'nin oğlu
Tarık Bey*

ENGLISH HIGH SCHOOL 78
CONSTANTINOPLE

Account for Mr. J. Hussein, Easter Term 1914.

Fees 8 ⁰⁰ + 4 ⁰⁰ = 10 ⁰⁰	200 + 220	972
Stationery 35 + 25 + 25 + 2		61
Drill 30 + 30		60
Music		
Extras: Greek		
Training		
Play Dress		35
Total		1057

1 Sterling @ 110
Napoleon @ 47.
Amounts should be paid in the first week of term.

English High School'a ait 28 Nisan 1914 tarihli evrak Safiye Hanım'ın bu okulda okuyan kızı Fatma Nihad Hanım'la ilgilidir.

dından Ankara'da Demiryolları İnşaat Dairesi Limanlar İnşaat Başmühendisi oldu.²⁷

Safiye Hüseyin Hanım'ın doğduğu Hasköy'deki ev ve büyüdüğü, babası Ahmet Besim Paşa'nın Çatalçeşme'deki köşkünün Türk ve İngiliz kültürlerinin birlikte yaşandığı bir ortama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce ifade ettiğimiz üzere bu evde günlük konuşma dili İngilizceydi. Bu köşkün tam ortasında, salonuna hâkim noktadaki unsur da en başta tasvir ettiğimiz Florence Nightingale fotoğrafıydı. Safiye

Safiye Hüseyin'in dedesi Ahmed Besim Paşa'nın Çatalçeşme'deki köşkünün salonunda Florence Nightingale'in fotoğrafı yer alıyordu.

Hüseyin Hanım'ın hemşireliği seçmesindeki en önemli etken yıllar boyu her gün göz göze geldiği Florence Nightingale'di. Bu fotoğraftan ne kadar etkilendiğine geçmeden önce dünyanın ilk hemşiresinin fotoğrafının Ahmed Besim Paşa'nın salonunda ne aradığını izah etmemiz gerekmektedir.

1820'de ailesinin yaptığı gezi esnasında Floransa'da dünyaya gelen ve babasının çocuklarına doğum yerlerinden esinlenerek isim verme meyli nedeniyle Florence ismini alan sosyal reformcu, istatistikçi modern hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale,²⁸ 1853-1856 arasındaki Kırım Savaşı esnasında yaralı askerlerin tedavisine yardım etmek üzere İstanbul'a geldi. Dönemin İngiliz Savunma Bakanı Sidney Herbert, Florence Nightingale'den Doğu'daki İngiliz Umumi Asker Hastaneleri Kadın Hastabakıcılar Müdürü olarak Kırım Savaşı'nda yaralanan veya hastalanan İngiliz askerlerinin bakımını yapması için İstanbul'a gitmesini istedi. Bunun üzerine Nightingale, beraberinde hastane ve kiliselerde hastabakıcılık yapan 38 kadınla İstanbul Üsküdar'a geldi.²⁹ Dersaadet'te İngiliz askerlerinin kullanımına verilen Selimiye Kışlası'nda yaralı askerlerin tedavisiyle ilgilendi ve bu esnada Selimiye Camii tarafında kendisine ayrılan kulede kaldı. Kulenin özelliği padişaha tahsis edilmiş olmasıydı. Kule hâlen Florence Nightingale Müzesi olarak ziyarete açıktır.³⁰

Florence Nightingale Müzesi

Kırım Savaşı sırasında Askeri Hastane hâline getirilen ve İngiliz hemşire Florence Nightingale'in de görev aldığı tarihi Selimiye Kışlası'nın kuzeybatı köşesindeki kulenin bir bölümü 1954'te müze olarak düzenlendi. Florence Nightingale'in eşyaları, fotoğrafları, elinden hiç eksik etmediği lambası, madalyaları ve Sultan Abdülmecid'in hediye ettiği bilezik müzede sergilenmektedir.

Kırım Savaşı'nda hayırsever kadınların yaralı ve/veya hasta askerlere bakması hemşirelik mesleğinin ortaya çıkmasındaki köşe taşlarından biri kabul edilir. Bir diğer deyişle bugün anladığımız

Selimiye Kışlası

*Florence Nightingale,
Kırım Savaşı sırasında
İstanbul'daki çalışmaları
Selimiye Kışlası'nda
yaptı.*

anlamdaki hemşireliğin başlangıcına dair genel kabul Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen Florence Nightingale'in çalışmalarıdır. Bu nedenle Selimiye Kışlası'nın hemşireliğin resmen ortaya çıktığı yer olduğu ifade edilebilir.

Bir süre Selimiye Kışlası'nda çalışan Florence Nightingale, 1855 Mayıs'ında Kırım'a gitti.³¹ Florence Nightingale'in Safiye Hüseyin Hanım'ın hayatındaki yerinin belirlendiği zaman da tam bu tarihtir. Çünkü seyahatinde ona eşlik edenler arasında Safiye Hüseyin Hanım'ın büyükbabası Miralay Şükrü Bey de vardı.

“Büyükbabam Miralay Şükrü Bey, Kırım Harbi sırasında Florence Nightingale'i Kırım'a götüren geminin süvarisiydi. Çocukluğum hep Florence Nightingale'in hikâyeleri, efsaneleri ve hayatını dinleyerek geçti. Evimizde bu insanın resmi asılıydı. Bu resmi seyrederken içimde hep böyle bir kadın olmak arzusunu duyardım. Babam Bahriye Sermühendisi Ahmed Paşa “Ben Florence Nightingale'in elini öptüm” diye övünürdü.”³²

Modern hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale'e hayranlık duyulan evde dünyaya gelen Safiye Hüseyin Hanım, kendi sözleriyle daha çocukluğunda onun izinden gitmeye karar verdi. Safiye Hüseyin Hanım'ın yaşamı, hemşirelik tarihi ve sosyal hizmet alanında öncülük ettiği yenilik ve ilkler, Florence Nightingale'le çoğu noktada benzerlik gösterir. Safiye Hüseyin Hanım'ın hemşireliği seçmesinde Florence Nightingale'in etkisi kuşkusuzdur ancak bir bu kadar kuşkusuz olan diğer etkenin dönemin koşulları olduğunu da belirtmek gerekir.

Tanzimat Fermanı'yla başlayan ve önce I. Meşrutiyet'i ardından II. Meşrutiyet'i kapsayan dönemin yetiştirdiği aydın, okur-yazar kadın neslinin Safiye Hüseyin Hanım üzerindeki rolü göz ardı edilmemelidir. Tanzimat'ta açılan okullardan sonra kadın öğretmen yetiştirmeyi amaçlayan Dâru muallimât okullarıyla kız çocuklarının eğitiminde yeni bir sürece girildi. I. Meşrutiyet yıllarında daha fazla kız çocuğu okula devam etti ve eğitilmiş kadınların toplumsal yaşamda var olmak için seslerini duyurmalarına imkân tanıyan elverişli ortam da II. Meşrutiyet dönemiyle ortaya çıktı. II. Meşrutiyet'le birlikte kadın dergileri ve gazetelerinin sayısı hızla arttı ve bunlar okur-yazar kadınlar arasında belirli bir entelektüel birikim sağladı; öncü kadınların yetişmesinde etkili oldu. Kadın gazete ve dergileri, yazarlar ve toplum önderleri sayılabilecek isimler hakkında literatürde

dâru muallimât:

Osmanlı Devleti'nde 1870-1924 yılları arasında faaliyet gösteren kız öğretmen okuluna verilen ad.

Florence Nightingale Kırım Savaşı yıllarında İstanbul'da Selimiye Kışlası'nda yaralı askerlerle ilgilenmişti.

II. Meşrutiyet'le birlikte kadın dergi ve gazetelerinin sayıları hızla artmıştı.

II. Meşrutiyet:

Kânûn-ı Esâsî'nin ilân edildiği 23 Aralık 1876'dan Meclis-i Meb'ûsan'ın muvakkaten tatil edildiği 13 Şubat 1878 tarihine kadarki döneme I. Meşrutiyet, meclisin yeniden toplanmaya davet edildiği 23-24 Temmuz 1908'den 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne veya 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun neşri ya da saltanatın ilga edildiği 1-2 Kasım 1922 tarihine kadarki döneme II. Meşrutiyet denmektedir.

çok sayıda araştırma yapıldı ve eserler kaleme alındı.³³ Safiye Hüseyin Hanım'ın ailesinin sağladığı imkânlar onun için bir kaldıraç görevi üstlendi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınların toplumsal hayatta yer almasını destekleyen hükümet politikaları da sahip olduğu nitelikleri kullanabilmesi için gereken ortamı hazırladı.

Kamusal alanda ön planda olan kadınlar çoğunlukla önde gelen devlet adamlarının ve üst düzey bürokratların kızlarıydı. Toplumun bugün elit diye nitelendirdiğimiz kesimine denk düşen üst düzey bürokrat paşaların kızları, konumları sayesinde toplumsal yaşama katılmakta nispeten özgürdü. Onlar da kendilerine sunulan bu özgürlüğe karşılık devletin, ordunun, halkın ihtiyaç duyduğu alanlarda ön safta çalışmaktan

çekinmeyecekti. Kadınlar toplum yararına işlerde görünür olmaya başladığında Safiye Hüseyin Hanım da zaten yıllardır hazırlandığı hastabakıcılıkla onlara katılacaktı.

Safiye Hüseyin Hanım Kızılay yöneticileriyle birlikte

Ebüzziya Tevfik

*Ebüzziya Mehmed Tevfik
Bey (17 Şubat 1849,
İstanbul-27 Ocak 1913),
Türk gazeteci, yazar,
yayımcı, hattat.*

*Türkiye’de “matbaacılığı
sanat hâline getiren kişi”
olarak kabul edilir.*

Balkan Harbi ve Çanakkale Muharebelerinde Başhemşire Safiye Hüseyin Hanım

Balkan Harbi ve Safiye Hüseyin Hanım

“Balkan Harbi’nde memlekette hastabakıcı yoktu. İngiltere buraya sağlık ekibi göndermiş, heyet şimdiki Arkeoloji Müzesi olan yere yerleşmişti. Ebüzziya Tevfik Bey, babamın çok iyi arkadaşıydı. Babama İngilizce bilen hastabakıcı aradıklarını söylüyordu. Bunu duyunca kardeşim ve ben müracaat ettik. Babam da kocam da hiç itiraz etmediler, üstelik bizi teşvik ettiler. Ben artık evimi, çocuklarımı unuttum, hastalara daldım...”³⁴

8 Ekim 1912’de başlayan Balkan Harbi, Osmanlı Devleti için sadece çeşitli cephelerde sürdürdüğü bir savaş değildi. Hatta sadece Balkanlarda yerinden edilen göçe zorlanan nüfusun başkente akma-

Balkan Harbi, Osmanlı Devleti için sadece bir savaş değil aynı zamanda kolerayla mücadele anlamına geliyordu.

Sanayi-i Nefise Mektebi

sından doğan iane, iaşe, iskân meselesi değil; aynı zamanda kolera salgınıyla mücadeleiydi. Çaresiz kalan hükûmet İstanbul'da pek çok binayı hastane olarak kullanmaya başladı; yalılar, yerli ve yabancı okullar, oteller hastalara ayrıldı. Bu binaların bir kısmı savaşta yaralanan, hastalanan askerlerin tedavisi için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından hastaneye dönüştürüldü. Göçmenlere yardım amacıyla Darüssınaa veya ilerleyen yıllarda anı-lacağı gibi Sanat Evi kuruldu. Darüssınaa'da göç-menlerle ilgili yapılan çalışmaları sonraki bölümde ele alacağımızı belirtmekle yetinelim.

Bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi olarak bilinen Asâr-ı Atika Müzesi, 1882'de güzel sanat-lar dallarında eğitim vermek üzere açılan Sanâ-yi-i Nefise Mektebi ve Şark Eserleri Müzesi'ne ait binalar zorunluluktan hastaneye çevrildi. İstanbul'da Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi bu hastanelerin açılması için gerekli hazırlığı yaptığı sırada İngiltere Salib-i Ahmer (Kızılhaç) Cemiyeti de yardım amaçlı doktor ve tıbbi destek gönderdi; Asâr-ı Atika Müzesi İngiliz ekibin kullanımına ayrıldı.³⁵

İstanbul Arkeoloji Müzesi

İstanbul Arkeoloji Müzesi, çeşitli kültürlerle ait bir milyonu aşkın eserle, dünyanın en büyük müzeleri arasındadır. Türkiye'nin müze olarak inşa edilen en eski binasıdır.[2] XIX. yüzyılın sonlarında ressam ve müzeci Osman Hamdi Bey tarafından devlet müzesi olarak kuruldu ve 13 Haziran 1891'de ziyarete açıldı.

Sir Ernest Cassel

Sir Ernest Cassel, Balkan Savaşı esnasında 66 kişiden oluşan İngiliz Kızılhaç heyetini 4 Kasım 1912'de Sanâyi-i Nefîse Mektebi ve Asâr-ı Atika Müzesi'ne yerleştirdi.

Balkan Savaşı sırasında Sir Ernest Cassel tarafından oluşturulan İngiliz Kızılhaç heyeti 12 doktor, 11 asistan ve 43 hastabakıcıyla 4 Kasım 1912'de İstanbul'a geldiğinde hemen Sanâyi-i Nefîse Mektebi ve Asâr-ı Atika Müzesi'ne yerleştirildi.³⁶ İngiliz Kızılhaç Cemiyeti, 6 Kasım 1912'de İngiliz Kızılhaç Müze Hastanesi olarak adlandırdıkları 150 yataklı hastaneyi açıp hasta kabul etmeye başladı.³⁷ Heyetteki 12 doktordan Dr. Anderson önderliğinde bir grup Çatalca'daki Alibey Çiftliğine gitti, diğerleri de Dr. Hurt'ın yönetiminde Beykoz'da hastane kurdu. Sanâyi-i Nefîse Mektebi'ndeki hastanede Şubat 1913 sonuna kadar 212 yaralı ve 121 hasta kabul edildi, bunlardan 196'sı iyileşirken 61'i vefat etti.³⁸

Safiye Hüseyin Hanım'ın hemşireliği, kendi ifadesiyle ünlü gazeteci ve yazar Ebüzziya Tevfik Bey'in İngiliz Salib-i Ahmer (Kızılhaç) heyetinin görev yaptığı Asâr-ı Atika Müzesi'ne İngilizce bilen hastabakıcı arandığını söylemesi üzerine kız kardeşi Fatma Nesime'yle birlikte gönüllü olarak çalışmasıyla başlar. Ülkedeki hemşirelik eğitimi hakkında son bölümde ayrıntılı bilgi vereceğiz. Ancak Safiye Hüseyin Hanım'ın katıldığı hastabakıcılık kursuna bu noktada değinmekte yarar var. Daha önce de ifade edildiği üzere Florence Nihgtingale gerek Safiye Hüseyin Hanım'ın hemşireliğinde ve gerekse ülkede hemşirelik kurumunun tesisinde bariz bir etkiye sahiptir. Şöyle ki 1907'de Londra'da Uluslararası Kızılhaç Kongresi'ne katılan ve şeref konuğu Florence Nightingale'e gösterilen saygıdan etkilenerек onunla tanışıp elini öpen, İstanbul'a döndüğünde hastabakıcı eğitil-

mesi konusunda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi üyelerini ikna eden Besim Ömer Paşa'nın açtığı kurs Safiye Hüseyin Hanım için de hemşirelik için de bir milat oldu. Muallim-i muhterem denilen 1862'de İstanbul'da dünyaya gelen Besim Ömer Paşa, 1885'te Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'den mezun olduktan sonra adını tıp tarihine yazdıran pek çok ilke imza atan isimdir.³⁹

Besim Ömer Paşa
(1862-1940)

Türk tıp profesörü, bilim insanı, sivil toplum örgütçüsü ve milletvekili.

Safiye Hüseyin Hanım, Besim Ömer Paşa'nın teklifi üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesinin kararıyla 28 Ağustos 1912'de Kadırga'da Vilâdethane'de düzenlenen 10 kişilik hastabakıcı eğitimine 18 yaşındaki kız kardeşi Fatma Nesime Hanım'la beraber katıldı. Tahmin edileceği üzere bu kurs Safiye Hüseyin Hanım'a çocukluğundan beri hayalini kurduğu Florence Nightingale gibi olma fırsatını sunuyordu. Safiye Hüseyin ve Fatma Nesime ha-

Safiye Hüseyin Hanım ve kardeşi Fatma Nesime Hanım, Besim Ömer Paşa'nın 28 Ağustos 1912'de Kadırga Vilâdethanesinde düzenlenen on kişilik hastabakıcı eğitimine katıldı.

nımlar dışında kursa devam edenlerden Münire İsmayıl ve Kerime Salahor'un isimlerini biliyoruz. Diğer altı kişi hakkında literatürde kesin bir uzlaşma bulunmamaktadır. Safiye Hüseyin ve Fatma Nesime hanımlar başta olmak üzere katılan on kişiye ayda 16 gün ders verilen kursa devam için okuma yazma bilme, iyi ahlak sahibi ve sağlıklı olma şartları vardı.⁴⁰ İstanbul'un varlıklı ve önde gelen kültürlü ailelerinin kızlarının davet edildiği, bizzat Besim Ömer Paşa'nın başlattığı hastabakıcılık derslerini Dr. Ali Derviş Bey'in eşi Antoniette sürdürdü.⁴¹

Bilinen adıyla Arkeoloji Müzesi, Müze Hastanesi ve karşındaki Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne tahsis edilen ve günümüzde Eski Şark Eserleri Müzesi olan Çinili Köşk de Sanâyi-i Nefise Mektebi Hastanesi adıyla İngiltere Kızılhaç Ce-

Gülhane Parkı içerisinde bulunan Arkeoloji Müzesi, Çinili Köşk ve Şark Eserleri Müzesi Balkan Savaşları sırasında savaşta yaralanan askerlerin tedavisi için hizmet vermektedir.

miyetinin İstanbul'a gönderdiği doktorların kullanımına verilerek⁴² yaralıların tedavisine tahsis edildi. Adı geçen hastanelerde görevlendirilecek hastabakıcılar İngiliz doktorlara refakat edecekleri için İngilizce bilmeleri bir zorunluluktur. Safiye Hüseyin ve Fatma Nesime hanımlar İngilizce bilen hastabakıcılar olarak bu hastaneler için ideal adaylardı. Safiye Hüseyin Hanım, Sanâyi-i Nefise Mektebi Hastanesinde, kız kardeşi ise Müze Hastanesinde çalışmaya başladı.

“Balkan Harbi'nin zuhuriyle yaralılara bakmak ıstıraplarını tahfif etmek farz olmuştu. Hilâl-i Ahmer'e gittiğim zaman hocamız Besim Ömer Paşa İngilizce bildiğim için benden İngiliz Kızılhaç'ına tahsis olunan o zamanki Sanâyi Nefise Mektebi'ndeki hastanede çalışmamı istedi. Hastabakıcı kıyafetim yere kadar beyaz önlük, gömlek, baş beyaz bir örtü ile örtülü ancak ağız ve burun meydanda, sol kolda Hilâl-i Ahmer pazubenti. Yaralıları taşıyan vapurlar hastaları Ahırkapı'ya çıkartıyor ve en ağırılarını bize bırakıyorlardı. Petrol lambalarıyla, fenerlerle gecenin birine ikisine kadar pansuman yapıp yataklarına yatırırdık. İcabında ameliyatlar da yapılırdı. Aylarca öyle çalıştım...”⁴³

Görüldüğü üzere iki kız kardeş çok yoğun çalışmak durumundaydı. Bu sebeple o dönem müzenin müdürlüğünü yapan Sadrazam İbrahim Edhem Paşa'nın oğlu ünlü ressam Osman Hamdi Bey'in kardeşi Halil Edhem Bey,⁴⁴ lojmanını eve gitmeye bile fırsat bulamayan kız kardeşlerin kullanımına vermişti. Safiye Hüseyin ve Fatma Nesime hanımlar bu hastanede

Halil Edhem Bey

(doğ. 1861, İstanbul – öl. 17 Kasım 1938)

Sadrazam İbrahim Edhem Paşa'nın oğlu, Osman Hamdi Bey'in küçük kardeşidir. Şark Eserleri Müzesi Müdürlüğü yapmıştır.

Balkan Savaşı Madalyası

ameliyat hemşireliği de yapıyordu. Fatma Nesime Hanım'ın yakınlarına aktardığına göre yaralı askerler ameliyatta kaptıkları tetanos nedeniyle hayatını kaybediyordu. Steril operasyon aletleri kullanılmasına rağmen tetanos yayılmaya devam edince kaynağını bulmak üzere araştırma yapıldı ve ameliyat masasına bulaşan mikrobun askerlerin hayatını kaybetmesine yol açtığı anlaşıldı.

Hastabakıcılıkları göz dolduran Safiye Hüseyin Hanım ve kız kardeşi Fatma Nesime Hanım'a İngiltere Kızılhaç Derneği Genel Sekreteri Frank Hastings, Nisan 1913'te birer teşekkür mektubu gönderdi. Mektupta, yaptıkları hem-

İngiliz Kızılhaç çalışanları İstanbul'da

şirelik hizmetinin İngiltere Kızılhaç Derneği Tıbbi Yardım Komitesince takdir edildiğini ve kız kardeşlerin gayretli çalışmasının da 28 Mayıs 1913'te St. James's Palace'ta yapılacak toplantıya sunulacağını yazdı. Nihayetinde Safiye Hüseyin ve Fatma Nesime hanımlara İngiltere Kızılhaç Derneğinin Balkan Savaşı için hazırlattığı gümüş madalya gönderildi. Madalyalar kız kardeşlere İngiltere Sefareti Maslahatgüzarı Charles M. Marling tarafından takdim edildi.⁴⁵ Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de Balkan Savaşı sırasındaki hastabakıcılık hizmetleri nedeniyle Fatma Nesime Hanım'ı tunç, Safiye Hüseyin Hanım'ı gümüş madalyayla taltif etti.

Fatma Nesime Hanım Balkan Savaşı'ndan sonra hemşireliğe devam etmedi. Ordu için topçu ve istihkâm subayı yetiştirmek amacıyla kurulmuş Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn Nazırı Ahmed Sırrı Paşa'nın kızı Maide Hanım ve istihkâm miralay Mehmed Salih Bey'in oğlu Duyun-ı Umumiyye memuru Hasan Mukadder Bey'le 19 Mart 1914'te nişanlanan Fatma Nesime Hanım, 24 Haziran 1914'te evlendi. İki çocukları dünyaya gelen çift 1930'ların başında İzmit'in Maşukiye Köyü'ne yerleşti ve hayatlarının sonuna kadar burada yaşadı. Fatma Nesime Hanım 25 Ocak 1976'da vefat etti.⁴⁶

Balkan Savaşları boyunca Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 6 Ekim 1912'de açıp 3 Aralık 1913'te kapattığı yirmi hastanede 39.772 yaralı tedavi edildi.⁴⁷

*Fatma Nesime Hanım'ın
nişanlısı Hasan Mukadder
Dölen*

*Akçura, Üçüncü
Duma'nın bir
oturumunda özellikle
Müslüman vekillerin
davranışlarını gözlemler.
Zaten sayıları pek az olan
Müslüman vekillerin
haklarını gereğince
savunamadıklarını
görür. Sadri Maksudi'nin
konuşmasının içeriğini
beğenirse de, medeni
cesaret gösterip bir şeyler
söylemesini takdir eder.*

Çanakkale Geçilmez: Reşid Paşa Hastane Gemisi'nde Başhemşire Safiye Hüseyin Hanım

“Henüz dinlenmeye fırsat bulamadan Harb-i Umumî ilan olundu. Bu sefer hastabakıcı kurslarını takip etmiş, pratik eğitim görmüş-tüm ve elime geçen anatomi kitaplarını oku-muştum. 950 kişilik Galata Hilâl-i Ahmer Hastanesine tayin olundum. Sertabip Dr. Mehmed Ali Bey, kendisine “beybaba” denir-di. Beni başhemşire tayin etti ve çeşitli hasta-larla ameliyat peydah etti. Tetanus ve gangren gazoz hastalıklarının mütehassısı oldum. Bu hastalıkları benim gördüğüm kadar gören şimdi bir tek doktor yoktur.”⁴⁸

Balkan Savaşlarının ağır bilançosunun yaraları sarılmadan patlayan Harb-i Umumi, yani Bi-rinci Dünya Savaşı, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin bir kez daha yoklukla mücadele sınavı olacaktı. Savaş ilan edilir edilmez kolları sıvayan Merkez Komite eldeki kıt imkânlarla cephe gerisinde hazırlıklara girişti, seyyar ve sabit hastaneler kurmaya başladı. Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri Çanak-kale'dir. Bu muharebe, 3 Kasım 1914-9 Ocak 1916 arasında Gelibolu Yarımadası'nda Os-manlı Devleti'nin İtilaf Devletleri kuvvetlerine karşı verdiği deniz ve kara savaşıdır. Genelkur-may Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı-na göre, cephede ve savaş dışındakilerle birlikte Osmanlı Devleti'nin kaybı 213.882'dir.⁴⁹ İtilaf Devletlerinininki 252.000'dir. Bu veriler Çanak-kale Muharebelerinin önemini ortaya koymaya yeterlidir.

Çanakkale Muharebeleri başlar başlamaz, muharebelerde ağır yaralanan askerlerin tedavisinin İstanbul'da yapılmasına karar verildi. Yaralıların başkente naklinden önce hazırlık yapılmaya başlandı ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetince Kadırga Vilâdethânesi, Dârüşşafaka, Cağaloğlu İnas Mektebi, Galatasaray, Taksim'de Zapion Mektebi hastaneye dönüştürüldü.⁵⁰ Safiye Hüseyin Hanım, Balkan Harbi'nde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı başladığında da gönüllü hastabakıcılar arasındaydı.⁵¹ İlkın 500 yataklı Galata Hilâl-i Ahmer Hastanesine hastabakıcı tayin edildi. Hasta ve yaralılar dâhil herkesin "beyba-ba" diye hitap ettiğı Galata Hilâl-i Ahmer Hastanesi Baştabibi Dr. Mehmet Ali Bey, Safiye Hüseyin Hanım'ı başhemşire atadı, ameliyata katılmak da dâhil pek çok sorumluluk verdi. Bu tecrübe onun hastabakıcılık kurslarında aldığı

Zapion Mektebi

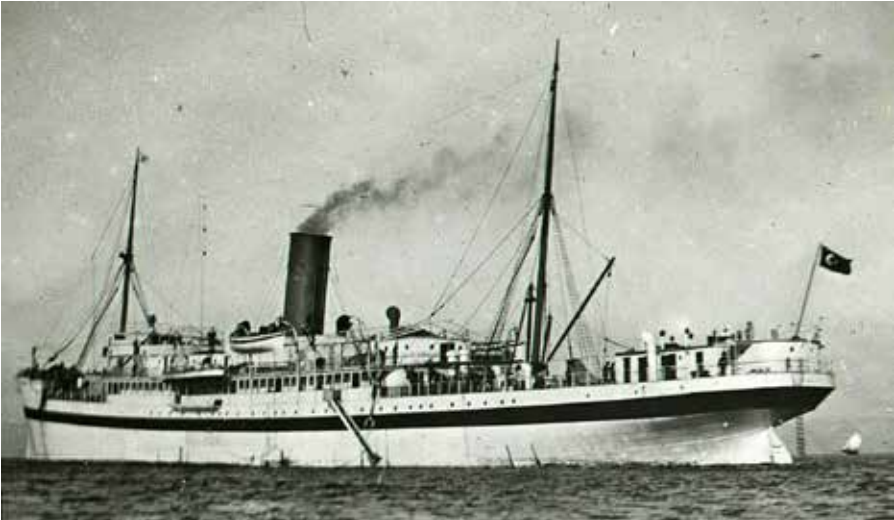
Beyoğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesinde hastabakıcılar ve Ömer Besim Paşa

*Reşid Paşa hastane vapuru
Başhemşiresi Safiye Hüseyin,
1915*

eğitimin sahada uygulamaya dönüşmesiydi. Safiye Hüseyin Hanım'ın ifadesiyle bu hastanede-ki mesaisi onu tetanos ve “gangren gazoz” diye tanımladığı, -olasılıkla- kangren olan uzuvların kesilmesiyle ilgili ameliyatlar ve sonrasında ortaya çıkan hastalıkların bakımında uzmanlaşmasını sağlayacaktı. Sonraki yıllarda anılarını anlatırken bu hastalığı taşıyan çok sayıda hasta gören nadir kişilerden biri olduğunu söyleyecekti.⁵²

İstanbul'daki hastaneler Çanakkale'den gemilerle nakledilen yaralılarla dolup taşıyor; imkânsızlık içerisinde tedavileri -cerrahi müdahale gerekenlerin ameliyat edilmesi de dâhil olmak üzere- yapılmaya çalışılıyordu. Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin hastanelerinde doktorların yanında hastabakıcılık kurslarında eğitim almış, aralarında Safiye Hüseyin Hanım'ın da bulunduğu, bir avuç kadın görevliydi. Ancak her hastane-

Safiye Hüseyin'in görev yaptığı Reşid Paşa hastane vapuru

Savaş bölgesindeki bekimler ve hastane vapuru bekleyen yaralılar

de hastabakıcıya ihtiyaç vardı. Safiye Hüseyin Hanım, Galata Hilâl-i Ahmer Hastanesinden sonra yine Hilâl-i Ahmer tarafından hastaneye dönüştürülen Bezm-i Âlem Sultanîsi'nde çalışmaya başladı. Bir süre sonra hastane olarak hazırlandığını öğrendiği Reşid Paşa gemisinde görevlendirilme talebinde bulunarak mezkûr hastaneden ayrıldı.⁵³

Alman Kızılhaç Cemiyeti, Reşid Paşa vapurunu ağır yaralıların başkente taşınması için seyyar hastaneye çevirmişti. Seyr-i Sefain İdaresine ait olmasına rağmen Balkan Savaşı'nda Harbiye Nezaretinin emrine tahsis edilen Reşid Paşa Vapurunu, 4.500 tonluk deplasmanı ile döneminin en büyük gemileri arasındaydı. Reşid Paşa vapuru İstanbul'dan Çanakkale'ye gereken malzeme ve insan gücünü, cepheden başkente de ağır yaralı ve hastaları taşıyacaktı. Henüz okullarını bitirmedikleri hâlde tıbbî personele duyulan ihtiyaçtan ötürü İstanbul'daki hastanelerde çalışmaya başlayan Mekteb-i Tıbbiye öğrencileri, yoğunlaşan çarpışmalar nedeniyle sahada görev yapmak üzere Reşid Paşa vapuruyla Çanakkale Gelibo-

*Feyhaman Duman'ın
firçasından Kerime Salahor*

lu'ya götürülecekti. Vapurun İstanbul'a dönüş seferi ise ağır yaralıların naklini temine matuf olacaktı.⁵⁷

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, iç donanımı Alman Kızılağ Cemiyetince yapılmış olan Reşid Paşa vapurunda bir çayhane açmıştı.⁵⁸ Bu çayhane savaş boyunca çok önemli bir hizmeti yerine getirmişti. Çayhanelerde ikram edilen çay, ilk travma anında sarıp sarmalayan battaniye misali yaralı ve hasta askerleri rahatlatmış, büyük bir memnuniyetle karşılanmış, cemiyete olan ilgiyi ve minneti arttırmıştı. Fikri ortaya atan ve ilk çayhaneyi açan Hilâl-i Ahmer Çayhaneleri Başmemuru Kenan Bey'e de harp madalyası kazandırmıştı.⁵⁹ Vapurların yanaştığı ve yaralıların karaya çıkarıldığı Sirkeci'de, Umûmî Merkez üyelerinden Kemal Ömer Bey'in gözetiminde çalışan çayhanede yaralılara önce çay ve ekmek dağıtılıyor, ardından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hazır bulundurduğu arabalarla İstanbul hastanelerine taşınıyordu.⁶⁰

Çanakkale'deki muharebelerde yaralanmış askerleri taşıyacak olan Reşid Paşa vapuruna hemşire arandığı ilan edildiğinde gönüllüler arasında Safiye Hüseyin Hanım, Kerime Salahor ve Münire İsmayil de vardı. Safiye Hüseyin Hanım İngilizce ve Almanca bilmesi hasebiyle tercih edilip başhemşire olarak görevlendirildi.⁶¹

“...Bana, ‘vaziyet tehlikelidir’ dediler. İster hastane vapuru ister Hilâl-i Ahmer (Kızılay), ister Salib-i Ahmer İngilizler topa tutuyor. Ben aldırış etmedim. Zaten Umumi Harp başladığı zaman hastabakıcılık için gönüllü yazılmıştım. Gönüllü olarak gidi-

yordum. Peşinen şunu söyleyeyim ki hayatımda hiçbir zaman ölümden korkmuş değilim. Çanakkale'ye geldik, Akbaş mevkiinde demirledik. Hastaları yaralıları toplamaya başladık. Şu parmakları görüyor musunuz? Ben bu parmaklarla kaç delikanlının gözlemini bir daha açılmamak üzere kapattım. Kaç delikanlının... Gün geçmesin ki Reşid Paşa vapurunda beş altı ölüm vakası olmasın.

1915'te Die Woche dergisinde yayımlanan "Bir Türk Kadını Safiye Hanım" başlıklı fotoğrafı.

Yaralıları aldık dönüyorduk. Birdenbire tepemizde bir uçak belirdi. Süvari müthiş bir haber verdi: İngiliz uçağı. Mamafih zerre kadar korkmuyorduk. Geminin bir tarafında kızıl bir ay, bir tarafında kızıl bir salib, belli ki hastane vapuru. İçimizden, dünyada bize ateş edemezler, diyorduk. Uçaktan kırmızı bir ışık yükseldi, biraz sonra etrafımızda müthiş gürlemeler oldu. Dehşetli bir gülle yağmurunun altında kaldık... Reşid Paşa'nın sağına soluna gülleler yağıyordu, o zaman anladık ki bize ateş ediyorlar. Attıkları gülle bize o derece yakın düşüyordu ki tasavvur edemezsiniz. Fakat bütün bu tehlikelere rağmen korkmak için vaktimiz olmadı. Çünkü hastalar bizi bekliyordu. Ameliyat edecek, yaralarını saracak yüzlerce hasta vardı. Kendimiz için korkacak vakit bulamıyorduk..."⁶²

Hastaneye dönüştürülen vapurda bir de ameliyathane oluşturuldu. Bir yandan ameliyat edilen yaralılar civardaki hastaneye bırakılıyor, diğer yandan geminin alabildiğı kadar ağır yaralı asker İstanbul'a götürölüyordu. Ağır yaralı askerler bir an önce İstanbul'a ulaştırılmaya çalışmakla beraber vapurda oluşturulan ameliyathanede acil cerrahi müdahaleler gerçekleştiriliyor, mevcut olanaklarla tedavileri başlatılıyordu. Arıburnu Çıkarması'nın ardından 30 Nisan'da 283, ertesi gün 352 yaralı İstanbul'a taşındı.

"...Bundan sonra düşman âdet edinmişti. Ne zaman Reşid Paşa vapurunu görseler tepemize İngiliz işaretli bir tayyare (uçak) dikiliyor, düşman topçusuna bizim bulunduğumuz yeri işaret ediyor. Bundan sonra o

dehşetli gülle yağmuru başlıyordu. Her defasında ölüm tehlikesi geçiriyorduk. Hele bir keresinde müthiş bir bombardımana tutulmuştuk. İstanbul'a -Reşid Paşa Vapuru batı- diye haber gitmiş... İstanbul'a döndük, herkes vapur batmış bizi ölmüş zannediyordu. Akrabalarım matem içinde. İstanbul'a âdeta ahiretten döner gibi döndüm. Hayatımda işte böyle bir ahiretten dönüş faslı vardır...

Bir Alman doktor vardı, genç karısı Avusturyalıydı. İyi bir hastabakıcıydı. Reşid Paşa'nın üstüne gülle yağmuru yağarken bu hastabakıcı 'Beni deniz tutuyor, hastanede çalışmak istiyorum' dedi. Kendisini cephe- den biraz geride bulunan hastaneye tayin ettirdi. Burası küçük bir cephe hastanesiydi. Hastane büyük bir uçak bombardımanına tutulmuş, tahrip edilmişti. Arkadaşım

Çanakkale'den Sirkeci'ye yaralıları getiren Sütluce vapuru

bombaların altında can vermişti, bizden de sekiz şehit vardı. İşte bu benim en acı hatıralarımdan biridir. Bu hastaneye ben de gitmek istemiştim. Hatta gönderiyorlardı da. Gitseydim muhakkak bugün karşınızda bulunamayacak ve size harp hatıralarımı anlatamayacaktım.”⁶³

Çarpışmalar giderek şiddetleniyordu ve 2 Mayıs'ta 1.211 olan yaralı sayısı, 3 Mayıs'ta 1.723'e yükseldi. Cepheden gelen kayıp ve yaralı haberleri üzerine Reşid Paşa gibi Söğüt hastane vapuru da Çanakkale'den İstanbul'a getirilmesi gereken hasta ve yaralıların nakledilmesine tahsis edildi. Çanakkale'den cephe gerisine taşınan yaralı sayısı 150.868'i buldu. Şiddetli muharebeler nedeniyle sadece 22-26 Ağustos günlerindeki çarpışmaların ardından 26.000 yaralı deniz yoluyla İstanbul'a nakledildi. Bu veriler başta Reşid Paşa vapuru olmak üzere diğer yüzen hastanelerin önemini açıkça göstermektedir. İstanbul'a getirilen ağır yaralılar, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hastanesine çevrilen Mekteb-i Tıbbi-

Sirkeci'ye yanaşan vapurlardan inen yaralılar hemen Hilâl-i Ahmer hastanelerine taşınıyordu.

ye'nin Haydarpaşa'daki binasında tedavi altına alınmaktaydı.⁶⁴

Çanakkale Muharebelerinde cephe gerisinde başhemşire olarak çok önemli bir görev yapan Safiye Hüseyin Hanım'ın hatıralarından biri, Bekir Çavuş anısı, kelimenin tam anlamıyla zihinlere kazınmaktadır. Bekir Çavuş'un çarpıcı hikâyesi Safiye Hüseyin Hanım gibi Çanakkale Muharebelerinde cephe gerisinde görev yapanların yaşadığı dehşetli anlara bizlerin de tanıklık etmesini sağlar.

"...Reşid Paşa vapuruna bir gün Bekir Çavuş isminde bir ağır yaralı getirdik. Onu cephenin ön saflarında bulmuştuk. Bir ayağı kangren olmuştu. Hemen Reşid Paşa vapurunda ameliyat masasına yatırdık. Ayağını kestik. Bir tek ayağıyla kalmıştı ama vaziyeti çok tehlikeli idi. Kangren çok ilerlemişti. Aynı zamanda pek fazla kan kaybetmişti. Âdeta ölmesini bekliyorduk. O gece sabaha karşı kamaramın kapısı hızı hızlı vuruldu. Kalktım, dışarıda bir ses: -Başhemşire... başhemşire, diye bağırıyordu. Genç bir Alman hastabakıcıydı. Ne olduğunu sorduğumda Bekir Çavuş'un tek bacağıyla ayağa kalktığını ve odanın içinde dolaşmak istediğini söyledi. Hemen koştum. Bekir Çavuş yarısından kanlar aka aka ayağa kalkmıştı. Yanına koştum, bileğini tuttum, müthiş ateşi vardı.

'Bekir Çavuş ne yapıyorsun bu vaziyette ayağa kalkılır mı?' dedim. Ama o kendisini kaybetmiş bir haldeydi ve 'Emir geldi, emri yerine getireceğim, tabii kalkacağım' dedi. Sabaha karşı Bekir Çavuş kollarımızın arasında dünyaya gözlerini büsbütün kapadı. Son dakika-

sına kadar kumandanının emrini, kendisine verilen son vazifeyi yapmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Son dakikasında ne annesini, ne sevdiğini düşünüyordu. Son anında kansız bembeyaz dudaklarından ‘Emri yapamadım.’ sözleri döküldü. Fakat ben kâni idim ki, Bekir Çavuş vazifesini yapmıştı...”⁶⁵

Safiye Hüseyin Hanım, hastane gemisine dönüştürülmüş Reşid Paşa’nın başhemşiresi olarak ağır durumdakilerin ameliyatına katılıp diğer yaralı ve hasta askerlerin tedavisini yaparken savaş ortamının beraberinde getirdiği pek çok zorluğa da göğüs germek zorundaydı. Ölümle burun buruna olmasının yanında her an açlık, soğuk ve hastalanma tehlikesi mevcuttu.

“...Biz bu Reşid Paşa hastane gemisinin ne kahrını çektik. Bazen haftalarca savaş boy- larında kalıyorduk. Hele bir keresinde aç kaldık, bite boğulduk, kömürümüz bitti. So- ğukta kaldık...”⁶⁶

Reşid Paşa vapuru, Alman Kızılhaç Cemiyeti tarafından kullanılmaktaydı.

Reşid Paşa vapurunun başhemşiresi Safiye Hüseyin Hanım'ın üstlendiği görevinin önemi ağırlığıyla müsavidir. Alman Kızılhaç Cemiye-tince kullanılan Reşid Paşa vapurunda, sadece Osmanlı kuvvetlerine mensup olanların değil cephede yaralanan bütün askerlerin tedavi-si yapılmaktaydı. Başhemşire Safiye Hüseyin Hanım ve yardımcısı Alman hemşireler, farklı milletlerden yaralıların bakımını aynı özveriyle yerine getirmekteydi.

“...Vapurda muhtelif milletlere mensup yaralıları vardı, Alman, Avusturyalı, İngiliz ve bizim yaralılarımız. Hepsi kendi dillerinde ekseriya tek bir kelime sayıklarlardı. Bazen yan yana muhtelif milletlerin yaralılarının dudaklarından Almanca, İngilizce, Türkçe aynı kelime yükselirdi: *Anne*.

Reşid Paşa gemisinde başından ameliyat olmuş bir askeri şimdi de görür gibiyim. Yarası çok ağırdı, saatleri sayılıyordu artık. Doktor her şeyi yapmıştı ama iş işten geçmişti. Yanına gittim, dudakları kupkuruydu. Can çekişiyordu. Biraz su verdim, baktım almıyor, biraz daha verdim. Kımıldamaya başladı, ümitle koştum, süt tozunu eritip kaşıkla yavaş yavaş içirdim. Durumu gittikçe düzeldi. Birkaç saat içinde ölümden hayata döndü.

Yüzlerce yaralının öldüğünü gördüm. Hemen hemen hepsi de aynı kelimeyi, anne sözünü sayıklayarak öldü. Nişanlısını, sevgilisini sayıklayan çok azdı. İngilizlerin bir ricati sırasında genç bir İngiliz yaralı bulduk, gemiye getirdik. Zavallı çiçek gibi bir delikanlı idi. Başından aldığı ağır bir yara ile gözlerini

kaybetmişti. Gözlerinin üstünü siyah uzun bir sargı sarmıştık. İşte yalnız bu nişanlısının ismini sayıkladı, çok buhranlı idi. Ağzına damla damla su akıttık. Yaralıların sayıkladıklarında söyledikleri en tesirli kelimelerden biri de budur: *Su...*

Hiçbir ağır yaralının susuz ölmemesine son derece dikkat ederdik. Bir İngiliz yaralının ağzına su akıttık. Çok üzgündü, mütemadiyen “öleceğim” diyor, ardından nişanlısının ismini söylüyordu. Ölüm hâlinde bulunan adama son vazifemi düşündüm, onun düşman askeri olduğunu bir an için aklıma getirmeyerek İngilizce, ana diliyle onu teselli ettim: ‘Ölmeyeceksin, yaşayacaksın, bütün bu korkulu günler geçecek, iyi olup memleketine gideceksin, nişanlını kavuşacaksın.’ Bu İngilizce teselli onun öyle hoşuna gitti ki yüzünde bir süre müsterih, memnun çizgiler ortaya çıktı ve öldü.

Biz aşağı yukarı öleceğini bildiğimiz bütün umutsuz hastaları böyle teselli ederdik: Katiiyen ölmeyeceksin, daha çok yaşayacaksın, diyerek onları bazen buna inandırırdık. İnanmış hâlde ölürlerdi...⁶⁷

Safiye Hüseyin Hanım, Florence Nightingale’in Kırım Savaşı esnasında deniz yoluyla Kırım’a ayak basması gibi gemiyle ulaştığı Çanakkale’de savaşın en sıcak noktasına, cephenin hemen gerisine ve hatta ateş hattına kadar gitmişti. Maydos’a (Eceabat), Alman karargâhına, Anafartalar’daki karargâha ulaştı ve yaralı askerleri tedavi etti.

“...Anafartalar’a doğru ilerliyorduk. Tepemizde iki düşman tayyaresi peydahlandı. Bize adım attırmıyorlar, mütemadiyen bombaları yağdırıyorlardı. Üç saat yürümüş fena hâlde yorulmuştuk. Ölüm muhakkaktı. Tayyareler adamakıllı alçalıp bizi bombardıman etmeye başlayınca gözümüzün iliştiği bir sıçan deliğine girdik. Üzerimizde epey dolaştıktan sonra gittiler. Biz de ikinci ordu karargâhına geldik. Tepeden düşman donanması çanak gibi görünüyor. O zaman geçirdiğim bütün tehlikeleri unuttum. Bir kadın için işte bu görülebilmesine ihtimal olmayan bir manzara idi...”⁶⁸

Çanakkale - Seyyar bir bastabanemize düşman tarafından top atılmıştır.
Düşmanın sahip olduğu düşüncüyü gösteren bir örnek.

*Mustafa Kemal Atatürk'ün
Reşid Paşa vapurunun
Çanakkale Muharebelerinde
üstlendiği görevi telakki
eden notu. Deniz Müzesinde
sergilenmektedir.⁷⁰*

Balkan Savaşları ve ardından Çanakkale'de hemşirelik yapan Safiye Hüseyin Hanım, ağır yaralılarla da ilgilendi. Tanık olduğu vakalarla ilgili anılarında şunları aktarır:

“...Balkan muharebesinden beri hastabakıcılık ediyorum. Gördüğüm en müthiş yaralılar gözlerini kaybedenler. Bunların hâli pek feci oluyor, için için eriyor, günden güne sönüyorlar. Gözlerinin yarası iyi olma ihtimali bile olsa kendileri kurtulamıyor, ölüyorlar. Gözlerini kaybedenlerin hâli kadar feci bir şey yoktur...”⁶⁹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Safiye Hüseyin Hanım

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin barış dönemlerinde kesintiye uğrayan çalışmaları, savaş çıktığında değişiyor; harp meydanlarında yaralanan ve hastalanan askerlere yardım için harekete geçiliyordu. Kızılay'ın günümüzdeki afet hâllerinde hızla seferber olabilmesi, o günlerde edinilen engin tecrübenin bir yansıması sayılabilir. Zira Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin savaş bölgesine ulaşır hastane kurması ve tıbbi hizmete başlayabilmesi dört koldan çalışmayı gerektirmekteydi. Cephede ve cephe gerisinde bu hizmetleri yerine getirebilmek için lazım gelen mali kaynak ve yetişmiş insan gücü ihtiyacı çok ciddi boyutlardaydı. Kadınlar da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine sadece mali destek vermekle kalmayıp bizzat çalışabiliyordu. Nakdi ve aynı yardım toplamada önemli rol oynayabilecekleri düşünülen kadınların Hilâl-i Ahmer Cemiyetine katılımı için harekete geçildi.

Hilâl-i Ahmer'in 1876'da kabul edilen Nizamname'si kadınların Cemiyete üye olabilmesine, aynı zamanda özel komite kurmasına imkân sağlamaktaydı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi üyeleri, Avrupa Kızılhaçlarında kadınların yaptıkları çalışmaları inceledi ve bağış toplamada çok yararlı olduklarını gördü. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Hacı Ârif Bey, 2 Haziran 1877'de yayımlanan sirkülerle hayırsever kadınları cephedeki hasta ve yaralı askerlere yardım için bağış toplamaya davet etti. Ancak kadınların Hilâl-i

*Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
Başkanı Hacı Ârif Bey*

*Safiye Hüseyin Elbi, Yeşilay'ın
1-8 Mart Yeşilay Haftası'nda
kutlanan üzüm bayramı
etkinliklerinde*

Ahmer yararına çalışmaya başlamasına sebep olan asıl gelişme, Sultan Abdülhamid'in Kasım 1877'de Cemiyeti himâyesine alması, ardından Kâm-Res Başkadın Efendi'nin de Hanımlar Merkezinin hâmisi ve fahri başkanı olmasıydı.⁷¹ Sarayın açık desteğinin kamuoyu nezdinde Cemiyetin itibarını arttırdığı tahmin edilebilir.

Başkadın Efendi'nin fahri başkanlığında Hilâl-i Ahmer'in Hanımlar Heyeti tesis edildi. Bu konuda gerekli işleri de Besim Ömer Paşa üstlendi. Besim Ömer Paşa'nın çalışması sonucunda belirlenen yüz kurucu üyeden oluşan Hanımlar Merkezi, Bahriye Eski Nazırı Mahmud Muhtar Paşa'nın eşi olan Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın kızı Nimetullah Muhtar Hanım'ın başkanlığında kuruldu.⁷² Başkadın Efendi'nin yanı sıra saraydaki sultanlar da fahri kurucu üyeliği kabul etti.⁷³ Kurucu üyeler arasından 30 kişilik Merkez-i Umumi ve bunların arasından da İdare Heyeti seçildi. Kurucu üyelerin çoğu vükelanın eş ve kızlarıyla önde gelen gayrimüslim ailelerine mensuptu.⁷⁴

Kadınların Hilâl-i Ahmer Cemiyetindeki ilk çalışması yardım toplamaktı. Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan Savaşı sırasında zaman zaman evleri de dolaşarak para, çamaşır, çarşaf, sargı gibi gerekli malzemeyi toplamayı başaran kadınlar;⁷⁵ Hanımlar Merkezinin kurulmasının ardından kısa sürede 80.000'den fazla çamaşır dikmişti. Hilâl-i Ahmer Çiçek Günü kabul edildi ve kadınlar çiçek satışı yaptı; Eylül 1914'te ordu için kışlık giyecek hazırlanması işine girildi ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetine 1.700 pamuklu hırka temin edildi.

Daha önce Balkan Savaşları sırasında bölgeden göç edenlere yardım için kurulan Darüssınaa'da, 24.529 adet hırka diktirildi, ayrıca kadınlardan eldiven çorap örmesi istendi.⁷⁶ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi üyesi kadınlar, muhacirlere yardım etti; 10.411 muhacire boyun atkısı, fanila, entari, don, gömlek, çuval, kundura verdi; hamile olanlara da lohusa takımı temin etti.⁷⁷ Kısacası Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi kuruluş amacına uygun faaliyetleri fazlasıyla ve umulandan daha kısa sürede yapmayı başardı. Bu arada belirtilmesi gereken önemli bir konu da Balkan Savaşlarında yardım toplama ve diğer çalışmalar esnasında Hilâl-i Ahmer'in

Hilâl-i Ahmer Çiçek Günü'nde çiçek satışı yapan gönüllülerden biri.

Mahmud Muhtar Paşa ile eşi Prenses Nimetullah Muhtar Hanım

Hilaliahmer Hanımlar Merkezinin faaliyetlerinden

Hanımlar Merkezi heyetinin üye sayısında meydana gelen değişimdir. Şöyle ki 1914’de yirmi üç onursal üye başta olmak üzere yüz kurucu, yüz elli üç aktif ve yedi yüz fahri üyeye ulaşıldı.⁷⁸ Bu durum sarayın desteğiyle kamuoyunda Hilal-i Ahmer Cemiyetine olan güvenin arttığını göstermektedir.

Safiye Hüseyin Hanım, Balkan Harbi ve Çanakkale Muharebelerinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına hastabakıcılık yaptıktan sonra Hanımlar Merkezinde çalışmaya başlayacaktı.

“Mütarekede İsviçre, Almanya ve Avusturya’daki talebemize ebeveynlerinin Hilal-i Ahmer vasıtasıyla gönderdiği harcırahlarını müttefiklerin çıkardıkları zorluklar yüzünden alamayan yüzlerce talebemiz parasız sefil ve perişan kalmıştı. Hilâl-i Ahmer bunu halletmek için bir memur göndermek teşebbüsünde bulundu ve bu arzumuz kabul olunmamıştı. Müttefikler kuş uçurtmuyordu. Dr. Besim Ömer Paşa bir hemşire (bitaraf sayıldığından)

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Umumisinde Faaliyet

göndermeyi teklif etmiş, Comte Sforza cevaben: ‘Kendisini göreyim de öyle karar vereyim’ demiş. Besim Ömer Paşa’yla beraber hemşire kıyafetiyle (o zamanlar Alman hemşirelerinin üniformasını kabul etmiştik) gittik. Gitmemi tasvip etmiş. Haliç’te senelerden beri kalmış olan Corcovado vapuru Alman Avusturyalı sürgünleri memleketlerine götürürken 900 kişiye ben de ilave olundum.”⁷⁹

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa’da bulunan ve ailelerinin iletişim kurup para gönderemediği Türk öğrencilere ulaşip yardım etme görevini Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına Safiye Hüseyin Hanım üstlendi. Mütareke döneminde savaş nedeniyle özellikle İsviçre ve Almanya’da okuyan çocuklarından haber alamayan aileler, Kasım 1916’da Darülfünun Konferans Salonu’nda bir araya geldi ve çözüm aradı. Toplantıda uluslararası konumu sebebiyle Hilâl-i Ahmer’in sorunu çözebileceğine karar veren aileler, cemiyete başvurdu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Merkez Komitesi, öğrencilere yardım ulaştırmak ve isteyenleri ülkeye getirmek amacıyla harekete geçip öncelikle bu görevi kimin uhdesine bırakılacağını değerlendirdi Safiye Hüseyin ve Münire İsmayıl hanımlarda karar kılınarak gerekli izinler alındı.

SUEZLIERE PORTA
Ministère des Affaires Étrangères
CABINET DE RECEPTION

N° 521 - *M. Safiye Hüseyin Hanım*
Née à *Constantinople* le *15 Avril 1884*
Fille de *Mustafa* et de *Hüseyin*
Elle est mariée par son père à *Corcovado*
à *Trieste* le *10 Mars 1898*
Elle a saisi de la *frégate*
D'origine de *S. E. 1898* par
membre d'origine

Christophe

SIGNALLEMENT.

Taille haute.
Visage ordinaire.
Yeux noirs.
Date de naissance 15 Avril 1884
Lieu Constantinople.
Signe particulier aucun.

Safiye Hanım partira à bord du paquebot *Corcovado*
pour *Constantinople* le *10 Mars 1898*
Le Ministère des Affaires Étrangères certifie que la photographie et
la signature ci-haut apposées sont bien de Safiye Hanım.

Le présent est adressé au port de départ.
Constantinople, le 10 Février 1898.

Pour le Ministre.
Sous-Secrétaire d'Etat.

Nicholas H. Hunt

Corcovado
10 Mars 1898
S. E. 1898

Safiye Hüseyin Hanım'a verilen pasaport ve İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserinin Corcovado gemisiyle Trieste'ye gitmesi için onayladığı izin belgesi.

Şubat 1920’de Safiye Hüseyin ve Münire İsmayil hanımlar İsviçre, Almanya ve Avusturya’daki Türk öğrencilerin içinde bulunduğu durumu öğrenmek üzere yola çıktı. Safiye Hüseyin Hanım’ın pasaportuna, İstanbul’daki İtalyan Yüksek Komiseri’nin Corcovado gemisiyle Trieste’ye gitmesine izin veren onayı da eklendi. Zorlu bir gemi yolculuğundan sonra önce Trieste ardından Cenevre’ye ulaşan kadınlar, Kızılhaç’ın tavsiyesi ve Osmanlı şehbenderlerinin de yardımıyla yurt dışındaki Türk öğrencilere ulaştı. Ailelerinin gönderdiği mektupları ve parayı sahiplerine teslim eden Safiye Hüseyin ve Münire İsmayil hanımlar öğrencilere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından hazırlanan, sıkıntılarını öğrenmeyi amaçlayan bir matbu form doldurttu ve bunları da İstanbul’a gönderdi.

Safiye Hüseyin Hanım seyahatin bir noktasında hanım arkadaşından ayrılarak Bern, Cenevre, Zürih ve Lozan şehirlerine doğru hareket etti. Bu kentlerdeki Türk öğrencileri bulan Safiye Hüseyin Hanım, onlara para ve mektuplarını ilettiler ve matbu formdaki soruları yanıtlamalarını sağladı. Safiye Hüseyin Hanım zor durumdaki öğrenciler için Hilâl-i Ahmer’in temin ettiği 50.000 İsviçre frangından İsviçre’deki öğrencilere 22.991 Frank verdi, ardından Uluslararası Kızılhaç Cemiyetinden bir üyeye birlikte Berlin’e gidebilmek için Almanya’ya doğru yola çıktı.⁸⁰

Bu arada Almanya’ya geçmeden önce Bern’e ulaşan Safiye Hüseyin Hanım’ı bir sürpriz bekliyordu. Bern Sefiri Fuad Selim Bey, Safiye Hüseyin Hanım’ı davet etti ve yedi yaşında küçük bir Fransız kızı Berlin’e götürüp annesine teslim

etmesini istedi. Safiye Hüseyin Hanım bu görevi de yerine getirecek, kızı annesinin yanına Berlin'e ulaştıracaktı.⁸¹

Berlin'e varan Safiye Hüseyin Hanım, sefarette çalışan veya sefaretin görevlendirdiğini tahmin olunan Vitalis Bey'in yardımıyla öğrencilerin adreslerine matbu soru formunu gönderdi, onlardan gelen yanıtları da İstanbul'a iletti.⁸² Safiye Hüseyin Berlin'e varışını ve sonraki süreci şöyle anlatır:

“Berlin'e gece yarısı vardım. Geceyi mecburen sefarette geçirmeye karar verdim. Yorgun argın, elçiliğin kapısını çaldım. Sefir Paşa'yı uyandırdılar. Kendimi tanıttım. 'Paşa Hazretleri, Tanrı misafiri geldim.' demem üzerine zavallı adam şaşırды. Gece yarısı böyle bir Tanrı misafirinin, Osmanlı Kızılay'ından görevli olarak bir kadının geleceğini nereden bilebilirdi?

Berlin'deki öğrencilerimiz oldukça kalabalık. Her yaştan, her sınıftan oluşan bir topluluk. Vatanına dönemeyen, bayrağını selamlamayan subaylardan tutunuz da 10-12 yaşlarında, neredeyse dillerini unutan çocuklara kadar çok sayıda ırkdaşımızla karşılaştım. Bunları görünceye kadar, görevimin bu derece kutsal olduğunu bilmiyordum. Bütün dikkatimi onlara adanarak çalışmaya başladım.

Berlin'deki görevim başarıyla sonuçlandı. Berlin'de mümkün olduğu kadar talebelerle temas etmeye çalıştım. Vazifem muvaffakiyetle neticelenmişti. Bir vazife daha kalmıştı. Harp senelerinde 27 talebemizi kaybetmiştik. 27 çelenk yaptırdım. Sefaret imamı ile

beraber mezarlığa giderek çelenkleri evlatlarımızın kabirlerine koyduk. Ruhumda bir huzur duydum. Ertesi sabah ben de Berlin'e veda ettim."⁸³

Safiye Hanım, Almanya'daki öğrenciler için dönemin Alman parası 15.550 markı Vitalis Bey'e verdi ve ardından İstanbul'a döndü. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi, Avrupa'da çok zor şartlarda olan ve ülkeye dönmek isteyenlerin ulaşımı için Reşid Paşa ve Gülcemal vapurlarını tahsis etti ve Hamburg'ta toplanan öğrencileri İstanbul'a getirtti. Uluslararası Kızılhaç Doğu Sorumlusu Kont Labalis'in yardımı ve Hilâl-i Ahmer üyesi olarak Rusya'da bulunan ve aynı vapurla İstanbul'a dönen Yusuf Akçura'nın desteğiyle gerçekleşen tahliye için 70.000 mark harcama yapıldı.⁸³

Yusuf Akçura

Gülcemal vapuru Hamburg'ta

*William Rathbone, Florence
Nightingale ile birlikte
1859'da Liverpool'da ziyaretçi
hastabakıcılık sistemini kurdu.*

Ziyaretçi Hastabakıcılık

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ziyaretçi Hastabakıcılık Teşkilatı adı verilen ve evleri ziyaret ederek halka hasta ve bebek bakımı hakkında tavsiyede bulunmayı amaçlayan oluşumun hazırlıklarına başlandı. Safiye Hüseyin Hanım, Ziyaretçi Hastabakıcılık Teşkilatı'yla yine Florence Nightingale'in izinden gidecekti. İlk olarak antropolog William Rathbone, Florence Nightingale'le birlikte 1859'da Liverpool'da ziyaretçi hastabakıcılık sistemini kurdu.⁸⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında yardım amacıyla Avrupa'ya gelen Amerikan Kızılhaç Cemiyeti mensuplarının birçoğu geri dönmeyip kıtada kalarak çalışmaya devam etti; Fransa'da bulunanlar bu ülkede Ziyaretçi Hastabakıcılık denen sistemi tesis etti. Bu sistem, bir anlamda koruyucu sağlık mahiyetindeki bir hizmetin –öğretmen hastabakıcıların yardımıyla yoksul halka hasta ve çocuk bakımı konusunda eğitim verme– ifasına yönelikti. Amerika Kızılhaç Teşkilatı İstanbul'da da Ziyaretçi Hastabakıcılık Teşkilatı kurmak istiyordu ve bu amaçla Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kapısını çaldı. Görüşmeler neticesinde Ziyaretçi Hastabakıcılık Teşkilatı konusunda çalışmak üzere Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Genel Sekreteri Nezihe Hanım, üye Safiye Hüseyin Hanım ve Genel Merkez üyeleri Besim Ömer ve Ziya Nuri Paşalar ve Neşet Ömer'den oluşan komisyon kuruldu.⁸⁶

Florence Nightingale Madalyası

Safiye Hüseyin Hanım'ın savaşlar sırasındaki hemşireliği ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yurt dışındaki Türkler için yaptıkları onun çocukluğundan beri fotoğrafından tanıdığı ve yaşam yolunu adım adım izlediği Florence Nightingale adına Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti tarafından verilen, dünya çapında itibarı haiz madalyayı kazanmasını sağlayacaktı. Florence Nightingale Madalyası, Safiye Hüseyin Hanım'ın bundan sonraki hayatını tam anlamıyla sosyal hizmet alanına adanmasını temel sağlayacak denli büyük bir etki ve değerliydi. Nitekim Safiye Hüseyin Hanım, Florence Nightingale Madalyası'ndan sonra ülke içinde hastabakıcılık konusunda âdeta bir otorite konumuna gelecekti. Bu madalyayla çocukluk hayalleri hayatına dönüşerek somutlaştı.

Florence Nightingale Madalyası

Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti yönetimi, dünyanın ilk hemşiresi adına bir madalya vermeyi kararlaştırdığında elliden fazla Kızılhaç'ın yanı sıra ve Hilâl-i Ahmer'e de başvurdu ve I. Dünya Savaşı yıllarında etkin biçimde çalışıp hizmet eden kadın hastabakıcıların isimlerinin bildirilmesini istedi. Nihayet on altı ülkeden kırk beş hastabakıcı kadının adı Cenevre'ye ulaştırıldı. Cenevre'nin talebi üzerine Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyetinin belirlediği isim ise Safiye Hüseyin oldu. Kuşkusuz her biri ayrı bir fedekârlık timsali olan Türk hastabakıcı kadınların arasında Safiye Hüseyin Hanım etkinliğiyle başı çekiordu.

Safiye Hüseyin Hanım'ın öz geçmişi ve hizmet belgesi hazırlanıp Cenevre'ye gönderildi. Neticede farklı ülkelerden önerilen kırk beş hastabakıcı adayından Florence Nightingale madalyasına layık görülen on iki isim arasında Safiye Hüseyin Hanım da vardı. Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi üyesi Safiye Hüseyin Hanım dışında madalya kazanan hastabakıcılar Almanya, Belçika, Amerika, Fransa, İngiltere, Macaristan, İtalya, Japonya, Polonya, Sırbistan, İsveç Kızılhaçlarındandı. 12 Mayıs 1923 tarihli ve 226 numaralı Uluslararası Kızılhaç Genelgesi'nde Nightingale Madalyası'nın verilmesiyle ilgili açıklama ve Safiye Hüseyin Hanım'a ilişkin kısa tanıtım notu vardı:

“Ailesi Ahmed Paşa. Diplomalı hastabakıcı olup Balkan Savaşı'nda gönüllü hastabakıcı sıfatıyla İstanbul Müzehane Hastanesi'nde çalışmıştır. Dünya Harbi sırasında başhastabakıcı sıfatıyla Hilal-i Ahmer'in çeşitli

hastanelerinde, Reşid Paşa vapuru hastanesinde çalıştıktan sonra mütareke esnasında Avrupa'da himâyesiz ve parasız kalan Türk öğrencilerin imdadına koşmuştur.”

Nightingale Madalyasını kazananlara, madalya ve beratları, hastabakıcının kendi ülkesindeki Kızılhaç veya Hilâl-i Ahmer cemiyetlerince düzenlenecek özel törenle verilecekti. Madalya ortasında kırmızı bir haç ve etrafındaki yeşil renkli defne dalından oluşuyordu, kırmızı beyaz şeritli kurdeleye bağlandı. Madalyanın üzerinde

1922'ye ait bir fotoğrafta Safiye Hanım eşi Hüseyin Bey'le görülüyor.

Kaynak: Prof. Dr. Emre Dölen

Beynelmîlêl Salîb-i Ahmer tarafından kendisine Florence Nightingale madalyası verilen Türk Başhemşiresi Safiye Hüseyin Hanım (Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, sayı 22, s. 275)

kazanan kişinin ismi yazılmıştı, bir de bizim be-
rat diye bildiğimiz diploması bulunuyordu. Ko-
nuyla ilgili olarak Hilâl-i Ahmer Mecmuası’nda
Safiye Hüseyin Hanım hakkında şu bilgilere de
yer verilmişti:

“Safiye Hüseyin Hanım, hastabakıcılığa dair
teorik bilgileri Balkan Savaşı’ndan sonra mü-
derris Dr. Besim Ömer Paşa tarafından İs-
tambul Üniversitesinde verilen dersleri takip
ederek kazanmış ve uygulamayı da yıllarca
hastanelerde bulunarak öğrenmiştir. Bilâha-
re imtihanla Hilâl-i Ahmer hastabakıcılığı
diplomasını almıştır. Bu değerli hemşiremiz
Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin gümüş madal-
yasına, Umumî Harp Madalyası’na, İngiliz

Miss Florence Nightingale Madalyası

Madalya, ortasındaki al salibin etrafında yeşil renkte defne bir daldan ibaret bir fyangoya asılıdır. Şerit kenarı kırmızı beyaz renktedir. (Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, sayı 22, s. 276-278)

ve Alman Kızılhaç madalyalarına sahip olup Fransızca, İngilizce ve Almancaya aşinadır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, çalışmalarının bu şekilde takdirlerle sonuçlanmasından dolayı Safiye Hüseyin Hanım'a tebriklerini sunup teşekkür ederken ülke adına da sevinç ve gururunu herkese ilân eder.”

Merkezi Paris'te bulunan Kızılhaçlar Birliği de Hilâl-i Ahmer'e mektup gönderdi ve Nightingale Madalyası'nı kazanan Safiye Hüseyin Hanım'ı kutladı.⁸⁷

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi üyesi Safiye Hüseyin Hanım'a madalyası, 17 Kasım 1923'te genel merkez toplantısı sırasında ya-

Hilâl-i Ahmerci Hâmid Bey

pılan küçük bir törenle verildi. Öncelikle Safiye Hüseyin Hanım genel merkez toplantısına katılan üyelere takdim edildi. Törende, 14 Haziran 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyetinde siyasi temsilci olarak görevlendirilen ve bu nedenle Hilâl-i Ahmerci lakabıyla bilinen Hâmid Bey,⁸⁸ onun Çanakkale Muharebelerindeki çalışmalarıyla Mondros Mütarekesi sonrasında Almanya ve Avusturya'da kalan Türk vatandaşları ve öğrencilerin yurda getirilmesindeki katkısını anlattı. Besim Ömer Paşa ise öğrendiği hastabakıcılığı önce Balkan Savaşları ve ardından Birinci Dünya Savaşı sırasında başarıyla yerine getirdiğini aktardı. Almanya'ya gitmek için bindiği gemide çok sayıda tifüs hastası olduğundan bazı çevrelerce o yolla gitmekten vazgeçmesi tavsiye edilmesine rağmen, hiç tereddütsüz görevini yapacağını söylediğini anımsatan Besim Ömer Paşa, Safiye Hüseyin Hanım'ın bu davranışındaki yücelik ve kutsallığa dikkat çekti ve Florence Nightingale Madalyası'nı tam anlamıyla hak ettiğini söyledi. Törende, Çanakkale Muharebeleri döneminde açılmış olan Galata Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hastanesi Baştabibi Dr. Mehmed Ali Bey de iş başında hastabakıcılığına şahit olduğu Safiye Hüseyin Hanım'ın çalışma biçiminden bahsetti ve görevini yaparken gösterdiği titizliğini özellikle anlattı. Konuşmaların ardından Hâmid Bey, madalyayı Safiye Hüseyin Hanım'ın göğsüne taktı, ardından Safiye Hüseyin Hanım hastabakıcılık eğitiminin faydası ve gereğinden bahsederek yaygınlaşmasını temenni ettiğini söyledi.

Florence Nightingale Madalyası gibi büyük değerdeki bir ödülün hakkı olan ikinci tören Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezinde 21 Kasım 1923'te yapıldı. Bu kez merasime Fransız Kızılhaç Başkanı de Closières, Fransız Kızılhaç Süt Damlası Müdiresi Verdo, Safiye Hüseyin Hanım'ın annesi Firdevs Hanım, babası Ahmed Besim Paşa, Genel Merkez üyesi Dr. Mehmed Ali Bey, Dr. Besim Ömer Paşa ve Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi üyelerinin tamamı katıldı. Besim Ömer Paşa, Florence Nightingale Madalyası'nın öneminden bahsetti, Safiye Hüseyin Hanım'ın çalışmalarını anlatıp anne ve babasını kutladı. Bu kez Florence

Hilâl-i Ahmer mecmuasında yer alan haberdeki fotoğrafın altında şu ibare yazılıydı:

"Ahiren Nightingale madalyasıyla taltif edilen Türk Şefkat Hemşiresi Safiye Hüseyin Hanım Efendi"

Florence Nightingale Madalyası için ikinci bir tören yapıldı, bu kez madalyayı Safiye Hüseyin Hanım'ın göğsüne Hanımlar Merkezi Başkanı Nimetullah Muhtar Hanım taktı.

Nightingale Madalyası'nı Safiye Hüseyin Hanım'ın göğsüne takan isim Hanımlar Merkezi Birinci Başkanı Prenses Nimetullah Muhtar Hanım'dı. Nimetullah Muhtar Hanım, madalyanın önemi, hastabakıcıların yaptığı hizmet ve fedakârlığı takdir eden bir konuşma yaptı; Safiye Hüseyin Hanım'ı, annesi Firdevs Hanım ve babası Ahmed Besim Paşa'yı kutladı.⁸⁹

Bu arada Safiye Hüseyin Hanım, 17 Temmuz 1925'te İstanbul Üniversitesi konferans salonunda düzenlenen ve Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi İkinci Başkanı Müderris Dr. Âkil Muhtar Bey'in açtığı Genel Meclis Kongresi'ne katılan yüz elli üye arasındaydı. Katılımcılar

۱۳۴۱ سنه هلال احمر قونغره هئيتك دارالفنون قونغراس سالونى مديخلنده ائنان رسي

Groupe des membres du Congrès du C. R. T., à la sortie de la salle des conférences de l'Université

İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar merkez heyetleri ve Anadolu ve Trakya'nın çeşitli bölgelerinden seçilen üyelerden oluşmaktaydı.⁹⁰ Yıllardır önce hastabakıcılık ardından Hanımlar Heyeti üyeliği görevlerinde Cemiyet adına çalışan Safiye Hüseyin Hanım, bu kongrede Hilâl-i Ahmer merkez heyet üyeliğine seçildi. Genel Meclis'in 6 Ağustos 1925'teki oturumunda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti çalışanlarının taltifi hakkında Safiye Hüseyin Hanım ile Celâl Sâhir, Abdülmecid, Burhaneddin, Memduh, Salih, Hamdi beyler ve Rana Sani Yaver tarafından bir teklif sunuldu. Hilâl-i Ahmer memurlarına seyyanen birer ve fazla mesaisi olanlara da ikşer maaş oranında ikramiye verilmesi teklif edildi.⁹¹

*Ahiren İnikad eden İstanbul
Vilâyeti Hilâl-i Ahmer
Kongresi riyasetine intibab
olunan Doktor Orhan Tahsin
Bey Efendi*

Genel Meclis Kongresinden sonra 15 Aralık 1925'te İstanbul Hilâl-i Ahmer Genel Meclisi merkez binasında Başkan Yardımcısı Dr. Ali Paşa'nın önderliğindeki toplantıda başkan, başkan yardımcısı ve kâtip seçimi yapıldı. Başkanlığa Dr. Orhan Tahsin Bey, başkan yardımcılığına Hayri Bey ve kâtipliğe de geçici olarak Evrenoszade Vasfi Bey seçildi. Merkez Heyeti üyeleri Safiye Hüseyin Hanım, Dr. Ali Paşa, Dr. Ömer Lütfi Bey, Dr. Tefvik Salim Bey'in de aralarında olduğu isimlerden oluştu. Safiye Hüseyin Hanım, daha sonra İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Vezne Murakıbbı (Denetçi) seçildi.⁹²

Şükrü Naili Paşa

*İstanbul Şehremini
Muhyiddin Bey*

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 50'nci Yılı ve Safiye Hüseyin Hanım

Hilal-i Ahmer Cemiyetinin kuruluşunun 50'nci yılı 23 Aralık 1928'de Ankara ve İstanbul'da törenlerle kutlandı. İstanbul Üniversitesi konferans salonunda düzenlenen ve Safiye Hüseyin Hanım'ın konuşma yaptığı törene Şükrü Naili Paşa, Naci Paşa, Nafiz Paşa ve Besim Ömer Paşa katıldı. Uluslararası Cenevre Merkez Komitesi delegesi Raymond Schlemmer, Şehremini (Belediye Başkanı) Muhyiddin Bey, Sivas Milletvekili Şemseddin Bey, Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuad Bey, Sıhhiye Müdürü Ali Rıza Bey davetliler arasındaydı. Ayrıca İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Herr Nadolny, İtalyan Büyükelçiliği temsilcisi, Müftü Mehmet Fehmi Efendi, Nakiye ve Nezihe Hanımlar, Evkâf Müzesi Müdürü İbnülemin Mahmut Kemal, Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi eski üyelerinin iştirak ettiği törende İstanbul Hilâl-i Ahmer Merkez ve şubeleri üyeleri ve Hastabakıcı Mektebi öğrencileri de hazır bulundu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Dr. Ali ve Besim Ömer Paşalarla diğer isimlerin ardından kürsüye Safiye Hüseyin Hanım çıktı ve binden fazla katılımcıya hitaben uzun bir konuşma yaptı.

Safiye Hüseyin Hanım'ın konuşma yapmasının sebebi Balkan Savaşları ve Çanakkale Muharebelerinde hastabakıcılığı ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da kalan öğrencilere yardım için yaptıklarından dolayı kendisine layık görülen, Florence Nightingale Madalması idi. Bu önemli konuşma, hemşireliğin veya o dönemin tabiriyle hastabakıcılığın Kızılhaç

Cemiyetleri içindeki tarihinin bir özeti mahiyetinde bugün bile okunmaya değerdir. Kullandığı kelimeler, cümlelerinin muntazamlığı, akıcı biçimde ve anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde sıralanması ve konuyu aktarma yöntemi Türkçe okuryazarlığının da İngilizceye hâkimiyetinden aşağı kalmadığını gösterir niteliktedir.

Safiye Hüseyin Hanım konuşmasına, katıldığı Cenevre’de düzenlenen Hastabakıcı Konferansından esinlenerek hem Hilâl-i Ahmer hem de Kızılhaçların savaş ve barış dönemlerinde üstlendikleri görevlerin önemli unsuru olan kadın hastabakıcılığının tarihçesiyle başlar. Kızıl-

*Türkiye’de ilk defa Nightingale madalyası alan İstanbul Hilâl-i Ahmer
 Merkez Umumisi azasından Safiye Hüseyin Hanım Efendi*

haçların kuruluşundan asırlarca önce başlayan hastabakıcılık, Birinci Cenevre Antlaşması'nın yapılmasına etki etmiştir. Hayatıyla paralellik gösteren Florence Nightingale'i unutmaz. Onun Kırım Savaşı'ndaki hizmetlerinde beraberindeki hastabakıcı hemşire ve rahibeleri de dinleyenlere hatırlatır.

Solférino Savaşı'nda yaralıların yardımına koşan ünlü yazar Henry Dunant'ın, Lombardiya kadınlarından yaralılar için büyük yardım gördüğünü ifade ettiğini de belirtir. Dunant, Solférino Savaşı'nda tıbbi yardım alamayan askerlerin çektiği acıya bizzat şahit olmuş ve Lombardiya kadınlarından yaralıların bakımı için yardım istemiş; daha sonra sürdürdüğü temasların ardından Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti kurulmuştu. Safiye Hüseyin Hanım'a göre Solférino Savaşı'nda kadınlardan gördüğü yardım ve teşviğe rağmen, Dunant bile Kızılhaç hastabakıcı hemşirelerinin ne kadar önemli iş-

Çağaloğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesi 1915

leri başaracağını belki de tam olarak anlayamamıştır. Keza hastabakıcılığın günden güne artan önemine rağmen ancak 1863'teki konferansta 'millî cemiyetlerin gönüllü erkek hastabakıcılarını eğitmesi'nin kararlaştırıldığını; bundan altı yıl sonra 1869'da Berlin Konferansının sonuçlarından birinin 'millî cemiyetlerin hastabakıcı hemşire yetiştirmesi' yönünde olduğunu, artık bütün konferanslarda kadın hastabakıcılığı dikkate alınmaya başlandığını, eğitim ve öğretimi hakkında önemli kararlar verildiğini ifade etti. Aynı şekilde 1884 Cenevre Konferansında kadın hastabakıcıların yalnız mesleği ve ahlakî eğitimlerinden başka sağlıklı bir bedene sahip olmaları üzerinde önemle durulduğunu, 1902'de Petersburg'da da kararın sağlam esaslara bağlanıp hastabakıcı hemşireler için dispanser mektepleri açılmasının kararlaştırıldığını anımsattı. Akabinde Fransa, Almanya, Amerika, Macaristan, Avusturya, İtalya ve Rusya'da Umumî Harpte toplam 250 bin gönüllü hastabakıcının hizmet etmesinin büyük önem arz ettiğini, zira bundan sonra ilmî eğitim alan hemşire yetiştirilmesinin Hilâl-i Ahmer ve Kızılhaçların başlıca amaçlarından biri olduğunu vurguladı.

Safiye Hüseyin Hanım, konuşmasının devamında Kızılhaç hastabakıcılığının daima yüksek bir meslek olarak kabul edildiğini ve bu telakkinin kraliçeler ve pek çok yüksek ailenin gösterdiği ilgiyle güç kazandığını ve kendisinin de yetiştirdiği hastabakıcı kurslarını gündeme getirdi. Cumhuriyet hükûmetinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Hastabakıcı Mektebi kurulduğunu ve kırk hemşire yetiştirildiğini, ilginin artması neticesinde de okulun mevcu-

dunun seksene ulaştığını ifade etti. Ayrıca İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezinin, merhametli anlamına gelen ve İsveç Samariyenler Cemiyetinin yaptığına benzer biçimde, kadınlara ev hıfzıssıhhası ve hastabakıcı usulleri eğitimi verdiği kurslara yirmi üç kişi katıldığını vurguladı.⁹³ Bu konuşma Florence Nightingale Madalyası'nı kazanmasından sonra Safiye Hüseyin Hanım'ın hastabakıcılık konusunda sözü dinlenen bir otorite kabul edildiğini gösterir.

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Balkan Savaşlarından sonra ülkeye gelen göçmenlere yardım konusunda çalışmak üzere Darüssınaa kurduğunu önceki bölümde belirtmiştik. Hanımlar Merkezi 29 Mayıs 1913'te Darüssınaa açılmasını kararlaştırdı ve Cağaloğlu'ndaki bir evde 7 Ağustos 1913'te faaliyete başladı. Sonraki adıyla Sanat Evi'nde muhacirler el sanatları üretmeye teşvik ediliyor, böylece sağlanacak gelirle barınma ve zorunlu harcamalarının finansmanı sağlanmaya çalışılıyordu.⁹⁴ Aynı zamanda muhacir kadınların yeniden üretebilmesi için eski nakış işleri, dokumalar, Türk çini, vazo ve tezhip gibi el sanatları ürünleri toplanıp kopyalanıyordu. Cemiyetin fahri başkanı Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi, Ekim 1914'te, Hanımlar Merkezini ziyaret edip Darüssınaa'da yapılan el işlerini takdir etti, bir kısmını da satın aldı.⁹⁵ Sanat Evi'ndeki el ürünleri hemen her çevrenin beğenisini topluyordu ki hatta bu ürünler bunlar Paris'te düzenlenen Sanayi-i Tezyiniye Sergisi'nde altın madalya kazandı.⁹⁶

İstanbul Hilâl-i Ahmer Merkezine dâhil edilen Hilâl-i Ahmer Hanımlar Sanat Evinin geliştirilmesi için çalışmak üzere Safiye Hüseyin

ve Sadiye Halil hanımlarla Dr. Ali Paşa, tüccar Macid Karakaş ve Hilâl-i Ahmer Mecmuası Müdürü Haydar Bey'den oluşan komisyon kuruldu.⁹⁷ Ardından Safiye Hüseyin Hanım, Balkan Harbi'nden bu yana gönüllü çalıştığı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sanat Evinin yöneticisi oldu.⁹⁸ Sanat Evi, yerli ve yabancı heyetlerin görmek istediği ziyaret duraklarından biri; Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için de âdeta sergilemek istediği yüz akıydı. İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin önemli faaliyet alanlarından olan Sanat Evi; göçmenler ve şehit çocuklarına sanat öğretmek, hem de hayatlarını sürdürmelerine yardım etmek için Safiye Hüseyin Hanım'ın yönetiminde çalışmayı sürdürdü.

“Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinde haftanın birkaç günü bulunur, Sanat Evi ile meşgul olurum. O zaman İstanbul'a gelen

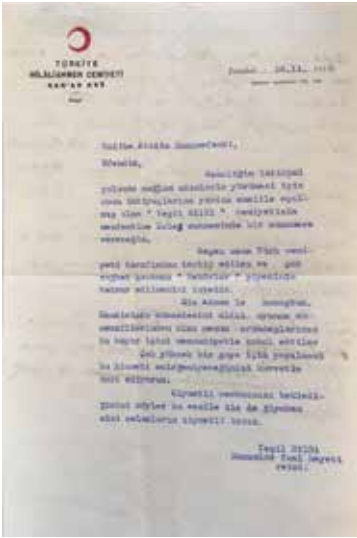
Hilâl-i Ahmer Sanat Evi'nde kadınların faaliyetleri-1912

her ecnebi Hilâl-i Ahmer'e uğrar, Hanımlar Merkezini ziyaret ederdi."⁹⁹

Safiye Hüseyin Hanım'ın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti içindeki çalışmaları arasında yurt içi ve yurt dışından gelen misafirleri ağırlama heyetlerinde görev almak da bulunurdu. Kuşkusuz o dönemdeki ziyaretçilerin en önemlisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'ydı. Safiye Hüseyin Hanım, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan heyette görevlendirildi. Cemiyetin hamisi Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın şehre gelişi İstanbul'da büyük bir heyecan uyandırdı, bütün hazırlıklar tamamlandı, Hilâl-i Ahmer İstanbul Merkezi ve şubeleri adına hürmet ve saygıda bulunmak için özel bir heyet kurulmuştu. Heyette İstanbul Merkezi Başkanı Dr. Ali Paşa, Vezne Murakıbbı Safiye Hüseyin Hanım, sırasıyla Anadoluhisarı, Üsküdar, Beyoğlu şubeleri başkanları olan Hasisib, Sıbgatullah ve Abdürrezzak Beyler görevlendirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın karşılanmasıyla ilgili başka bir ayrıntı verilmeyen Hilâl-i Ahmer Mecmuası'ndaki haber; Safiye Hüseyin Hanım'ın belki de en çok bilinen, ellerini dizlerinde kavuşturduğu, başı önde, düşünceli ama nereye baktığı belirsiz fotoğrafıyla yayımlandı ve Mustafa Kemal Paşa'nın karşılanmasında yapılması gerekenleri düzenlemekle görevlendirildiği yazıldı.¹⁰⁰ Mustafa Kemal Paşa, ziyareti sırasında Safiye Hüseyin Hanım'a takdirname verdi.¹⁰¹

Hilâl-i Ahmer Mecmuası'nda yer verilen ve Safiye Hüseyin Hanım'ın ağırlama heyetinde görev aldığı ziyaretlerden biri Amerikalı Barton Payne tarafından gerçekleştirildi. Amerika Kızılhaç Cemiyeti Başkanı Barton Payne, 27

Safiyi Hüseyin Hanım'ın Constantinople Woman's College'in müsamere salonunu kullanmak için yaptığı 16 Kasım 1930 tarihli yazışma ve ertesi gün Kolej müdürünün kendisine cevabı.

Mart'ta İstanbul'a geldi Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektebi Müdürü Dr. Ömer Lütfi Bey ve İdare Heyeti üyesi Safiyi Hüseyin Hanım tarafından kabul edilip ağırlandı. Payne, ev sahibi Dr. Ömer Lütfi Bey'in Hastabakıcı Mektebinin yanı sıra Cemiyetin İstanbul merkezini ve Sanat Evini de ziyaret etti.¹⁰² Tokyo'da düzenlenen II. Doğu Kızılhaçları Kongresi'ne katıldıktan sonra İstanbul'a gelen Payne, Hastabakıcı Mektebinde, okuldan daha önce mezun olanlar ve birinci sınıf öğrencilerine bir konuşma yaptı, mektebi ve verilen eğitimi takdir ettiğini belirtti.¹⁰³ Paris Kızılhaç Şubesi Başkanı Milson da İstanbul'daki Hilâl-i Ahmer Merkezini, Mecmua İdaresini ve Hastabakıcı Mektebi'ni ziyaret eden yabancı konuklar arasındaydı.¹⁰⁴ Safiyi Hüseyin Hanım'ın ağırladığı bir diğer önemli isim de Romanya Kraliçesi Maria'ydı. Kraliçe Maria, kızı ve Ro-

manya Büyükelçisi ile eşine Hilâl-i Ahmer İstanbul Sanat Evini, Hilâl-i Ahmer'in İstanbul Merkezi Başkanı Dr. Ali Paşa ve üye Sadiye Halil Hanım'la birlikte gezdirdi. Romen heyete Sanat Evi sergisi ürünleri gösterildi, Kraliçe Maria takdire lâyık gördüğü çok sayıda eseri satın aldı.¹⁰⁵

Sanat Evinin ismi sonraki yıllarda yeniden değiştirilip Sanat Atölyesi olarak adlandırılmaya başlandı ve Safiye Hüseyin Hanım direktörlüğe getirildi. 1947'den itibaren Türkiye Kızılay Derneği adını alan Cemiyetin organizasyonlarında Sanat Atölyesi Direktörü olarak Safiye Hüseyin Hanım'ın imzası vardı. 1952'de Türkiye Kızılay Derneği İstanbul Şubesi Hanımlar Heyeti Merkezinin düzenlediği organizasyonda da yine onun ismi yer alıyordu. Etkinlik kapsamında Kızılay takvimi ve üyeler için rozet hazırlanmıştı. Takvim, Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi yönetimince çok beğenilince Safiye Hüseyin Hanım'a onursal üyelik rozeti gönderilmesi kararlaştırıldı.¹⁰⁶

Romanya Kraliçesi Maria ve kızı Prenses Ileana 1930'da İstanbul'a gelerek burada bir gün kaldı ve Mısır ziyareti için ayrıldı. Kraliçe Maria 9 Nisan'da tekrar İstanbul'a geldi ve on gün kadar Türkiye'de kaldı.

Kızılay Derneği Eminönü Şubesi 1950'de Milletlerarası Bebek Sergisi

1952 Kızılay Takvimi

Kızılay Milletlerarası Bebek Sergisi, İstanbul 1950

düzenledi, sergiyi gezen ve çok beğenen İspanya Kızılhaç Cemiyeti Başkanı Düşes Viktorya, Şube Başkanı Necip Hancı, Sanat Evi Başkanı Safiye Hüseyin Hanım, Hastabakıcı Mektebi yöneticisi Asuman Türer ve sergiyi organize eden Nedim Akçer'i altın madalya ile taltif etti.¹⁰⁷ Bu sergi ilk defa Kızılay Cemiyeti Emînönü şubesinde hazırlandı, ardından aynı etkinliğe devam edilmesi kararlaştırıldı. 1954'te düzenlenen Bebek Sergisi için hazırlanan katalog, Safiye Hüseyin Hanım'ın evrakı arasındadır.¹⁰⁸

1950'de gerçekleştirilen Bebek Sergisi Spor ve Sergi Sarayı'nda yapıldı

TÜRKİYE
KIZILAY CEMİYETİ
UMUMİ MERKEZİ

-2 Temmuz 1952

TELEGRAF ADRESİ
KIZILAY - ANKARA

TELEFON : { 5924 REİSLİK
5926 UMUMİ KÂTİPLİK
MÜFETTİŞLİK

Ankara,
Yenişehir

194

No. Neşriyet.

8011

Sayın Beyan Safiye Elbi
Kızılay San'at Atölyesi
Direktörü

İSTANBUL

27 Haziran 1952 tarihli mektubunuz cevabıdır:

Osmanlı Hilâlişaher Cemiyeti Hanımlar Hey'eti
merkeziyesi tarafından tertip edilen Kızılay tekvimi
ekliçe iade edilmiştir.

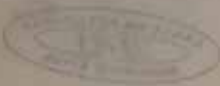
Bir adet onursal üyelik rozeti de ayrıca gön-
derilecektir.
CÇ/MG.

Saygılarımızla

TÜRKİYE KIZILAY DERNEĞİ
GENEL MERKEZİ

[Signature]

Eki: 1

Verem Savaş Derneği

Safiye Hüseyin Hanım, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin açtığı; ancak 1927'de çalışmaya başlayan Verem Savaş Derneğinde de etkin oldu.

Sosyal Hizmet Alanında Öncü İsim: Safiye Hüseyin Hanım

Safiye Hüseyin Hanım, hastabakıcılıkla başladığı gönüllü hizmetlere, sosyal alanda toplum yararına kurulmuş çok sayıda cemiyette etkin rol alarak devam edecekti. Daha önce ifade ettiğimiz üzere liyakatının uluslararası tasdiki mahiyetindeki kazandığı Florence Nightingale Madalyası onun sosyal hizmetler konusunda aranan, sözü dinlenen biri olmasında kuşkusuz etkili oldu. Kamu yararına çalışan cemiyetlerden Verem Savaş Derneği, Safiye Hüseyin Hanım'ın sosyal hizmet alanında faaliyet gösterdiği ve hayatı boyunca desteklemeyi sürdürdüğü teşkilatların ilk sırasını işgal etmektedir. Safiye Hüseyin Hanım, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 1919'da açtığı; ancak 1927'de yeniden teşkilatlanıp çalışmaya başlayan Verem Savaş Derneğinde de son derece etkin olacaktır.

“1919'da teessüs (kurulmuş) etmiş olan Verem Savaşı Derneği İstanbul'un işgali dolayısıyla faaliyeti sekteye uğramışken 1927'de tekrar faaliyete geçmiş ve o zamandan beri cemiyetin her sahasında bıkmadan usanmadan çalışmış ve çalışmaktayım. Büyük okyanusta bir damla gibi.”¹⁰⁹

Bir dönem ölümcül hastalıklar arasında ilk sıralarda yer alan veremle mücadelenin başını çeken cemiyet, Besim Ömer Paşa tarafından Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti adıyla kurulmuştu. Mondros Mütarekesi'yle kapatılmasından sonra Etibba Muhadenet Cemiyetinin 1927'deki toplantısında Verem Mücadele

Cemiyetinin yeniden oluşturulmasına karar verilerek gereken çalışmayı yapması için otuz kişilik heyet seçildi. Bu esnada cemiyetin ismi de İstanbul Verem Mücadele Cemiyeti olarak değiştirilmişti.¹¹⁰ Tefvîk Sağlam'ın girişimiyle 1927'de İstanbul Veremle Mücadele Cemiyeti adıyla kuruldu, 1948'de Ulusal Verem Savaşı Derneğine dönüştürüldü; 1954'te yeni nizamnameyle İstanbul Verem Savaşı Derneği ismini aldı.¹¹¹

Safiye Hüseyin Hanım'ın sosyal hizmet alanındaki çalışmaları arasında Hilâl-i Ahdar, yani Yeşilay Cemiyeti ayrı bir yer tutar. Başta Amerika'da olmak üzere 1920'lerden itibaren gelişmeye başlayan alkol karşıtı hareketin temelini dinî naslardan değil tıbbî gerçek ve gerekliliklerden alıyor-

*Safiye Hüseyin Hanım'ın
da "İçki düşmanlığı
aleminde kadınlık
faaliyeti" konulu
konuşma yapacağı Yeşilay
Kongresine dair davetiye*

Safiye Hüseyin Hanım, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin haricinde Verem Savaşı Derneği ve Hilâl-i Ahdar Cemiyetlerinde de etkin görevler aldı.

Mazhar Osman

Mazhar Osman 1920'deki kuruluş adı Hilâl-i Ahdar olan Cemiyetin başkanlığını 1925'e kadar yürüttü.

du. Hilâl-i Ahdar Cemiyeti, Sultan Vahdeddin'in izniyle 5 Mart 1920'de İstanbul'da Şeyhülislâm Hâyderîzâde İbrahim Efendi'nin himâyesinde kuruldu. Cemiyetin başkanlığına seçilen Mazhar Osman bu görevi 1945'e kadar sürdürdü. Hilâl-i Ahdar'ın kurulduğu 1 – 7 Mart günleri hâlen Yeşilay Haftası olarak kutlanmaktadır.¹¹¹ Safiye Hüseyin Hanım, Hilâl-i Ahdar azası seçildi. Hilâl-i Ahdar'ın kuruluşundan bu yana ilk kez kadın üye seçiliyordu ve bu kadınlardan biri Safiye Hüseyin Hanım'dı. Hilâl-i Ahdar'ın yönetimine girdikten sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyetine yaptığı gibi yabancı dildeki yazışma ve tercüme işlerini üstlendi. *Hilâl-i Ahdar* gazetesi için yabancı basında çıkan içki karşıtı haberleri Türkçe'ye çeviriyordu.¹¹³

Safiye Hüseyin Hanım sadece Hilâl-i Ahdar'ın gelişmesine katkıda bulunmuyor Hilâl-i Ahdar Hanımlar Faal Heyeti Reisi olarak da Cemiyet yararına organizasyon düzenlemeyi sürdürüyordu. Hilâl-i Ahdar adına dört uluslararası kongreye katıldı, İstanbul'da düzenlenen beşinci kongrenin de hazırlıklarını bizzat üstlendi.¹¹⁴ 1927'de ABD'de düzenlenen Dünya Alkol Karşıtı Cemiyetleri Kongresine Hilâl-i Ahdar temsilcisi olarak davet edilen Safiye Hüseyin Hanım,¹¹⁵ Indiana Kosciusko-Winona Lake'te toplanan Dünya Alkol Karşıtı Cemiyetlerinin ikinci uluslararası kongresine, Türkiye'nin bu ülkeye gönderdiği ilk kadın temsilci olarak katıldı. Safiye Hüseyin Hanım'ın, ABD'ye seyahati ilginçtir. ABD'ye, Dünya Alkol Karşıtları Cemiyetinin Direktörü ve "big noise" lakaplı William E. Johnson'la beraber gitti. Kısa süre önce Balkanlar ve Türkiye'de bulunan W. E. Johnson alkol karşıtı olarak bilinmekte ve "Prohibition" dönemi nedeniyle yasak avukatı diye anılmaktadır.¹¹⁵

TURKISH FEMINIST A DELEGATE HERE

Mme. Hussein Bey, Said to Be
First of Sex to Win That
Distinction, Arrives.

TO ATTEND DRY MEETING

Declares Kemal Has Been Boon to
Nation—Sees the Suffrage
Movement Gaining.

Mme. Safie Hussein Bey, said to be the first woman delegate to be sent by Turkey to the United States, arrived yesterday on the Leviathan as a delegate to the Convention of the Anti-Alcohol Societies, to be held this week at Winona Lake.

Mme. Hussein Bey, who speaks English and French fluently in addition to her native tongue, is a brunette in the early thirties, of medium height and figure. She did not wear a veil and said that custom was entirely taboo in Constantinople, although some Turkish women in country towns still adhered to it.

"I represent the Green Crescent Temperance Society and am also a member of the Red Cross Society, which I joined when I was engaged in nursing work during the war," she continued. "We do not use the word prohibition in Turkey now because the sale of alcoholic liquors is permitted by the Government. At first prohibition was tried out in Anatolia and was a success, and then it was experimented with in Constantinople, but was a failure because of the bootlegging that went on over the frontiers from Bulgaria and Greece. We women wish to have prohibition all over Turkey and are working for that end, but it may be a long time coming."

"Are you trying to get universal suffrage?" Mme. Hussein Bey was asked.

"Yes," she replied. "The feminist movement has been started and the men are quite willing that the women should have the vote. There is an election coming on now and another one in another four years. At the third election universal suffrage will be in effect all over Turkey and there will be several women elected to office as well as to Parliament."

"It has been stated by the rabble in the streets of Constantinople that the Turks do not go to the mosque any more. That is untrue. We cannot live without God and all true Moslems believe in the Supreme Being and continue to worship Him

A DELEGATE FROM TURKEY.
Mme. Safie Hussein Bey, here on a prohibition mission.

after the manner of their ancestors as taught in the Koran. Women also go to the mosque to pray on Fridays, but they go up into the gallery reserved for them or else kneel behind the men on the ground floor."

When asked about business conditions in Turkey and the heavy taxation, Mme. Hussein Bey replied that formerly the Armenians and Greeks controlled everything in Constantinople and it would take time for the Young Turks to learn how to do things.

"Turkey was represented abroad by these Armenians and Greeks," she continued, "who were appointed ambassadors, ministers and consuls by the sultans at the instigation of the foreign powers, and they used their positions of trust to betray our country. A good deal of the heavy taxation has been reduced and the customs regulations are undergoing reforms with the cutting out of the red tape which caused so much delay."

Mme. Hussein Bey then said with enthusiasm:

"The best thing that has happened to Turkey since she has become a republic is that Kemal Pasha has come to Constantinople. He will be re-elected President and I hope that he will serve not only three but several terms at the head of the Government. We are a very young nation now and will need a strong hand at the helm to steer us through the various crises that are bound to arise before the republic has become firmly established and the country regains its trade and commerce."

Questioned about her title of Bey the Turkish woman delegate replied that all people of the educated classes in Constantinople were addressed as "Bey" and the ordinary persons as "Efendi." Titles were no longer bestowed as they were in the days of the Sultans, and the title of "Pasha" was now given to Admirals and Generals.

Safiye Hüseyin Hanım Amerika'da bir hayli fazla ilgi gördü; gazetelere demeçler verdi ve kongre sonrasında başka eyaletlere giderek hastane ve hastabakıcılık okullarını ziyaret etti. *New York Times* gazetesi, Safiye Hüseyin Hanım'ı okurlarına İngilizce ve Fransızca'yı ana dili gibi etkili konuşan ve çarşaf giymeyen kadın diye tanıttı. Safiye Hüseyin Hanım da kendisini Hilâl-i Ahdar'ın temsilcisi olarak takdim etmiş, aynı zamanda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına çalıştığını ve hemşireliğe de savaş döneminde başladığını belirtmişti. Konferansın düzenlendiği tarih ABD'de "Prohibition" dönemi diye adlandırılan ve 1919'dan 1933'e kadar 18'inci ABD Anayasası Değişikliği'nde ülke genelinde alkol satışı, üretimi ve taşınmasının yasak olduğu yıllara denk gelmekteydi. Safiye Hüseyin Hanım'a kısaca "Dry Law" denilen alkol yasağı hakkında soru sorulmuş, o da Türkiye'de alkol satışı hükûmetin denetiminde olması nedeniyle yasak kelimesinin kullanılmadığını belirtmişti. İlginç olan feminist hareketten bahsetmesi, yakında yapılacak seçimlerde kadınların oy kullanmasının erkekler tarafından desteklendiğini ve toplumsal yaşamın laiklik ilkesi çerçevesinde düzenlendiğini röportajında anlatmasıdır. Genç Cumhuriyet rejiminin ekonomi politikasına ilişkin soruyu da son derece net bilgi ve kesin bir ifadeyle yanıtlamıştır.¹¹⁷

29 Kasım 1934 tarihinde toplanacak olan Yeşilhilâl kongresinde Safiye Hüseyin Hanım da konferans verecektir.

Türkiye'ye dönmeden önce Detroit ve Şikago'ya gitmiş sonra Vaşington'a geçti ve burada bulunduğu esnada *New York Times* gazetesine ikinci bir demeç daha verdi. Gazetenin alkol yasağı hakkındaki sorusunu son derece politik bir üslupla yanıtladı, yasağa inandığını ve ABD uygu-

Yeşilay'ın 1939 yılı kongresine katılanlar arasında Safiye Hüseyin Hanım en önde yer alıyordu.

lamada başarılı olursa aynı şeyin Türkiye'de de yapabileceğini belirtti. Vaşington'da bulunduğu sırada hastaneleri ziyaret ve teftiş etmeyi de ihmal etmedi.¹¹⁸

Safiye Hüseyin Hanım, Yeşilay Cemiyeti adına sadece yurt dışında değil, ülke içinde de çalışıyor; toplantılara katılıp konuşma yapıyordu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi adına Hilâl-i Ahdar'ın gazetesine verdiği demeçte rakı satışına getirilen yasağa uymayanların takipçisi olacaklarını söyledi.¹¹⁹ Yeşilay'ın yıllık kongrelerinin değişmez konuşmacısı Safiye Hüseyin Hanım,¹²⁰ lise öğrencilerinin üye olması nedeniyle düzenlenen yemin etme töreninde de alkolün zararlarını anlatan bir konferans verdi.¹²¹ İçki karşıtlığıyla bilinen World's Women Christian Temperance Union (Dünya Kadınları Hristiyan İtidal Birliği), Türkiye'de şube açarak alkol karşıtı grupları organize etmek istedi, bu amaçla Birliğin sekreteri Agnes Slack görevlendirildi. Kurulacak şube

Save the Children Fund

Safiye Hüseyin Hanım, uluslararası cemiyetlerle de çalışmaya başlamış Türkiye'nin görünür yüzü olmuştur. Bu cemiyetlerden biri de Save The Childeren Fund idi.

için bir araya gelen 200 kadın, lider olarak Safiye Hüseyin Hanım'ı seçti.¹²²

Yeşilay Cemiyetinin hazırladığı tarihçede başkanların isimleri de sıralanır. Buna göre, Safiye Hüseyin Hanım, 17 Eylül 1955-26 Mayıs 1956 tarihleri arasında Yeşilay başkanlığı yaptı.¹²³

“...Himaye-i Etfal Cemiyeti tesis etmiş-ti, hemen idare heyetine alındım. Save the Children Fund ile beraber çalışıyorduk. Müsmir (faydalı) neticeler elde ediyorduk. Aynı zamanda Save the Children Fund (Çocukları Kurtarın Vakfı) müfettişi seçilmiştim...

...Harb-i Umumi'nin pek acı neticelerinden biri de memlekette bir milyona yakın eytamin (yetim) yersiz, yurtsuz perişan hali idi. Hükûmet, yurdun birçok yerinde darüleytamlar tesis etmiş ise de çocuklar büyüdüğü zaman onlara bir iş bulmak, istikbal temin etmek zaruri idi. Umum müdürleri Selahattin Bey bize, bir cemiyet kurmamızı ve himâye etmemizi rica etmişti. Haftada bir Ortaköy'e gider, çocukların istikballeriyle meşgul olurduk.”¹²⁴

Sosyal hizmet alanında çalışan cemiyetlerin neredeyse tümünde yer almaktadır. Himaye-i Etfal Cemiyeti idare heyeti üyeliğine seçilen Safiye Hüseyin Hanım, Save the Children Fund'la da çalışmaya başlar. Aynı anda Hilâl-i Ahdar Cemiyetinde de kadın üye sıfatıyla yine idare heyetindedir. Veremle Savaş Derneği, Türkiye Kadınlar Derneği ve 1933'te Besim Ömer Paşa'nın önerisiyle Türk Hastabakıcılar Derneği adıyla tesis edilen Türk Hemşireler Birliğinde de onun

Safiye Hüseyin Hanım'a ait 1934 tarihli Hastabakıcı Hemşireler Cemiyeti bağış makbuzu.

ismi yer almıştır. Hastabakıcı diploması bulunan –başta Safiye Hüseyin Hanım olmak üzere– kurucular arasında Kerime Salahor, Seniha Rauf, Zeliha Osman'ın da isimleri vardır.¹²⁵ Sonraki yıllarda da Safiye Hüseyin Hanım, Türk Hastabakıcı Hemşireler Cemiyetine bağış yaparak desteklemeyi sürdürdü.¹²⁶

Hilâl-i Ahmer, Hilâl-i Ahdar ve Verem Derneği dışında Kadıköy Fukuraperver Cemiyeti, Kadınları Çalıştırma Yurdu, Yardım Sevenler Derneğine de üyeydi ve faal görev aldı.¹²⁷ Himâye-i Etfal ve Kadın Yardım Cemiyeti adıyla 1928'de kurulan ve 1938'de Yardım Sevenler adını alan dernek, özellikle Safiye Hüseyin Hanım'ın mesleği hemşirelik alanındaki çalışmalarıyla biliniyor; hastabakıcı kursları, hastalara yardım konularındaki faaliyetleriyle tanınıyordu. Safiye Hüseyin Hanım, onbaşı rütbesi bulunan ünlü yazar Halide Edip Adıvar'ın başkanlığını yaptığı kongrede yeni idare heyetine seçilen isimlerdendi.¹²⁸

Tokatlıyan Otel

Hotel M. Tokatlıyan, İstanbul, Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi üzerinde tarihi otel. Tarabya'da da bir yazlık şubesi bulunuyordu.

1850'lerde inşa edilen ve 1883'te yenilenen ama 1892'de yanan Şark Tiyatrosunun bulunduğu alana inşa edildi. Restorasyonu 1 Ocak 1895'te, otel bölümü ise 1909 yılında açıldı. Hizmete girdiği dönemde İstanbul'un Pera Palas'tan sonra en büyük oteliydi. Günümüzde bir iş hanı olarak kullanılmaktadır.

Safiye Hüseyin Hanım, çok sayıda yardım cemiyeti yararına faaliyetlerde bulundu.

Kadınların siyasi yaşamdaki hak ve rollerine dair önemli gelişme 1930'da TBMM'de Belediye Kanunu'nun kabulü esnasında seçme ve seçilme şartının Türk olmakla sınırlandırılmasıydı. Böylece belediye seçimlerine katılımın yolu açıldı ve kadınlar siyasi partilere üye olmaya başladı. Yasanın yürürlüğe girmesinin ardından 1930 yılı belediye seçimleri bir ilke sahne oldu ve İstanbul'da Safiye Hüseyin Hanım başta olmak üzere Nakiye, Refika Hulusi Behçet, Latife Bekir, Rana hanımlar belediye meclisine seçildi. Aynı şekilde Benal Nevzat Hanım İzmir'de, Behire Bedis Hanım da Bolu'da yerel yönetim düzeyinde siyasete atıldı.¹²⁹ 18 Ağustos 1934'te Atatürk'ün emriyle İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilen II. Dil Kurultayına¹³⁰ davet edilenler arasında belediye meclis üyesi unvanıyla Safiye Hüseyin Hanım'da vardı.¹³¹

Safiye Hüseyin Hanım'ın içinde yer aldığı oluşumlara Kadın Birliği de eklenmelidir. Kadınların siyasal haklarını elde etmesi ve sosyal hayata eşit biçimde katılması amacı uğrunda

çalışmak üzere 7 Şubat 1924'te kurulan ve kurucuları arasında Nezihe Muhittin, Latife Bekir [Çeyrekbaşı] ve Sabiha Zekeriye [Sertel] gibi ünlü isimler bulunan, Latife Hanım tarafından desteklenen Türk Kadınlar Birliğinin¹³¹ 1934'te gerçekleşen kongresinde başkan seçildi.¹³²

1955'te Milletlerarası Verem Savaşı Birliğine bağlı çalışacak; Türkiye, Mısır, Lübnan, Ürdün, Suriye, Irak, İran verem savaş derneklerinden oluşan Orta Şark Verem Komitesinin İstanbul'daki kuruluş toplantısına katılan İstanbul Verem Savaş Derneği üyesi Safiye Hüseyin Hanım'a Fransız Kızılhaçı tarafından madalya takdim edildi.¹³³ Safiye Hüseyin Hanım, İçtimai Yardım ve Tesanüt Derneğinin de başkan vekilliğini yaptı. Bu göreve ne zaman başladığına ve tamamladığına dair bilgi mevcut değilse de Derneğin Tokatlıyan Otelinde düzenleyeceği organizasyona davet eden, üstünde Safiye Hüseyin Hanım'ın ismi ve imzası bulunan antetli evrakı korunmuştur.

10 Eylül 1956 günü
İstanbul Üniversitesi
Fen Fakültesi konferans
salonunda gerçekleşen
25. Milletlerarası
Antialkolizm Kongresine
35 ülkeden 250 delege
katıldı. Katılımcılar
arasında Safiye Hüseyin
de bulunuyordu.

Safiye Hüseyin Hanım, Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilen İkinci Dil Kurultayı'na davet edildi. Kurultay girişinde de bu kartı kullandı.

Hastabakıcı Mektebi **ve Safiye Hüseyin Hanım**

Hemşirelik Eğitimi

Hastabakıcılar, özellikle savaş dönemlerinde hem hastanelerde hem de cephe gerisinde yaralıların tedavisinde hayati öneme sahip işlev görüyordu. Osmanlı Devleti'nde hastanelerde hastabakıcılar çalışmaktaydı; ancak bunlar arasında kadınlara nadiren rastlanıyor, en azından hastabakıcılık kadınlar nezdinde meslek olarak görülüyordu.

Safiye Hüseyin Hanım'ın kız kardeşi Fatma Nesime'yle birlikte hemşirelik yaptığı Balkan Harbi'nde hastabakıcı ihtiyacı ciddi seviyedeydi. Kırım Savaşı ve '93 Harbi'nde Kızılhaç cemiyetlerinin gönderdiği hemşireler çeşitli hastanelerde çalışmış ve bu alandaki açığı bir nebze de olsa gidermiş; ancak aynı zamanda ülkede var olan eksikliği de çarpıcı biçimde gözler önüne sermişti.

Türkiye'de gerçek anlamda hemşireliğin kurucusu Besim Ömer Paşa'dır. Besim Ömer Paşa, hastabakıcı yetiştirilmesi fikrini ortaya attı ve önerisi Hilâl-i Ahmer Cemiyetince kabul edildi. İlk kez 1911'de Kadırga'daki Vilâdethane'de açtığı kursta kadınlara hastabakıcılık eğitimi veren Besim Ömer Paşa'nın bu girişiminde hemşirelik tarihinin efsanevi ismi Florence Nightingale'in etkisi çok barizdir. Bir anlamda Osmanlı Devleti'nde de modern hemşireliğin kuruluşu, mesleğin öncüsü "Lambalı Kadın" Florence Nightingale sayesinde.

1907'de Londra'daki Uluslararası Kızılhaç Konferansı'na katılan Besim Ömer Paşa, Kırım Savaşı'nda İstanbul'da hemşirelik yapan Florence Nightingale'le tanışma fırsatını buldu. Bu kongreye katılan üç yüz delegenin Florence Nightingale salona girdiğinde ayağa kalkması, hatta İngiliz Kraliyet ailesinin de ona saygı göstermesinden oldukça etkilendi.¹³⁵ O tanışma, Besim Ömer Paşa'nın hemşirelerin hasta bakımındaki önemini anlamasına yol açtı;¹³⁶ Londra'ya beraber gittiği ve sonradan Belger soyadını alan Nihat Reşad Bey'le katıldığı konferansta aynı zamanda hastabakıcıların farklı uzmanlıklara sahip olduğunu da kavradı. Bu saikle 1911'de Ka-

lambalı kadın:

Modern hemşireciliğin kurucusu Florence Nightingale, Kırım Savaşı sırasında eğitim alan hemşirelerin yöneticisi olarak öne çıkmış, savaşta yaralanan askerlerin tedavi ve bakımını yapmıştır. Hemşireliğe son derece yüksek bir itibar kazandırmış ve Viktorya döneminin ikonu olmuştur. Özellikle gece gündüz demeden yaralı askerlere bakarken elindeki lamba nedeniyle kendisine "Lambalı Kadın" denmiştir.

1941'de yayınlanan Yeşilay dergisindeki Safiye Hüseyin karikatürü

Yusuf İzzeddin Efendi

(10 Ekim 1857 – 1 Şubat 1916)

Türk asker ve Osmanlı Hanedanı mensubu. Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz'in henüz şehzade iken doğan oğludur. Beklenmedik bir şekilde öldüğünde Osmanlı Hanedanı'nın en büyük erkek çocuğu olarak veliyahat sıfatını taşıyordu.

dırğa'da düzenlediği ilk eğitimi için altı ay süre ve gönüllü katılımı öngörüldü.¹³⁷ Hastabakıcı eksikliğini gidermek için dört-beş ay gibi mesleği öğrenme açısından çok kısa denilebilecek bir sürede verilen eğitimle hemşire ve hastabakıcı yetiştirilmeye çalışıldı.¹³⁸

Balkan Savaşlarında yaşanan hastabakıcı sıkıntısı Kızılhaç cemiyetlerince gönderilen hemşireler ve bir nebze de olsa Besim Ömer Paşa'nın 1911'de Kadırğa'daki Vilâdethane'sinde açtığı kursu tamamlayan kadınlarla telafi edildi; ancak Birinci Dünya Savaşı döneminde hemşire açığı yine çok yoğun hissedilir oldu. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi yeniden hastabakıcılık kursu açarak kısa vadeli çözüm bulmaya çalıştı. 1913 yılı Şubat ayından 1914 Haziran sonuna kadar Besim Ömer Paşa'nın öncülüğünde Hilâl-i Ahmer Merkezinde şehrin kibar ailelerinden otuz kadına teorik has-

Besim Ömer Paşa ve Hastabakıcılık Kursu öğrencileri 1912

tabakıcılık dersleri verildi. 13 Temmuz 1914'te Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezinde düzenlenen seçkin törene Hanımlar Merkezi Başkanı Başkadınefendi teşrif etti, sınavlar sonucunda hastabakıcılık diploması almaya hak kazananlara diplomalarını bizzat verdi. Başkadınefendi'nin bu törende yaptığı konuşmaya ikinci başkan Ayşe Hanım -Ziya Paşa'nın eşi- ile diploma alanlardan Mebrûke ve Fahire hanımlar mukabelede bulundu.¹³⁹ Törenden bir ay sonra hastabakıcılık kursunu başarıyla bitiren kadınlar, padişah tarafından sanayi madalyasıyla da ödüllendirildi. Ardından kurs yeniden açıldı, bu kez eğitimi tamamlayıp hastabakıcı olan kadınlara diplomalarını Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi verdi.¹⁴⁰

Kursları bitiren hastabakıcılar, Çanakkale Muharebeleri boyunca yaralıların tedavisinde görev aldı. Yine Besim Ömer Paşa tarafından 1914 Ekim'inden 1915 Nisan'ına ayına kadar Darülfünun konferans salonunda hastabakıcılık hakkında konferanslar verildi.¹⁴¹ Bu teorik eğitimden sonra 1914'te hastabakıcılık okulunun çekirdeği olmak üzere Kadırga Seririyat-ı Vilâdethanesi'nde açılan kursta on kişi klinik eğitimi gördü, ardından savaşta kurulan Hilâl-i Ahmer hastanelerine başhastabakıcı olarak atandı. Yine on erkek hastabakıcı adayı sınavla seçildikten sonra Gureba Hastanesi'nde bir yıl eğitime tabi tutuldu ve Birinci Dünya Savaşı'nda kurulan hastanelere tayin edildi.¹⁴²

Birinci Dünya Savaşı devam ediyordu ve hastabakıcı ihtiyacı aynı durumdaydı. Dolayısıyla kurs yeniden başlatılırken bu kez daha çok sayı-

"Memleketimizde kadın ve erkek ayrı yaşamaya alışmış, birbirinin durumundan daima habersiz kalmış, yekdiğerine karşı bir karşılıklı güven beslemek lüzumunu henüz hissetmemiştir. Sizin fedakâr hizmetinizle bile belki ahlaka aykırı bir gizli düşünce saklı olduğuna inananlar bulunur. Bu yanlış fikirleri çürütmek ve Osmanlı kadınlığını layık olduğu yüksek seviyeye getirmek için görevinizi dikkatle yerine getirmanız esnasında manevi ve ahlaki olan işlerinizi asla ihmal etmeyeceğinize kesinlikle eminiz."

Mark Lambert Bristol

(17 Nisan 1868 – 13

Mayıs 1939)

ABD Deniz

Kuvvetlerinde tuğamiral rütbesine yükselen ve bu sıfatla aktif ve muharip görevlerde bulunan subay. Aynı zamanda 1919-1927 arasındaki kritik geçiş döneminde ABD ile Türkiye ilişkilerinde, ülkesini Yüksek Komiser sıfatıyla temsil görevini üstlendi.

1920'de kuruluşuna büyük katkıda bulunduğu Nişantaşı Amerikan Hastanesi'ne bağlı hemşirelik okulu Amiral Bristol Hemşirelik Okulu ismini Türkiye'de de yaşatmaktadır.

da kadının başvurmasını sağlamak için Kadirga Vilâdethanesi'nde açılacak hastabakıcılık dersleriyle ilgili *Sabah Gazetesi*'nde ilan yayımlandı. İlanda 18-30 yaş arasında, Türkçe okuyup yazabilen, sağlıklı olduğuna dair raporu bulunan ve hastabakıcı olmak isteyen kadınların öz geçmiş, kimlik belgesi ve aşı kartıyla başvurması isteniyordu. Bir yıllık eğitim süresince katılanlara 2 lira aylık ödenecekti.¹⁴³ Kayıt ve kabul şartlarını taşıyan yedi kadın Kadirga kliniklerinde hastabakıcılık sınavına alındı ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına verilen eğitimden sonra tecrübeli hastabakıcılarla birlikte Kudüs'ten Şam'a kadar orduya ait çeşitli hastanelerde görevlendirildi.¹⁴⁴

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Takvimi'ne göre, Birinci Dünya Savaşı sırasında toplamda 353 hastabakıcı eğitimini tamamladı ve 1915'e kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gönüllü hastabakıcılarından 284'ü sivil ve askerî hastanelerde çalıştı.¹⁴⁵ Hastabakıcılardan 20'si Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin açtığı kursları tamamlayanlar, otuz altısı Darülfünundaki konferanslara devam eden kadınlar, otuz yedisi Kadirga Mektebi'nde eğitim görenler, otuz beşi Balkan Savaşları'nda hastanelerde çalıştığına dair belgesi bulunanlar ve yüz elli altısı da diplomasız olmak üzere iki yüz seksen dört kadın hastabakıcılık için başvurdu. Diplomasızlar, gönüllülerdi.¹⁴⁶ Bu yıllarda hastabakıcılık eğitimi alan üç yüz elli üç kadının iki yüz seksen dördü Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne üyeydi.¹⁴⁷ Hilâl-i Ahmer Cemiyetince kursları tamamlayanlara hastabakıcı unvanlı nüfus cüzdanı verildi, ayrıca içine hastabakıcılık hakkında bir not ilave edildi.¹⁴⁸

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin hazırladığı yazı bugünün Türkçesiyle şöyledir:

“Memleketimizde kadın ve erkek ayrı yaşamaya alışmış, birbirinin durumundan daima habersiz kalmış, yekdiğerine karşı bir güven beslemek lüzumunu henüz hissetmemiştir. Sizin fedakâr hizmetinizle bile belki ahlaka aykırı bir gizli düşünce saklı olduğuna inananlar bulunur. Bu yanlış fikirleri çürütmek ve Osmanlı kadınlığını layık olduğu yüksek seviyeye getirmek için görevinizi dikkatle yerine getirmeniz esnasında manevi ve ahlaki işlerinizi asla ihmal etmeyeceğinize kesinlikle eminiz.”¹⁴⁹

Eğitimlerini tamamlayan hastabakıcılar cephede yaralılarına yardım ediyordu.

1913'te kurulan Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti de hastane açmak ve hastabakıcı yetiştirmek için eğitim düzenleyen cemiyetler arasındaydı. Letafet Apartmanı hastaneye çevrildi, eğitimlerde kullanılmak üzere Fatma Zeliha Hanım tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeye-

Balkan Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Hemşireleri Gülbane – 1912

Bristol Hemşirelik Okulunda Dr. Lorrin Shepard ve öğrencileri – 1928

tine yardım etmek üzere Hastabakıcı adlı kitap tercüme edildi.¹⁵⁰

Ülkede doğrudan hemşirelik adı altında okul tesis edilip eğitim verilmeye başlaması Amiral Bristol Hemşirelik Okulunun kuruluşuyla oldu. 1920’de Amiral Mark L. Bristol, Amerikan Hastanesini kurduğunda hizmete alacak hastabakıcı bulamadığından 20 Ağustos 1920’de Amerikan Hastanesi bünyesinde okul açıldı ve eğitim verilmeye başlandı.¹⁵¹

Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektebi

“Kızılay hemşire okulunda çok emeğim vardır. İstanbul işgal altında iken Hanımlar Merkezinden üç kişi Teşvikiye’deki bir konağı görüp kiralarak vakit kaybetmeden mektebi açmak arzusundaydık. O zamanlar Hilâl-i Ahmer’in tek bir arabası vardı: fay-

ton (at arabası), arkasında bir Kızılay amblemi vardı. Üçümüz arabayı beklerken meşum (üzücü) bir haber geldi, gidilmeyecekmiş. Müttefikler derhâl Hilâl-i Ahmer'i kapatmak istiyormuş.”¹⁵²

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nı takiben gelen Milli Mücadele döneminde de had safhadaki hastabakıcı ihtiyacı, harbin bitip istiklalin kazanılmasının ardından çözülmesi gereken öncelikli sorunlar içindeydi. Nitekim İstanbul'da 11 Aralık 1924'te düzenlenen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kongresinde hemşirelik okulu açılması kararlaştırıldı. Bu kongrede Besim Ömer Paşa, Safiye Hüseyin, Âkil Muhtar, daha sonra

Hilâl-i Ahmer'in yaralı taşımak için kullanılan arabaları

*Alt sıra sağdan itibaren:
Başhemşire Pavloviç Hanım,
Doktor Ali Eşref Bey, Gureba
Hastanesi Baştabibi ve
Hastabakıcı Mektebi Müdürü
Ömer Lütfi Bey, Doktor Osman
Şerafettin Bey, Operatör Ali
Rıza Bey.*

Sağlam soyadını alacak olan Tevfik Salim, Ziya Nuri Paşa bir toplantı yaptı; her savaşta eksikliği hissedilen hastabakıcı veya hemşireleri yetiştirmek üzere okul açılmasının şart olduğunda mutabık kaldılar.¹⁵³ Toplantıya katılan isimler arasından Besim Ömer Paşa, Ziya Nuri, eczacı Ethem Pertev ve Haydar Bey seçildi ve komisyon kuruldu. Komisyonun hazırladığı hemşirelik mektebi talimatnamesine göre okulun idare heyetinde iki kadın üye yer alacak ve bunlar Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi tarafından seçilecekti.¹⁵⁴ Okulun idare heyetinde yer alacak iki kadın üye Safiye Hüseyin ve Nezihe Veli'ydi.¹⁵⁵

Florance Nightingale'in hayatının izdüşümü yeniden Safiye Hüseyin'in hayatında belirmişti. Kırım Savaşı'ndan sonra 1856'da sessiz sedasız İngiltere'ye dönen Nightingale 1860'da St. Thomas Hastanesinde kendi adını taşıyan hemşire okulu kurdu.¹⁵⁶ Nightingale'in eğitim kurumu dünyada modern anlamda kurulmuş ilk hemşirelik okulu olarak kabul edilmektedir. Safiye Hüseyin Hanım, kendi adıyla bir okul kurmasa da Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin planladığı hemşirelik okulunun yönetim kadrosunda yer aldı.¹⁵⁷

“1925'te mektep açıldı. Mektep idare heyetine dâhil olduğumdan derslerin tanziminden perdelerin kornişlerine, Kızılay amblemi koydurmaya kadar meşgul olmuştum. Her hafta gider, Fransızca okutur, hasbihâl eder, konferans verirdim. Ankara'da Merkezî İdare Heyeti kuruluncaya kadar deruhde etmiş olduğum vazifeyi bir hafta bile aksatmamıştım.”¹⁵⁸

Tam adı Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektep ve Yurdu olan okulun müdürlüğüne Gureba

Hastanesi Başhekimi Dr. Ömer Lütfi Eti seçildi. Ömer Lütfi Eti, kuramsal derslerin yanında uygulamalı eğitimi gerçekleştirebilmek için Gureba, Haseki, Cerrahpaşa hastanelerine yakın bir yerde okul için uygun bina arayışına girdi. Nihayetinde Haseki'de Sinekli Bakkal Sokağında üç dönümden büyük bahçesi olan Kazasker Ali Bey Konağı kiralandı ve okula uygun hâle getirildi. 21 Şubat 1925'te ülkenin kendi kaynaklarıyla kurduğu hemşirelik okulunda eğitim vermeye başlandı. Açıldığında sadece on altı öğrencisi bulunan okulda eğitim parasızdı.¹⁵⁹ Mektebin nitelikli öğretmenlere ihtiyacına ilişkin sorunun çözümü için gözler yurt dışına çevrildi. Hastabakıcı Mektebine öğretmen yetiştirmek amacıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin ABD Detroit'teki temsilcileri, altı öğrenciyi Ford Foundation bursu almayı başardı. Bunlar Semiha Suat, Esmâ İbrahim, Bedriye Mustafa, Fehime Fevzi ve Fahrünisa Ali hanımlardı. Bir öğrenci de 1927'de Almanya'ya gönderildi. Berlin yakınlarında Augusta Victoria Heim'de mesleki bilgisini arttıran hemşire yurda döndükten

Sinekli bakkal so-

kağı: Sinekli Bakkal ismini Halide Edip Adivar'ın romanı ile tanıyoruz. Hastabakıcı Mektebinin bulunduğu sokak, İstanbul Aksaray'dadır. Sokağın günümüzdeki adı "Sinekli Bahçe Sokak"tır.

*Aksaray Sinekli Bakkal Sokak'ta (Günümüzde Sinekli Bahçe Sokak)
Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektep ve Yurdu binası*

Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektep ve Yurdu'nun ilk mezunları

sonra Hastabakıcı Mektebi'nde Başhemşire Muavinliği görevine atandı.¹⁶⁰

Masrafları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanacak okulda eğitim süresi iki yıl üç ay olarak belirlendi; ilk üç aylık dönem deneme süresiydi. Muhtemelen mesleğe uygun olmayanların elenmesi amacını taşıyordu. Okuma yazma bilmek, 18-35 yaş arasında ve sağlıklı olmak okula kabul edilmek için yeter şarttı. Öğrenciler öğlene kadar hastanelerde uygulama yapıp öğleden sonra okulda kuramsal eğitim alacaktı. Öğretmenlerin bir kısmı Gureba, Haseki ve Cerrahpaşa hastanesi doktorlarıydı. Öğrencilerin daha eğitimlerinin ilk yılında hastanelerde görev yaptıkları serviste fark yaratmalarını üzerine okul olarak kullanılmak üzere kiralanan Kazasker Ali Paşa Konağının satın alınmasına

ve ilave yeni bina inşa edilmesine karar verildi. Bina ve bahçesi Hilâl-i Ahmer Genel Merkezinin tahsis ettiği 20.000 liranın 10.700 liralık kısmıyla alındı, ayrıca bahçeye yüzden fazla öğrenciye yetecek bina inşa edildi. Eski binanın zemin katına hemşirelik okulunda ders olarak okutulmak üzere diyet mutfağı yapıldı; asıl mutfak ve çamaşırhane de tamir ettirildi, banyolar yenilendi, öğrencilerin kullanımı için ütü odası oluşturuldu, yeni kayıt olanlara on kişilik elbise dolabı ve otuz adet komodin satın alındı.

Safiye Hüseyin Hanım'ın idare heyetinde yer aldığı okulda, doğum ve lohusa bakımını öğrenmeleri amacıyla ikinci sınıf öğrencileri sırayla Haseki Vilâdethanesine gönderilerek burada doğum izlettirildi ve teorik eğitim almaları sağlandı. Ekim 1926'da okula kayıt yaptırmak için 50 öğrenci başvurdu. Uygun olanlardan 26'sı okula kabul edildi. İlk mezunlarını Şubat 1927'de veren mektebin on altı öğrencisinin bitirme sınavı Gureba Hastanesinde yapıldı¹⁶¹ ve bu hemşireler hemen çeşitli hastanelere tayin edildi. Ardından Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Yurdu için hazırlıklara başlandı.¹⁶²

1927'de okula altmış kişi başvurdu, bunlardan sadece otuz yedisi üç aylık denemeden sonra kabul edildi. Aynı yıl on altı hastabakıcı mezun oldu, bir sonraki yıl okul yirmi mezun verdi. 1927'de Hastabakıcı Mektebinin her iki binasına kalorifer tesisatı yapıldı, büyük bina tamirata alınıp elden geçirildi. Bahçede kalorifer dairelerinin yanında yeniden çamaşırhane ve kurutma bölümü inşa ettirildi. İlk üç aylık deneme süresinde okula alınan öğrencilere çamaşır yıkama,

*Hastabakıcı Mektebi
yatakhanesi*

*Hastabakıcı Mektebi
yemekhanesi*

ütü, dikiş, ev temizliği, sofrta hizmeti, yemek pişirme gibi ev işleri yaptırılmakta, bu yolla kabiliyetleri ölçölüp hastabakıcılığa uygun olup olmadıkları incelenmekteydi. Bu deneme süresinde teorik ders olarak sadece Fransızca öğretilmekteydi. Safiye Hüseyin Hanım ve diğer idare heyeti üyelerinin getirdiği yeniliklerden biri de buydu. Yeni kayıt olanlara üç ay süreyle Fransızca dersi veriliyordu. Deneme süresini geçebilen birinci sınıf öğrencileri sabah saat altıda hastaneye gidip öğleye kadar çalışıyor, kuramsal dersleri ise öğleden sonra okulda alıyordu. Her öğrencinin sorumlu tutulduğu diyet mutfuğı dersi ise Viyanalı bir kadın eğitimcinin nezaretinde verilen uygulamalı eğitimdi.

Avrupa ve Amerika'daki okullarda derslerin bir kısmının projeksiyon ve sinema usulüyle yapılmasından hareketle aynı sistemi Türkiye'de de uygulamak için hazırlık yapıldı. Yeni sistem bir projeksiyon cihazı ve cihazda kullanılacak ders materyali satın alındı; aynı zamanda Alman Kı-

Hastabakıcılık kurslarına devam eden hastabakıcılar vardı. Özellikle Haseki Hastanesi çok sayıda hastabakıcıyı bu kursa gönderiyordu.

zılhaç Cemiyeti hıfzıssıhha şubesinin yardımıyla küçük bir sinema makinesiyle hastabakıcılık ve çocuk bakımı eğitimleri ile verem, frengi gibi önemli ve bulaşıcı hastalıklar hakkında kısa filmler getirtildi. Safiye Hüseyin Hanım'ın da yer aldığı okul idari heyeti kararıyla yakınlarıdaki hastanelerin hastabakıcıları teorik derslere kabul edilmeye başlandı. Böylece hastabakıcılık okuluna devam etmemiş olan hastabakıcılara teorik eğitim verilmesi amaçlanıyordu. Özellikle Haseki Hastanesi çok sayıda hastabakıcıyı dersleri takip etmesi için Hastabakıcı Mektebine gönderiyordu.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İstanbul Merkezinin açtığı Samariten kursları, İstanbullu aydın kadınların hayli ilgisini çekmişti ve bu nedenle bu eğitimler de okulun konferans salonunda yapılmaktaydı. Projeksiyon ve film makinesiyle verilen eğitimler o kadar yararlı görülüyordu ki İstanbul'daki okullarda okuyan kız erkek bütün öğrencilerin çeşitli hastalıklar ve çocuk bakımı hakkındaki filmleri izlemesi için davet edilmesi kararlaştırıldı.¹⁶³

Safiye Hüseyin Hanım, 27-31 Temmuz 1927'de Cenevre'de düzenlenen Uluslararası Hastabakıcı Konferansında Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektebini temsil etmek üzere görevlendirildi.¹⁶⁴ Konferansın oturumlarına katıldı ve Uluslararası Kızılhaç Başkanı Ador tarafından verilen öğle yemeğine davet edilen on altı hastabakıcı arasına seçildi. Ayrıca Cenevre'de bulunduğu esnada kongre dışında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına Uluslararası Kızılhaç Başkanı Ador, Clouzot ve Chaponnière'e de resmî bir ziyarette bulundu.¹⁶⁵

Safiye Hüseyin Hanım, 27-31 Temmuz 1927'de Cenevre'de düzenlenen Uluslararası Hastabakıcı Konferansında Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektebini temsil etmek üzere görevlendirildi.

Hastabakıcılık Mektebi, eğitim sistemi ve kalitesiyle göz doldurdu, mezun vermeye başladı; ancak daha da geliştirilmesi lazımdı, bunun için maddi desteğe ihtiyaç vardı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Refik Saydam, 1929 yılında gereken mali yardımı sağlamak için okullara desteğiyle bilinen John D. Rockefeller'ın bilimsel kültürü güçlendirmek amacıyla 1913'te kurduğu Rockefeller Vakfına başvurdu. Refik Saydam'ın başvurusu değerlendirmeye alındı ve Vakıf tarafından gönderilen Cravell adlı müfettiş inceleme yaptı, nihayetinde gözlemlerini bir raporda topladı. Raporunda, hemşirelik okulunun idare, eğitim ve öğretim bakımından çok iyi olduğunu belirterek kayıt edilecek öğrencilerin ortaöğretimi tamamlamış olanlardan seçilmesini önerdi.¹⁶⁶ Talep edilen mali desteğin verilip verilmediğine ilişkin ulaşılmış bir kayıt bulunmamakla birlikte okula alınacak öğrenci seviyesine ilişkin önerinin birkaç yıl sonra hayata geçirildiği bilinmektedir.

1925'te eğitim vermeye başlayan Hastabakıcılık Mektebinin ilk devresinde ilkokul mezunları kabul ediliyordu. 1931'de eğitim süresi 6 ay uzatılan okula 1934-35 döneminde ortaokul mezunları alınmaya başlandı, ilkokul mezunlarına ise sınav şartı getirildi. Ardından bundan da vazgeçilerek okula kayıt için ortaokul mezunu olma şartı getirildi. Bu dönemde eğitim süresi de üç yıla çıkarılarak ders sayısı ve klinik süresi de arttırıldı.¹⁶⁷

Neticede Safiye Hüseyin Hanım ve Muhtar Özden, Tevfik Sağlam, Ziya Nuri Paşa'nın idare heyetindeki yönetimi sayesinde okulda eğitim görüp yetişenler âdetâ mesleğin öncüleri oldu;

ülkenin çeşitli bölgelerindeki hastanelere baş-hemşire olarak atandı ve her düzeydeki hastabakıcı okullarının kuruluşunda ve eğitiminde rol aldı.¹⁶⁸

Safiye Hüseyin Hanım'ın hayatının Florence Nightingale'in yaşamıyla kuşattığı benzerlikler ömrünün son demine kadar devam edecekti. ABD'nin Atlantik City şehrinde yapılan 9. Uluslararası Hemşirelik Konseyinde 94 yaşındaki Amerikalı emekli hemşire Levenia Dock'ın Türkiye'yi temsil eden Fahrünisa Seden'e yönelttiği soru, Safiye Hüseyin Hanım ve Florence Nightingale isminin yeniden bir araya gelmesine vesile olacaktı. Dock'un, Kolombia Üniversitesi'nde hemşirelik alanında yükseköğretimine devam eden Fahrünisa Seden'e sorusu Florence Nightingale'in İstanbul'a gelişinin 100. yıl dönümü olan 1954'te neler yapılacağı, nasıl kutlanacağı hakkındaydı.

Hastabakıcı Mektebinden ilk şehadetname alan hemşirelere alâmet-i mabsusa taliki, 15 Nisan 1927.

Fahrünisa Seden, Dock'ın sorusunu Türkiye'de doğru kişilere iletti, nihayetinde yüzüncü yıl kutlaması için yapılabilecekleri belirlemek amacıyla aralarında Safiye Hüseyin Hanım'ın da bulunduğu müteşebbis heyet kuruldu. Heyette Safiye Hüseyin, Fahrünisa Seden, Ali Rana Tarhan, Sıddık Sami Onar, F. Garelli, Halide Edip Adıvar, Camille Bergeaud, Floyd H. Black, Charles Crozat, W. G. N. Edvards ve eşi, Muhiddin Erel, Hikmet Gizer, Kazım İsmail Gürkan, T. S. Leka, Artur L. Lanckton, R. G. Mc Mab, Nadir Nadi, Ziya Öktem, Ragg, Tevfik Sağlam ve A. V. Walker yer alıyordu. Müteşebbis heyet Florence Nightingale adına vakıf ve okul kurulması yönünde karar alarak 1948 itibarıyla çalışmaya başladı; ancak maddi yardım elde edemediği için dikkate

Selimiye Kışlası'nda Florence Nightingale'in İstanbul'a gelişinin 100'ncü yılını anma töreni (4 Kasım 1954)

Kaynak: Prof. Dr. Emre Dölen

değer bir aşama kaydedemedi. Fahrünisa Seden, konuyu Kolombia Üniversitesinde Öğretmenler Koleji Hemşirelik Bölümü Direktörü R. Louise Mc Manus'a açtı ve mali yardım için Milletlerarası İktisadi İşbirliği Kuruluşuna başvurması tavsiyesini aldı. Ancak buradan yardım kararı çıkmadı.

Florence Nightingale vakfı ve okulu projesi için yardım yine ülke içinden Kızılay'dan geldi, yüzüncü yıla yetiştirilemese de iki yıl sonra 22 Mart 1956'da Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastaneleri Tesisi kuruldu. Kızılay'ın yanı sıra Türk Hemşireler ve Verem Savaş Derneği de kurucular arasında bulunmaktaydı. Safiye Hüseyin Hanım ve Florence Nightingale isimleri bu okulda yine birlikteydi. Türkiye Kızılay Cemiyetini temsil eden Safiye Hüseyin'in yanı sıra Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastaneleri Tesisi kurucuları arasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden İsmail Gürkan, İstanbul Verem Savaş Derneğinden Sıddık Sami Onar, Türk Hemşireler Derneği adına Kamil Öner yer alıyordu. Bu isimlere ilaveten İhsan Şükrü Aksel, Fatma Bengisu, M. G. Edwards, Rıza Çerçel, Arif İsmet Çetingil, Esmâ Deniz, Ekrem Şerif Egeli, Tefvîk Sağlam, Fahrünisa Seden, Hasel Sporel, Robert Stone, Vedat Nedim Tör, A. V. Walker de kuruculardandı. Vakfın tesis amacı olan Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu ise 1961'de açıldı.¹⁶⁹

“22 Mart 1956'da Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastaneleri Tesisi kuruldu. Kurucular arasında Kızılay'ın yanı sıra Türk Hemşireler ve Verem Savaş Derneği de bulunmaktaydı. Safiye Hüseyin Hanım ve Florence Nightingale isimleri bu okulda yine birlikteydi.”

Florence Nightingale hemşire okulları ve hastaneleri adına kurulmuş olan Vakıf, Türkiye'de açacağı okulda öğretmenlik yapmak ve yetiştir-

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın katılımıyla Florence Nightingale Yüksek Okulunun temel atma töreni (30 Nisan 1959)

mek üzere yedi kişiye burs verdi ve bunlar Kolombia Üniversitesinde eğitim gördü. Bu esnada Kolombia Üniversitesi Hemşirelik Bölümü Direktörü R. L. Mc Manus'un yönetiminde Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu adıyla açılacak okulun ders programı hazırlandı. Sağlık Bakanlığına bağlı olarak kurulan okulun 13 Kasım 1961'deki açılışına dönemin Sağlık Bakanı Ragıp Üner'le birlikte Safiye Hüseyin Hanım da katılmıştı. Safiye Hüseyin Hanım'ın açılış törenindeki mutluluğu hararetle bir şeyler anlatırken çekilen fotoğrafında somutlaşmış gibidir.¹⁶⁹ Ancak toplumun hemşirelik mesleğine yaklaşımı konusunda endişeli olduğunu kendi sözlerinden anlarız. Ona göre artık genç kızların hemşireliğe bakışı farklıdır, tutkuyla yaklaşmamaktadırlar. Florence Nightingale'den itibaren hemşirelik seçkinlerin öncülüğünde

ortaya çıkmış ve dünyada da aynı şekilde yayılmıştı. Oysa hemen her ülkede seçkinler, toplum önderleri ve zengin aile kızlarının işi görülen hemşirelik telakkisi Türkiye’de değişmiş, hemşirelik toplumun tüm katmanlarına yayılmış, orta ve alt gelir düzeyinden genç kızlar tercih eder olmuş velakin mesleğe olan tutku da bu sırada kaybolmuştur:

“.... Gittiğim şehirlerde hemen hastaneleri, hemşire teşekküllerini ziyaret ederdim. İsveç’de Kanada’da bu davaya verilen önemi gördüğüm zaman içim titrerdi. Bütün temennim hemşireliğin bizde de bir an önce layık olduğu mevkiye ulaşmasıdır. Bunu görürsem hayatımın en büyük saadetini duyacağım. Bizim mesleğimiz aşk ister. Şimdi aşk yok. Bu yüzden hemşirelik davamız henüz halledilmedi. Genç kızlarımız bu mesleğe rağbet etmiyor. Bizim zamanımızda hastanelerde hep paşa kızları çalışırdı. Dünyanın her tarafında da bu böyledir. İsveç’te ilk hastabakıcısı teşekkülü kraliçenin nedimeleriyle başladı. Almanya’da da bu davanın öncülerini Kontes Albach yaptı. Biz çalışmaya başladığımız zaman hastanede doktorlar da hastalar da buradaki üzücü, sıkıntılı şartlar içinde çalışmanız günahtır demişlerdi, ama biz böyle düşünmüyorduk. Bakımımızla iyileşen, gözleri parlayan hastalar görmek dünyalara bedeldi. Hastalara yardım etmek, acılarını dindirmenin sevinciyle doluyduk, gözümüz başka bir şey görmüyordu artık... Bir kadın eliyle bakılmak, kadın şefkatiyle sarılmak hastaların moraline de tesir ediyordu. Bize valide sultan, valide hanım, hanı-

Elbi, Türk-Amerikan Üniversiteli Kadınlar Derneği Başkanı tarafından, Derneğin şeref madalyasına layık görüldü.

Safiye Hüseyin Hanım, 26 Eylül 1958'de Akşaray'daki Kızılay Hemşire Okulunda madalya takdimi için Afyon Mebusu Rıza Erçel tarafından davet edildi.

manne diyorlardı. Evimde iki çocuğumu bırakmıştım ama hastanede yüzlerce çocuğum vardı. Hepsi bana muhtaç.”¹⁷¹

Hemşirelik mesleğinin istenilen ilgiyi görmemesi, dört elle sarılıp sevgiyle icra edilmemesi Safiye Hüseyin Hanım'ın en büyük üzüntüsüdür. Safiye Hüseyin Hanım, yaşamının ilerleyen yıllarında daha önce bizzat çalıştığı sosyal hizmetler alanında kurulan bütün kurum ve derneklerin kongre, tören gibi etkinliklerinde en başta gelen davetlileri arasındaydı. Kızılay'ın İstanbul şubelerinde hizmet etmiş isimlere madalya takdimi için kurucusu olduğu Hemşire Okulu'nda 26 Eylül 1958'de düzenlenecek törene Umumî Merkez Reisi ve Afyon Mebusu Rıza Çerçel tarafından davet edildi.¹⁷² Kızılay'dan sonra tören ve kongrelerine katıldığı derneklerin başında Verem Savaş Derneği geliyordu. 1951'de İstanbul Verem Savaş Derneğinin Verem Savaşı Hemşire Okuluna ait olmak üzere Erenköy Senatoryumu dâhilinde inşaatı tamamlanan yeni okul binasının açılış töreni-

ne;¹⁷³ 27 Nisan 1958'de Balıkesir'de düzenlenen Türkiye Ulusal Verem Savaş Derneğinin XI. Genel Kuruluna Dernek Başkanı Prof. Dr. Tevfik Sağlam tarafından şeref konuğu olarak davet edildi.¹⁷⁴

Safiye Hüseyin Hanım, sadece ülke içindeki sosyal hizmet ve yardım kurumlarının değil, Türkiye'de şube açmaya çalışan yabancı ülke kaynaklı dernek ve kulüplerin de aradığı bir isimdi. Bunlar arasında dikkati çeken oluşum bugün de varlığını sürdüren Soroptimistler Kulübüdür. Adını Latince kız kardeş anlamında “soror” ve iyi niyet manasında “optima” kelimelerinin birleşmesinden alan Soroptimistler'in amacı en iyiyi amaçlayan iş ve meslek sahibi kadınları bir araya getirmektir. Soroptimistler, Türkiye'de profesyonel kadın kulübü kurmak için girişimde bulundu ve tahmin edileceği üzere davet edilenler arasında ilk sıralarda yer alan isim Safiye Hüseyin Hanım oldu. Dönemin *New Britain Herald* gazetesi haberi verdi ve Safiye Hüseyin Hanım'ı Balkan Savaşı'ndaki ilk hemşirelerden biri, Kızılhaç madalyalı, Alman Kızılhaçı ile çalışmış, Kızılay, Yeşilay ve Çocukları Koruma Derneğinin aktif yöneticilerinden biri olarak tanıttı.¹⁷⁵

Safiye Hüseyin Elbi Kadınlar Birliğinin 1934 yılı toplantılarından birinde.

12 Aralık 1949 tarihli bu fotoğrafta Soroptimist Cemiyetinin üyeleri bir ziyafet sırasında görülüyor.

İstanbul Soroptimist Kulübü 1948’de yazar Müfide Ferit Tek tarafından kurulduğunda¹⁷⁶ Safiye Hüseyin Hanım, hemşireliği temsilen kulübe üye oldu. İstanbul’un meslek sahibi kadınlarını bir araya getiren Kulübün aralarında ünlü şair, edebiyat tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar’ın da katıldığı toplantısını ölümsüzleştiren isim de ünlü şair, siyasetçi ve yazar Necdet Evliyagil’dir. Safiye Hüseyin Hanım’ı Soroptimistler Kulübünün toplantısını görüntüleyen Necdet Evliyagil’e söyledikleri buraya aktarmaya değer. Zira onun döneminin öncü kadınlarından olduğu ve bir tür toplum liderliğine layık görüldüğünü gösterir. Çünkü kulübün başkanı değil Safiye Hüseyin Hanım toplantı hakkında açıklama yaptı:

“Bu cemiyetin temeli, bundan bir müddet evvel Amerika’da atılmıştır. 1920 yılında Amerika’ya gittiğim zaman cemiyetin her

Yeşilay’ın 28. Kongresinde Safiye Hüseyin Elbi Asbaşkan seçildi.

türlü faaliyetine yakından şahit oldum. Soros, latinde hemşire, optimist de dünyayı iyi gören manalarına gelir. Soroptimist ise dünyayı daima iyi gören hemşire demektir. Kulübümüze şimdiye kadar âzâ kaydolanların sayısı 22 kişiyi bulmuştur. Kulübe âzâ yazılmak isteyen hanımların bir mesleğe mensup bulunmaları şarttır. Aynı meslekten iki kadının kulübe âzâ kabul edilemez. Mesela kulübümüzde iki doktor yahut iki öğretmene bir arada rastlayamazsınız. Bize müracaat eden birçok hanım maalesef bu sebep yüzünden cemiyetimize âzâ olamamaktadır. Şimdilik kulübümüzde müzisyenlik münhaldır (boştur). Müzikle uğraşan herhangi bir kimseyi kabule amadeyiz. Çamaşır makinesi satan bir kadın da kulübümüze âzâ olmak isteğini bildirdi. Kendisini komisyoncu ismi adı altında âzâ kaydedeceğiz. Kulübün gayeleri kadınlar arasındaki iş birliğini kuvvetlendirmek ve kadınların meslek alanında yükselmelerini sağlamak, hariçten memleketimize gelecek bayan seyyahlarla meşgul olmak, nihayet insanların birbirlerini daha fazla sevmelerine yardım etmek. Gördüğünüz gibi ayda bir defa toplanıp dertleşiyoruz ve faaliyetimizi genişletmek hususunda bazı kararlar alıyoruz. Bu toplantılarımıza tanınmış ilim adamlarımızı da davet ederek fikirlerinden istifadeye çalışıyoruz.”¹⁷⁷

Müfide Ferit Tek

Türkçülük akımının roman türündeki ilk temsilcilerindendir. Türk Kurtuluş Savaşı'na kalemiyle katılmış kadın yazardır. Türkiye'nin ilk İçişleri Bakanı Ahmet Ferit Tek'in eşidir. Sanat tarihçisi Emel Esin'in annesidir.

1948 yılında Türkiye'deki ilk Soroptimist Kulübün kurucusu oldu. 24 Mart 1971'de 77 yaşında iken İstanbul'da hayatını kaybetti. Erenköy Mezarlığı'na defnedildi.

Safiye Hüseyin Hanım, Florence Nightingale Madalyası dışında İngiliz Kızılhaç Madalyası, Alman Kızılhaç Madalyası, Hilâl-i Ahmer Madalyası İkinci Rütbe Şefkat Nişanı, Harb-i Umumi Madalyası, Japon Kızılhaç Madalyası

Safiye Hüseyin Elbi'ye 1961'de Türk-Amerikan Üniversitesi Derneği şeref madalyası verildi.

Birinci Rütbe, Fransız Kızılhaç Madalyası sahibidir. 1961'de Türk-Amerikan Üniversitesi Kadınlar Derneğinin şeref madalyası takdim edildi,¹⁷⁸ Cehaletle Mücadele Derneği tarafından da Safiye Hüseyin Hanım'a onur belgesi verildi.¹⁷⁹

Balkan Savaşları ve Çanakkale Muharebelerindeki gönüllü hastabakıcılık hizmetiyle Türkiye'nin Florence Nightingale'i unvanını hak eden, sosyal yardım alanında pek çok öncülükleri olan Safiye Hüseyin Hanım, 6 Temmuz 1964'te tedavi gördüğü Gureba Hastanesi'nde hayata gözlerini yumdu. Kızılay Hemşirelik Okulu öğrencilerinin her gün sırayla hastaneye giderek tedavisi boyunca Safiye Hüseyin Hanım'la ilgilenmesi kararlaştırılsa da bu mümkün olmadı. Hasta yatağında gazeteye verdiği demeçte sa-

dece üzgün olduğunu söyledi, hemşirelik için çok emek verdiğini belirtti. Kızılay Hemşirelik Okulu öğrencilerinin gelmediği günlerde Safiye Hüseyin Hanım'a onun mesleğe ilk başladığı günlerde hitap edildiği gibi hastabakıcılar baktı.¹⁸⁰ Safiye Hüseyin Hanım Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi.¹⁸¹ Yaşamı boyunca sosyal hizmet kurumlarına verdiği desteği¹⁸² vasiyetinde de unutmadı. Vefatından sonra verilen ilanda, onun isteği üzerine çelenk göndermek yerine Kızılay ve Verem Savaş Derneğine bağış yapılması talep edildi:

“Bahriye Sermühendisi merhum Ferik Ahmed Paşa ile merhume Firdevs Hanım'ın kızı Bahriye ümerasından merhum Hüseyin Bey'in refikası, Fatma Nihad Elbi ile Yüksek Mühendis Mehmed Tarık Elbi'nin validesi, İffet Elbi'nin kayınvalidesi, Dr. İskender Ülman, Dr. Şükrü Ülman, Nesime Dölen ve Deniz İnşaat Yüksek Mühendisi Harun Ülman'ın ablası, bütün ömrünü devamlı olarak mümtaz hayır işlerine vakfetmiş olan Safiye Hüseyin Elbi vefat etmiştir. Cenazesi 9 Temmuz 1964 Perşembe günü öğle namazını müteakip Şişli Camii'nden kaldırılarak Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki ebedi istirahatgâhına tevdi olunacaktır. Çelenk göndermek isteyenlerin bedeli Kızılay veya Verem Savaş Derneği'ne tevdi etmeleri vasiyet edilmiştir.”¹⁸³

Safiye Hüseyin Elbi son günlerinde.

Verem Savaş Derneği de Safiye Hüseyin Hanım'ın vefatı üzerine verdiği ilanda onu "yorulmak bilmez bir inanış ve bağlılıkla çalışan ve hayatını çeşitli hayır kurumlarında sosyal hizmetler için vakfettiği değerli bir çalışma arkadaşı" olarak tanımlamıştı.¹⁸⁴

Sosyal hizmet derneklerinin hemen tümünde kuruluşlarından itibaren yer alan, bazılarının yönetiminde bizzat görev yapan Safiye Hüseyin Hanım, ömrünü İstanbul'un Anadolu yakasındaki önemli yerleşim bölgesi Bostancı'da; önce Yazmacı Sokak, ardından Çatalçeşme Tahir Sokak'taki evinde geçirmişti.¹⁸⁵ Vefatından sonraki 48 yıl içinde çok sevdiği, sığınağı gibi gördüğü köşkü her yıl biraz daha yıpranmış, kar ve yağmur, denizden esen rüzgâr evi giderek harabeye çevirmişti. Yılların izi ve insanların hoyratlığı köşkün nihayetinde tamamen çökmesine sebep olmuştu. Safiye Hüseyin Hanım'ın her çay takımı için ayrı ayrı özenle işlenmiş örtülerle hazırlanan, kendi başına törensel bir havada geçen ve elleriyle servis ederek beş çayını içmeyi tercih ettiği verandası gibi köşkü de geçen zamana direnememişti.

Günlük hayatını nasıl geçirdiğine ilişkin ondan geriye kalan birkaç anı vardır. Kimi günler beş çayını içtikten sonra kırmızı halıyla kaplı merdivenlerle çıktığı üst kattaki yatak odasında pencerenin kenarındaki şezlonga uzanıp denizi seyrederek dinlenmeyi tercih ettiği bilinmektedir. Oturma odasında sallanan koltukta oturup İngiliz kanalı BBC'ye ayarlı radyosundan haber dinlemeyi sevmekteydi. İlerlemiş yaşına aldırmadan hemen her gün büyük bir özenle hazırlanıp görev edasıyla Kızılay şubesine gidip çalışmaktaydı.¹⁸⁵

Safiye Hüseyin Elbi, 1960 yılı Yeşilay Haftası etkinliklerinin açılışını yaparken

Hayatı boyunca gösteri sanatlarına ilgi gösterdiğini arkasında bıraktığı çok sayıda tiyatro ve sinema afişinden anlıyoruz. 1940'lerden itibaren muhtemelen çoğunu izlediği çeşitli tiyatro ve sinema filmlerinin afiş ve broşürlerini özenle saklamıştı. Bunların bir kısmı Atatürk Kıtaplığındaki evrakı arasındadır.

Sonuç

Sorunlu ve zor dönemler kendi kahramanlarını yaratır. Sorunun olduğu yerde çözüm için ilk ortaya çıkanlar öncü olur. Elinizdeki kitap tam da bu tanıma uyacak bir ismin, Balkan Savaşları ve Çanakkale Muharebelerinde cephede ve cephe gerisinde hastabakıcılık yapmış ilk hemşirelerimizden Safiye Hüseyin Elbi'nin hayatını anlatmaktadır.

Osmanlı'da hastabakıcılığın meslek olması, hasta bakımına duyulan acil ihtiyacın bir sonucuydu. Birbiri ardına patlayan Balkan Savaşları, Çanakkale Muharebeleri ve Birinci Dünya Savaşı esnasında hasta ve yaralı askerlerin tedavisini yapacak hastabakıcıların bulunmaması sağlık hizmetlerinin başta gelen sorunları arasındaydı. Bu nedenle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Balkan Savaşlarında hastabakıcı kadınlar aramaya başladı. Bu çağrıya başvurular arasında Safiye Hüseyin Hanım vardır.

Safiye Hüseyin Hanım, Balkan Harbi'nde gönüllü hastabakıcı olduğunda onu hemşirelik alanında öncü yapacak donanıma sahipti. Hastabakıcı olmasını destekleyen ailesi aynı zamanda onun iyi bir eğitim almasını sağlamış ve bu sayede birden fazla yabancı dil öğrenmişti. Safiye Hüseyin Hanım'ın en büyük şansı Ahmed Besim Paşa gibi çocuklarının eğitime önem veren, bilgi ve görgüsünü arttırması için gerekenleri yapan bir babaya sahip olmasıydı. Paşa, çocuklarına sadece iyi bir eğitim aldırmanın, yabancı dil öğrenmesi için her türlü desteği vermiş ve dönemine göre çok az sayıda kadının

yapabileceği Avrupa gezisi fırsatını, birden fazla olmak üzere Safiye Hanım'a ve diğer çocuklarına sağlamıştı. Belki de bunlardan daha önemlisi Florence Nightingale gibi bir rol modelin aile tarihindeki anılarıyla.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin kadınların toplumsal yaşamda rol almasını destekleyen politikalarıyla esen olumlu rüzgârı da arkasına alan Safiye Hüseyin Hanım için her şey hazırды, ona sadece açılan yolda yürümek kalmıştı. Bu yolda yürümekle kalmamış, üzerine düşeni fazlasıyla yapmış, gerektiğinde canını hiçe sayarak bir savaş kahramanı olmuştu. Onu tanımlayacak pek çok kelime sarf edilebilir. Ama en önemlisi cesarettir ve bu cesareti Safiye Hüseyin Hanım'ın Çanakkale Muharebeleri kahramanı sıfatını kazanmasına yetmiştir.

Safiye Hüseyin Elbi savaştan sonra ülkede kurulan neredeyse bütün sosyal hizmet dernek ve cemiyetlerinde kurucu, yönetici veya üye olarak yer almıştı. Ayrım yapmadan kamu yararına çalışmayı sürdürmesi onu hastabakıcılığa veya hemşireliğe birlikte başladığı isimler arasında bir adım öne çıkardı. Sabırla, seneler boyu sosyal hizmet derneklerinde gönüllü görev almak herkesin kolayca yapabileceği bir şey değildir. İşte tam da bu yüzden hemşirelik tarihinin öncü ismi olmaya layıktır.

Dipnotlar

- 1 Şeyda Ökdem, Aysel Abbasoğlu, Nevin Doğan, "Hemşirelik Tarihi, Eğitimi ve Gelişimi", Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yıllığı, Cilt: 1, Sayı: 1, 2000, s. 5.
- 2 Özgür Eroğlu, Serdar Yüksel, Oktay Özarslan, "Dünyada Hemşirelik", I. Uluslararası & III. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi, Eylül 2018, [https://www.researchgate.net/publication/330845798_SS-65_DUNYADA_HEM-SIRELIK7\(12/01/2021, sa:19:25\)](https://www.researchgate.net/publication/330845798_SS-65_DUNYADA_HEM-SIRELIK7(12/01/2021, sa:19:25))
- 3 Selva Erhan Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, Can Kitapçılık-Pazarlama Yayınları, İstanbul 1985, 3. Baskı, s. 59.
- 4 Tuba Tepecik, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Hemşirelik Teşkilatının Gelişimi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 16-18; bk. Nuran Yıldırım, *Savaşlardan Modern Hastanelere Türkiye'de Hemşirelik Tarihi*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- 5 Sadiye Sena Dinçyürek, *A "Compassionate" Episode in Anglo-Ottoman History: British Relief to '93 Refugees (1877-78)*, Master Tezi, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara 2010, s. 8-9.
- 6 Serap Torun, *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik*, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana 2008, s. 109.
- 7 Selva Erhan Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 111.
- 8 Hüsnü Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 117-119.
- 9 H. Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern...*, 173.
- 10 Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye hakkında ayrıntılı bilgi için bk. S. S. Dinçyürek, *A "Compassionate" Episode in Anglo-Ottoman History*, Hüsnü Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern...*, s. 125 ve 156.
- 11 H. Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern...*, s. 146-148, 172-173, 177, 180.
- 12 H. Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern...*, s. 207.
- 13 Ayten Altınbaş, "Türkiye'de Hemşireliğin Başlangıcı", Sağlık Alanında Türk Kadını, Cumhuriyet'in ve Tıp Fakültesi'ne Kız Öğrenci Kabulünün 75. Yılı, Ed: Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Baskı: Form Reklam Hizmetleri, İstanbul 1998, s. 375-378.
- 14 Emre Dölen, *"Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım (1894-1976)"*, Sağlık Alanında Türk Kadını Cumhuriyet'in ve Tıp Fakültesi'ne Kız Öğrenci Kabulünün 75. Yılı, Ed: Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Form Reklam Hiz., İstanbul Mayıs 1998, s. 390; Yasemin Öztuna Şirin, *Osmanlı Sâlnâmelerinde 1908 Tarihine Kadar Tıp Eğitimi*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999, s. 156; <https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/25.pdf>.
- 15 A. Altınbaş, *"Türkiye'de Hemşireliğin Başlangıcı"*, s. 373.
- 16 E. Dölen, *"Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım..."*, s. 393.
- 17 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 36701.
- 18 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 36617.

- 19 E. Dölen, "*Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım ...*", s. 393-394.
- 20 Taha Toros, *O Güzel İnsanlar*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 11; Burçak Evren, "İlk Kadın Hemşiremiz, Safiye Hüseyin", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, Sayı: 31, Nisan 2000, s. 48.
- 21 E. Dölen, "*Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım ...*", s. 394 ve 397.
- 22 Safiye Hanım'ın kızkardeşi Fatma Nesime Hanım'ın torunu Prof. Dr. Emre Dölen, Ahmed Besim Paşa ve ailesi hakkında yazmakta olduğu yeni kitabının Safiye Hanım'la ilgili bölümünü verme nezaketini gösterdi. Ayrıca, ailesiyle ilgili hatıraları ve Safiye Hanım hakkındaki anılarını da büyük bir cömertlikte aktardı. Bu kısımdaki pek çok bilgiye Prof. Dr. Emre Dölen sayesinde ulaştığımızı ifade etmeliyiz. Safiye Hüseyin Elbi ve ailesine ait fotoğrafları da kullanmamıza izin verdiği için kendisine teşekkürü bir borç biliyoruz.
- Safiye Hanım'ın çocukluğuna dair yeterli bilgiye ulaşmamız mümkün olmadı. Bunun bir sebebi Bostancı'daki evinin kızının ölümünden sonra el değiştirmesi ve bu esnada evrakının dağılmasıdır. Evrakın bir kısmı müzayedelerde mezarlarda açık arttırmaya konulmuş, bir kısmı eskiciler tarafından satılmıştır. Çok az bir bölümü Atatürk Kitaplığı'nda muhafaza altındadır.
- 23 Okulun günümüzdeki durumunu anlayabilmek için 1980'den sonra lise kısmının ilave edilmesiyle Beyoğlu Anadolu Lisesi adıyla anılmaya başlandığını belirtmemiz yeterli olacaktır.
- 24 İsmail Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 229-230.
- 25 Mehmet Karayaman, "İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin Elbi'nin Hayatı ve Hatıraları", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2012; 18, s. 12.
- 26 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32778, nr. 32795 ve nr. 32783.
- 27 Karayaman, "*İlk Türk Hemşirelerinden Safiye ...*", s. 12.
- 28 Taşkıran Gülcen-Temel, Ayla Bayık, "Tutkulu Bir İstatistikçi: Florence Nightingale", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2017, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 115.
- 29 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 61; S. Torun, *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ...*, s. 97; G. Taşkıran-A. B. Taşkıran, "Tutkulu Bir İstatistikçi: ...", s. 114; Sevgi Hatipoğlu, "Selimiye'den Geleceğe Notlar" (Davetli Derleme), *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 2011, s. 104.
- 30 M. Gözde Ramazanoğlu, "Selimiye Kışlası İstanbul'da XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İnşa Edilen Kışla", *Türkiye Divanet Vakfı (TDV) İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C. 36, s. 437.
- 31 S. Torun, *Kırım Savaşı'nda Hasta ...*, s. 100.
- 32 Burçak Evren, "*İlk Kadın Hemşiremiz ...*", s. 47.
- 33 Şefika Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Mayıs 2013; Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul 1996; Şeyhmus Güzel, "Tanzimattan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 858-874; Ahmet Özkiraz-M. Nazan Arslanel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* (Elektronik), C. 3, Sayı: 1, 2011, s. 1-10.

- 34 B. Evren, "İlk Kadın Hemşiremiz...", s. 47.
- 35 E. Dölen, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım...", s. 388-390; Oya Dağlar Macar, *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, Libra Kitap, İstanbul 2010, s. 161.
- 36 Adnan Ataç, Muharrem Uçar, "1912 Yılında Yayımlanan Bir Belge Işığında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşı'nda Yürüttüğü Sağlık Hizmetleri", VIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi 16-18 Haziran 2004 Sivas-Divriği Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tıp Tarihi Kurumu Yayını, İstanbul 2006 s.371-372.
- 37 Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ (Haz.), *Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılai Cemiyeti 1911-1913 Yılığ*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2013, s. 136.
- 38 Zuhal Özaydın, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Ana Bilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s. 133.
- 39 Yeşim Işıl Ülman, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Bir Aydının Portresi (1861-1940) Dr. Besim Ömer Akalın", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*-2004-2005; Yıl: 10, sayı: 11, s. 435-436.
- 40 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 112; Osman Akandere, "Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık (Hemşirelik) Okulunun Açılması ve İlk Mezunları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2000, Sayı: 8, s. 8.
- 41 M. Karayaman, "İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin...", s. 11.
- 42 E. Dölen, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım...", s. 391.
- 43 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı*, s.230.
- 44 Semavi Eyice, "Eldem, Halil Ethem", *Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C. 11, s. 18.
- 45 E. Dölen, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım...", s. 391, 401, 405.
- 46 E. Dölen, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım...", s. 407.
- 47 O. D. Macar, *Balkan Savaşları'nda Salgın...*, s. 166.
- 48 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 230.
- 49 Zekeriya Kurşun, "Çanakkale Muharebeleri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, Cilt: 8, s. 208.
- 50 Ahmet Zeki İzgöer, İbrahim Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 9, Türk Kızılay Derneği, İstanbul 2020, s. 3839.
- 51 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 101-102.
- 52 Murat Uluğtekin-M. Gül Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Türk Kızılayı Yayını, Ankara 2013, s. 15; İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 230.
- 53 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 230.
- 54 M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer...*, s. 23; Nil Sanı, Zuhal Özaydın, "I. Dünya Savaşında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları", II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990 Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 161.
- 55 Ferdi Uyanıker, "I. Dünya Savaşı'nda Mecidiye Kruvazörünün Ruslar Tarafından Ele Geçirilmesi, Rus Donanmasındaki Faaliyetleri ve Geri Alınma Süreci", *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIX/38, (2019/Bahar), s. 40.

- 56 "Birinci Dünya Savaşı'nın Ölümle Yoldaş Meçhul Tıbbiyelileri", <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/istanbultip.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2015/04/%Çanakkale-Zaferinin-Tıbbiyelileri2015.pdf>, (20/02/2021; 20:30)
- 57 Aziz Kaylan (Der.), *Çanakkale İçinde Vurdular Beni*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 126.
- 58 Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara 2010, 2. Baskı, s. 85.
- 59 Ahmet Fettahoğlu, "Bir Merhamet Ocağı Çanakkale'nin Hilal-i Ahmer Cephesi", *1868 Dergi*, Mart 2020, Sayı: 4, s. 27.
- 60 M. Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti...*, s. 85.
- 61 Necmettin Özçelik, "İlk Türk Hemşiresi Safiye Hüseyin (Elbi) ve Hemşirelik Tarihi Fotoğrafları Koleksiyonu", 2. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu, Zeytinburnu Belediyesi, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 3-4 Haziran 2017, Ed. Ahmet Zeki İzgöer, Murat D. Çekin, İstanbul 2017, s. 361; Hilal Akçe, Mümtaz Sarıççek, "Bir Rol-Model; Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin", *Türk Yurdu*, Mart 2016, Yıl: 105, Sayı: 343, s. 34-40.
- 62 Nurdan Kesim, "Cephe'deki Şifalı Eller, Ümmü Gülsüm Kemalova ve Safiye Hüseyin", *1868 Dergi*, Sayı: 4, Mart 2020 s. 20; A. Taylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 126-127.
- 63 A. Kaylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 127-121, 131-132.
- 64 "Birinci Dünya Savaşı'nın Ölümle Yoldaş Meçhul Tıbbiyelileri", <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/istanbultip.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2015/04/Çanakkale-Zaferinin-Tıbbiyelileri2015.pdf>(20/02/2021; sa:20:30)
- 65 A. Taylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 128-129.
- 66 A. Taylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 128.
- 67 A. Taylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 130-131; <http://midwiferydepartment.nursing.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/693/2015/08/SAF%C4%B0YE-H%C3%9CSEY%C4%B0N-EL-B%C4%B0.pdf>, (2/02/2021; 21:30)
- 68 A. Taylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 132.
- 69 A. Taylan (Der.), *Çanakkale İçinde...*, s. 131.
- 70 <https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/tr/ataturkile-ilgili-tablo-fotograf-ve-madalyalar>(10/01/2021; sa:10:00).
- 71 H. Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde...*, s. 72; Lokman Erdemir, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'da Yardım Faaliyetleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 10, Bahar 2012, Sayı: 12, s. 38.
- 72 Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yay. Kat. Tic. İşl., Ankara 2002, s. 147.
- 73 Z. Özyaydın, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti...*, s. 59; Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 41.
- 74 H. Ada, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde...*, s. 177-179.
- 75 Z. Özyaydın, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti...*, s. 60; Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 161.
- 76 Şefika Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*, Ötüken, İstanbul Mayıs 2013, s. 270-271.
- 77 Z. Özyaydın, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti...*, s. 111.
- 78 F. T. Bilgiç, *Savaş Seferberliğinde Osmanlı Hilal-i Ahmer...*, s. 116.

- 79 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 231.
- 80 Murat Uluğtekin-M. Gül Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer...*, s.176-177.
- 81 T. Toros, *O Güzel ...*, s. 13
- 82 Murat Uluğtekin-M. Gül Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer...*, s.176-177.
- 83 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 231; T. Toros, *O Güzel ...*, s. 14.
- 84 Safiye Hüseyin Hanım, gazete röportajında öğrencileri Türkiye'ye getirdiğini ifade etmiştir. Biz bu konuda Hilal-i Ahmer Cemiyeti raporlarını esas aldık (M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer...*, s. 177).
- 85 Safiye Hüseyin, "Hasta bakıcılık", Sıhhat Almanakı, Derleyen Mazhar Osman, Kader Matbaası, İstanbul 1933, s. 82.
- 86 Ahmet Zeki İzgöer, İbrahim Topçu, "Sosyal Hizmet Tarihimize Aydınlatan Fedakâr Hemşirelerimizden: Hilal-i Ahmer Mecmualarında (1921-1928) Safiye Hüseyin Hanım", *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, Yıl: 2019, Sayı: 1, s. 184.
- 87 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 2, s. 828-831
- 88 Mesut Çapa, "Kızılay, Millî ve Milletlerarası Yardım Kurumu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. 25, s. 544., s. 544-546.
- 89 A. Z. İzgöer, İ. Topçu, "Sosyal Hizmet Tarihimizi Aydınlatan....", s. 185-186; A. Z. İzgöer, İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 3, 1083-1084.
- 90 M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer...*, s. 441.
- 91 A. Z. İzgöer, İ. Topçu, "Sosyal ...", s. 186.
- 92 A. Z. İzgöer, İ. Topçu, "Sosyal ...", s. 187.
- 93 Z. İzgöer, İ. Topçu, "Sosyal Hizmet...", s. 188-190; Ahmet Zeki İzgöer-İbrahim Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 9, Türk Kızılay Derneği, İstanbul 2020, s. 3828-3931.
- 94 S. K. Akgün, M. Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, s. 157-158.
- 95 Çetin Aykurt, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 2015, 417-449.
- 96 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 8, s. 3623-3624.
- 97 M. Yahya Okutan, *Osmanlı-Türkiye Hilal-i Ahmer Dergilerinin Analitik İncelemesi* (1921-1928), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Deontoloji ve Tıp tarihi Anabilimdalı, İstanbul 1998, s. 159.
- 98 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32800.
- 99 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın kahramanı...*, s. 232.
- 100 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 8, 3532 ve 3546.
- 101 M. Karayaman "İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin...", s. 23.
- 102 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 8, s. 3381-3382.
- 103 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 8, s. 3381-3382. 4203.
- 104 M. Y. Okutan, *Osmanlı-Türkiye Hilal-i Ahmer Dergilerinin...*, s. 164.
- 105 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 9, s. 4203.
- 106 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32789.
- 107 M. Karayaman, "İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin...", s. 23.
- 108 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr.

- 3661.
- 109 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanları...*, s. 232.
- 110 İlnur Genç Kuzuca, Serap Şahinoğlu, Ahmet Acıduman, "Verem Mücadelesinde Sosyal Yardım Kurumları", *Lokman Hekim Dergisi*, 2019, C. 9, Sayı: 3, s. 338.
- 111 Gülsever Gönenc, "Tüberkülozda Sosyal Komitelerin Dünyü Bugünü", http://www.verem.org.tr/pdf/t_sosyal_komite.pdf
- 112 Murat Arpacı, "Türkiye'de Alkol Karşıtı Düşünce ve Hareket (1910-1950)", Toplum ve Bilim, 2015; Sayı: 134, S. 35-38. S. 30-54.; Burcu Özdemir, "Hilal-i Ahdar'dan Yeşilay'a Bağımlılıklarla Mücadele Sergisi", 2. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu 2016, Ed: Ahmet Zeki İzgöer, Murat D. Çekin, İstanbul 2017, s. 305. S. 305-310.
- 113 15 Nisan 1926, Hilal-i Ahzar, nr. 1, s. 9; 15 Mayıs 1926, Hilal-i Ahzar, nr. 3, s. 31-32; 15 Aralık 1925 (15 Kanun-ı evvel 1341, Hilal-i Ahzar, nr. 17, s. 145-146; 1 Şubat 1926, Hilal-i Ahzar, nr. 18, s. 106; 1 Ekim 1926, *Hilal-i Ahzar: Sıhhi ve İcmî'atı'ı İçki Düşmanı Gazete*, nr. 7, s. 80; M. Karayaman, İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin....", s. 20; Ahmet Zeki İzgöer-İbrahim Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 9, s. 4104-4106.
- 114 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanları...*, s. 232.
- 115 The Indiana Polis Times, 23 Ağustos 1927, s. 12.
- 116 18 Ağustos 1927, The Sun (1837-1991), s. 7.
- 117 16 Ağustos 1927, New York Times(1923-Current file), s. 28.
- 118 15 Eylül 1927, New York Times (1923-Current file), s. 17.
- 119 2 Mart 1925 (2 Mart 1341), Hilal-i Ahzar, nr. 2.
- 120 26 Kasım 1934, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 2; 27 Aralık 1936, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 4.
- 121 14 Şubat 1937, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 5.
- 122 1 Nisan 1930, New Britain Daily Herald, s. 9.
- 123 [https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce\(10/01/2021:sa:19:45\)](https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce(10/01/2021:sa:19:45))
- 124 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanları...*, s. 231; M. Karayaman, "İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin...", s. 20.
- 125 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 133.
- 126 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32805.
- 127 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın kahramanları*, s. 234.
- 128 25 Şubat 1945, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 2.
- 129 Mustafa Yahya Metintaş, "Nezih Muhittin ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 20018, C. 1, Sayı: 3, s. 92.
- 130 Haziran 1934, *Türk Dili Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni*, Sayı: 6, s. 1.
- 131 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr.32745.
- 132 [http://www.turkkadınlarbirligi.org.tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e,\(10/02/2021,sa:21:10\)](http://www.turkkadınlarbirligi.org.tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e,(10/02/2021,sa:21:10))
- 133 13 Ağustos 1934, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 3.
- 134 1 Ekim 1955, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1 ve 5.
- 135 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 2, 830; Emre Dölen, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesi-me Ahmed (Dölen) Hanım...", s. 391.

- 136 Emre Dölen, “Balkan Savaşı’nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım...”, s. 391.
- 137 Ş. Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi...*, s. 113; S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 101-102.
- 138 Osman Ergin, *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San’at Müesseseleri-Dolayısıyla-Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Neşriyat, 1977, Cilt: 5, s. 2130; Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2970, İstanbul 1996, s. 87.
- 139 Murat Uluğtekin-M. Gül Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Türk Kızılayı Yayını, Ankara 2013, s. 32 ve 48.
- 140 S. K. Akgün, M. Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer’den Kızılay’a*, s. 151; T. Tepecik, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Hemşirelik...*, s. 24.
- 141 Zekeriya Türkmen, “Balkan Savaşları’nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri”, *Belleten*, C. LXVIII, Ağustos 2004, Sayı: 252, s. s. 493. S. 483-518.
- 142 M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e...*, s. 32; Ş. Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi...*, s. 114-116 ve 273. Ş. Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde*, s. 88-300; Nil Sarı-Zuhal Özaydın, “I. Dünya Savaşını’da Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları”, *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 168.
- 143 Şeref Küçükates-Temel İbrahim Dokumacı-Mahire Yazar Kiremitçi-Filiz Gezin, *Osmanlı Gazetelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti*, Türkiye Kızılay Derneği, İstanbul 2018, s. 124.
- 144 M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin (Haz.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e...*, s. 32; Ş. Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi...*, s. 114-116 ve 273. Ş. Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde*, s. 88-300; N. Sarı-Z. Özaydın, “I. Dünya Savaşında Osmanlı Hilal-i Ahmer...”, s. 168; O. Akandere, “Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık...”, s. 8. Fatma Torun Bilgiç, *Savaş Seferberliği’nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Rolü (1914-1918)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s. 117; T. Tepecik, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde...*, s. 23.
- 145 F. T. Bilgiç, *Savaş Seferberliği’nde Hilal-i Ahmer...* s. 117.
- 146 Muzaffer Tepekaya-Leyla Kaplan, “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2003, Sayı: 10, s. 168. S. 147-202.
- 147 O. Akandere, “Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık...”, s. 5.
- 148 T. Tepecik, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde...*, s. 23.
- 149 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer’den Kızılay’a...*, s. 169.
- 150 L. Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda...*, s. 46.
- 151 <https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi-Amiral-Bristol-Hemsirelik-Okuluy>; 10/02/2021; sa: 10:30; Ş. Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s. 88.
- 152 İ. Bilgin, *Çanakkale’nin Kadın Kahramanı...*, s. 232.
- 153 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 114.
- 154 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû’aları*/Cilt 4, s. 1733-1736; M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e...*, s. 436-438; O. Ergin,

- İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye...., s. 2131-2132.
- 155 O. Akandere, "*Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık...*", s. 12-14.
- 156 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 66.
- 157 O. Akandere, "*Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık...*", s. 12-14.
- 158 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 232.
- 159 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 114; O. Akandere, "*Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık...*", s. 12-14..
- 160 O. Akandere, "*Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık...*", s. 16-17.
- 161 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 7, s. 3256.
- 162 M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e...*, s. 546-548.
- 163 M. Uluğtekin-M. G. Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e...*, s. 599-601.
- 164 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 8, 3624.
- 165 A. Z. İzgöer-İ. Topçu, *Hilal-i Ahmer Mecmû'aları*/Cilt 8, 3682-3683; A. Z. İzgöer-İ. Topçu, "*Sosyal Hizmet Tarihimizi Aydınlatan...*", s. 188.
- 166 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 114.
- 167 O. Ergin, *İstanbul Mektepleri ve...*, s. 2131-2132.
- 168 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 101.
- 169 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 140-141; [http://www.florenceanightingalevakfi.org/hakimizda/tarihce/vakfimizin-tarihcesi/\(02/02/2021, sa: 20:30\)](http://www.florenceanightingalevakfi.org/hakimizda/tarihce/vakfimizin-tarihcesi/(02/02/2021, sa: 20:30))
- 170 S. E. Şentürk, *Hemşirelik Tarihi*, s. 119-121.
- 171 B. Evren, "*İlk Kadın Hemşiremiz...*", s. 50.
- 172 İstanbul büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32786.
- 173 İstanbul büyükşehir Belediyesi, Atatürk

- Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32737.
- 174 İstanbul büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32782, nr. 32788.
- 175 24 Ağustos 1928, New Britain Herald, 1928, s. 3.
- 176 <http://sorooptimistturkiye.org/icerik/tarihce>, (20/01/2021:20:00).
- 177 12 Aralık 1949, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.
- 178 İ. Bilgin, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı...*, s. 234; 29 Ocak 1961, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.
- 179 M. Karayaman, "*İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin...*", s. 23.
- 180 1 Kasım 1963, *Hürriyet Gazetesi*.
- 181 A. Z. İzgöer, İ. Topçu, "*Sosyal Hizmet Tarihimizi Aydınlatan...*", s. 185-186.
- 182 İstanbul büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32758 ve nr. 32765.
- 183 M. Karayaman, "*İlk Türk hemşirelerinden Safiye Hüseyin...*", s. 24; 9 Temmuz 1964, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 7.
- 184 9 Temmuz 1964, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 7.
- 185 İstanbul büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32761/1.
- 186 Safiye Hüseyin Hanım'ın kız kardeşi Fatma Nesime Dölen'in torunu Tülay Mutlu tarafından kaleme alınmış bir yazıdan yararlanılmıştır (<https://evvelzamanistanbulu.wordpress.com/2014/10/16/safiye-teyzenin-kosku/01/13/2021,sa:19:45>)
- 187 İstanbul büyükşehir belediyesi Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 36603, 36601.

Kaynaklar

- Akandere, Osman, "Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık (Hemşirelik) Okulunun Açılması ve İlk Mezunları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2002, Sayı 8, s. 5-47.
- Akçe, Hilal-Sarıççek, Mümtaz, "Bir Rol-Model; Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin", *Türk Yurdu*, Mart 2016, Yıl: 105, Sayı: 343, s. 34-40.
- Akgün, Seçil Karal – Uluğtekin, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yay. Kat. Tic. İşl., Ankara 2002.
- Altınbaş, Ayten, "Türkiye'de Hemşireliğin Başlangıcı", *Sağlık Alanında Türk Kadını, Cumhuriyet'in ve Tıp Fakültesi'ne Kız Öğrenci Kabulünün 75. Yılı*, Ed: Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Baskı: Form Reklam Hizmetleri, İstanbul 1998, s. 373-387.
- Arpacı, Murat, "Türkiye'de Alkol Karşıtı Düşünce ve Hareket (1910-1950)", *Toplum ve Bilim*, Yıl: 2015, Sayı: 134, s. 30-54.
- Ataç, Adnan – Uçar, Muharrem, "1912 Yılında Yayımlanan Bir Belge Işığında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşı'nda Yürüttüğü Sağlık Hizmetleri", *VIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi 16-18 Haziran 2004 Sivas-Divriği Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tıp Tarihi Kurumu Yayını, İstanbul 2006, s. 367-374.
- Aykurt, Çetin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Yıl: 2015, Sayı: XXX/2, s. 413-428.
- Bilgin, İsmail, *Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.
- Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul 1996.
- Çapa, Mesut, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği, 2. Baskı, Ankara 2010.
- _____, "Kızılay, Milli ve Milletlerarası Yardım Kurumu", *Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, Cilt: 25, s. 544-546.
- Dölen, Emre, "Balkan Savaşı'nda Bir Hemşire: Nesime Ahmed (Dölen) Hanım (1894-1976)", *Sağlık Alanında Türk Kadını Cumhuriyet'in ve Tıp Fakültesi'ne Kız Öğrenci Kabulünün 75. Yılı*, Ed. Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Form Reklam Hiz., İstanbul Mayıs 1998, s. 388-426.
- Dölen, Emre, Büyük dedesi Ahmed Besim Paşa hakkında yazdığı kitabın Safiye Hüseyin Hanım'la ilgili bölümünden yararlanmamıza izin verdiği için kendisine minnetarız.
- Erdemir, Lokman, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'da Yardım Faaliyetleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Bahar 2012, Yıl: 10, Sayı: 12, s. 35-60.
- Ergin, Osman, *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San'at Müesseseleri-Dolayısıyla-Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Neşriyat, 1977, Cilt: 5, s. 2131-2132.
- Evren, Burçak, "İlk Kadın Hemşiremiz, Safiye Hüseyin", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, Nisan 2000, Sayı: 31, s. 46-51.
- Eyice, Semavi, "Eldem, Halil Ethem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, Cilt: 11, s. 18-21.

Fettahoğlu, Ahmet, “Bir Merhamet Ocağı Çanakkale’nin Hilal-i Ahmer Cephesi”, *1868 Dergi*, Mart 2020, Sayı: 4, s. 22-27.

Güzel, Şeyhmus “Tanzimattan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, Cilt: 3-4, s. 858-876.

Hatipoğlu, Sevgi, “Selimiye’den Geleceğe Notlar”(Davetli Derleme), *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, Yıl: 2011, s. 103-111.

Hüseyin, Safiye, “Hasta bakıcılık”, *Sıhbat Almanakı*, Derleyen Mazhar Osman, Kader Matbaası, İstanbul 1933, s. 80-83.

İzğöer, Ahmet Zeki-Topçu, İbrahim, *Hilal-i Ahmer Mecmû’aları/Cilt 2, 3, 4, 7, 8, 9, Türk Kızılay Derneği*, İstanbul 2020

_____, “Sosyal Hizmet Tarihimize Aydınlatan Fedakâr Hemşirelerimizden: Hilal-i Ahmer Mecmualarında (1921-1928) Safiye Hüseyin Hanım”, *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, Yıl: 2019, Sayı: 1, s. 183-202.

İzğöer, Ahmet Zeki – Tuğ, Ramazan (Haz.), *Padişah’ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2013.

Kaplan, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998.

Karayaman, Mehmet, “İlk Türk Hemşirelerinden Safiye Hüseyin Elbi’nin Hayatı ve Hatıraları”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, Yıl: 2012, Sayı: 18, s. 9-28.

Kaylan, Aziz (Der.), *Çanakkale İçinde Vurdular Beni*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Kesim, Nurdan, “Cephedeki Şıfalı Eller, Ümmü Gülsüm Kemalova ve Safiye Hüseyin”, *1868 Dergi*, Mart 2020, Sayı: 4, s.16-20.

Kurnaz, Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2970, İstanbul 1996.

_____, *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*, Ötüken, İstanbul Mayıs 2013.

_____, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Kurşun, Zekeriya, “Çanakkale Muharebeleri”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul 1993, s. 205-208.

Kuzuca, İlknur Genç – Şahinoğlu, Serap – Acıduman, Ahmet, “Verem Mücadelesinde Sosyal Yardım Kurumları”, *Lokman Hekim Dergisi*, Yıl: 2019, Cilt: 9, Sayı: 3, s. 337-348.

Küçükates, Şeref – Dokumacı, Temel İbrahim – Kiremitçi, Mahire Yazar – Gezin, Filiz, *Osmanlı Gazetelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti*, Türkiye Kızılay Derneği, İstanbul 2018.

Macar, Oya Dağlar, *Balkan Savaşları’nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, Libra Kitap, İstanbul 2010.

Metintaş, Mustafa Yahya, “Nezihe Muhittin ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 74-97.

Ökdem, Şeyda – Abbasoğlu, Aysel-Doğan, Nevin, “Hemşirelik Tarihi, Eğitimi ve Ge-

lişimi”, *Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yıllığı*, Cilt 1: Sayı: 1, 2000, s. 5-11.

Özçelik, Necmettin, “İlk Türk Hemşiresi Safiye Hüseyin (Elbi) ve Hemşirelik Tarihi Fotoğrafları Koleksiyonu”, 2. *Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu*, Zeytinburnu Belediyesi, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 3-4 Haziran 2017, Ed. Ahmet Zeki İzgöer, Murat D. Çekin, İstanbul 2017.

Özdemir, Burcu “Hilal-i Ahdar’dan Yeşilay’a Bağımlılıklarla Mücadele Sergisi”, 2. *Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu 2016*, Ed: Ahmet Zeki İzgöer, Murat D. Çekin, İstanbul 2017, s. 305-310.

Ramazanoğlu, M. Gözde, “Selimiye Kışlası İstanbul’da XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İnşa Edilen Kışla”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, Cilt: 36, s. 436-437.

Özkiraz, Ahmet – Arslanel, M. Nazan, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Elektronik)*, Yıl: 2011, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 1-10.

Sarı, Nil, Özaydın, Zuhâl, “I. Dünya Savaşında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları”, *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990 Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 161-171.

Şentürk, Selva Erhan, *Hemşirelik Tarihi*, 3. Baskı Can, Kitapçılık-Pazarlama Yayınları, İstanbul 1985.

Taşkıran, Gülcan-Temel, Ayla Bayık, “Tutkulu Bir İstatistikçi: Florence Nightingale”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, Yıl: 2017, Cilt: 10, Sayı: 2, s.113-120.

Tepekaya, Muzaffer – Kaplan, Leyla, “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2003, Sayı: 10, s. 147-202.

Toros, Taha, *O Güzel İnsanlar*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 2000.

Türkmen, Zekeriya, “Balkan Savaşlarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri”, *Belleten*, C. LXVIII, Ağustos 2004, Sayı: 252, s. 483-518.

Uluğtekin, Murat – Uluğtekin, M. Gül, (Haz.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Türk Kızılayı Yayını, Ankara 2013.

Uyaniker, Ferdi, “I. Dünya Savaşı’nda Mecidiye Kruvazörünün Ruslar Tarafından Ele Geçirilmesi, Rus Donanmasındaki Faaliyetleri ve Geri Alınma Süreci”, *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2019/Bahar, Sayı: XIX/38, s. 27-74.

Ülman, Yeşim Işıl, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Bir Aydının Portresi (1861-1940) Dr. Besim Ömer Akalın”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları-2004-2005*, Cilt: 10, Sayı: 11, s. 435-464.

Yıldırım, Nuran, *Savaşlardan Modern Hastanelere Türkiye’de Hemşirelik Tarihi*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014

TEZLER

Ada, Hüsnü, *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Bilgiç, Fatma Torun, *Savaş Seferberliği'nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Rolü (1914-1918)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.

Dinçyürek, Sadiye Sena, *A "Compassionate" Episode in Anglo-Ottoman History: British Relief to '93 Refugees (1877-78)*, Master Tezi, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara 2010.

Okutan, M. Yahya, *Osmanlı-Türkiye Hilal-i Ahmer Dergilerinin Analitik İncelemesi (1921-1928)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Deontoloji ve Tıp tarihi Anabilimdali, İstanbul 1998.

Özaydın, Zuhâl, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Ana Bilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

Şirin, Yasemin Öztuna, *Osmanlı Sâlnâmelerinde 1908 Tarihine Kadar Tıp Eğitimi*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

Tepecik, Tuba, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Hemşirelik Teşkilatının Gelişimi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Torun, Serap, *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik*, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana 2008.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.florenceightingalevakfi.org/hakimizda/tarihce/vakfimizin-tarihcesi/> (02/02/2021, sa: 20:30)

<https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Amiral-Bristol-Hemsirelik-Okulu> (10/02/2021, sa: 10:30).

<http://soroptimistturkiye.org/icerik/tarihce>, (20/01/202, sa: 20:00).

Gülsever Gönenç, "Tüberkülozda Sosyal Komitelerin Düny Bugünü", http://www.verem.org.tr/pdf/t_sosyal_komite.pdf, (10/01/20, sa: 21: 00).

"Birinci Dünya Savaşı'nın Ölümle Yoldaş Meçhul Tıbbiyelileri", <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/istanbultip.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2015/04/Çanakale-Zaferinin-Tıbbiyelileri2015.pdf> (20/01/2021, sa: 19:00).

<https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/25.pdf>. (2/01/2021, sa: 21: 30).

<https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/tr/atatuerekle-ilgilitablo-fotograf-ve-madalyalar>, (10/01/2021, sa:10:00).

[http://www.turkkadinlartirli.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e,\(10/02/2021,sa:21:10\)](http://www.turkkadinlartirli.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e,(10/02/2021,sa:21:10))

Özgür Eroğlu, Serdar Yüksel, Oktay Özarslan, “Dünyada Hemşirelik”, *I. Uluslararası & III. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi, Eylül 2018*, https://www.researchgate.net/publication/330845798_SS-65_DUNYADA_HEMSIRELIK(12/01/2021, sa:19:25)

“Birinci Dünya Savaşı’nın Ölümle Yoldaş Meçhul Tıbbiyelileri”, <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/istanbultip.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2015/04/%Çanakkale-Zaferinin-Tıbbiyelileri2015.pdf>, (20/02/2021, 20:30)

<http://midwiferydepartment.nursing.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/693/2015/08/SAF%C4%B0YE-H%C3%9CSEY%C4%B0N-ELB%C4%B0.pdf> (2/02/2021, 21:30)

<https://evvelzamanistanbulu.wordpress.com/2014/10/16/safiye-teyzenin-kosku/> (01/13/2021,sa:19:45)

GAZETE VE DERGİLER

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1934, 26 Kasım 1934, 27 Aralık 1936, 14 Şubat 1937, 25 Şubat 1945, 26 Ağustos 1949, 1 Ekim 1955, 29 Ocak 1961.

Hilal-i Ahdar: Sıbbi ve İcmita’i İçki Düşmanı Gazete, nr. 1, 2, 3, 7, 17, 18.

Hürriyet Gazetesi, 1 Kasım 1963.

New Britain Herald, 24 Ağustos 1928, 1 Nisan 1930.

New York Times (1923-Current file); 16 Ağustos 1927, 15 Eylül 1927.

The Indiana Polis Times, 23 Ağustos 1927.

The Sun (1837-1991), 18 Ağustos 1927.

Türk Dili Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, sayı: 6, Haziran 1934.

ARŞİV KAYNAKLARI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Safiye Hüseyin Elbi Evrakı, nr. 32786, 36603, 36601, 32737, 32745, 32758, 32765, 32761/1, 32778, 32779, 32782, 32783, 32788, 32789, 32795, 32800, 32805, 36611, 36617, 3670.

İndeks

- II. Abdülhamid 15, 58
 I. Meşrutiyet 31, 32,
 II. Meşrutiyet 20, 21,
 31, 32, 128
 Aberdeen 22
 Aberdeenli 9
 Agnes Slack 93
 Ahırkapı 39
 Ahmed Besim Paşa 6,
 9, 19, 20, 21, 23, 24,
 25, 26, 28, 29, 73,
 74, 127
 Ahmed Nureddin Bey
 16
 Ahmed Sırrı Paşa 41
 Ahmet Hamdi Tanpınar 120
 Akbaş 47
 Âkil Muhtar 74, 105
 Alexander Shansks 20
 Alibey Çiftliği 36
 Ali Derviş Bey 38
 Ali Paşa 75, 81, 82,
 85, 108
 Ali Rana Tarhan 114
 alkol 89, 90, 92, 93,
 Alman Baron Mundy
 13
 Almanca 16, 17, 25,
 46, 53, 71
 Alman hemşire 15, 16,
 17, 53, 61
 Alman karargâhı 54
 Alman Kızılhaç Cemi-
 yeti 45, 46, 52, 53
 Alman Kızılhaçı 15,
 119
 Alman Kızılhaç Ma-
 dalyası 71, 121
 Alman Mektebi 24, 25
 altın madalya 80, 86
 Amerika 66, 68, 79, 82,
 Amerikan Hastanesi
 102, 104
 Amerikan Kızılhaç
 Cemiyeti 66
 Amiral Bristol Hem-
 şirelik Okulu 102,
 104
 Anadolu 25, 74, 124
 Anadolu Şimendifer
 Kumpanyası 25
 Anafartalar 54, 55
 Anderson 36
 Andrew Castell 9,
 22, 23
 Ankara 28, 76, 106,
 Antoniette 38
 Arif İsmet Çetingil
 115
 Arkeoloji Müzesi 34,
 35, 38
 Artur L. Lanckton 114
 Asâr-ı Atika Müzesi
 35, 36
 Asuman Türer 86
 Atatürk Kitaplığı 24,
 126
 Atiye Hanım 23
 Atlantik City 113
 Augusta Victoria Heim
 107
 Aesculapius 10
 Avlonya 15
 Avrupa 21, 26, 57, 61,
 65, 66, 69, 76, 110,
 128
 Avusturya 60, 63, 72,
 79
 Avusturyalı 13, 49,
 53, 61
 A. V. Walker 114, 115
 Ayşe Hanım 101
 Bahriye Mektebi 19
 Balkan Harbi 7, 34,
 39, 40, 43, 60, 81,
 98, 127
 Balkan Savaşları 38,
 41, 42, 56, 59, 72,
 76, 80, 100, 102,
 105, 122, 127
 Bandırma 21
 Barton Payne 82
 başhastabakıcı 15, 68,
 101
 başhemşire 34, 42, 43,
 44, 46, 51, 52, 53, 70,
 106, 108, 113
 Bayındırlık Bakanlığı
 27
 BBC 124
 Bedriye Mustafa 107
 Behire Bedis Hanım
 96
 Bekir Çavuş 51, 52
 Belçika 68
 Belediye Kanunu 96

- Benal Nevzat Hanım 96
 Berlin 63, 64, 65, 107
 Berlin Konferansı 79
 Bern 63
 Besim Ömer Paşa 37, 38, 39, 40, 58, 60, 61, 66, 70, 72, 73, 76, 88, 94, 98, 99, 100, 101, 105, 106
 beybaba 42, 43
 Beykoz 36
 Beylerbeyi Hastanesi 13
 Beylerbeyi Sarayı Ağalar Dairesi 13
 Beynelmîl Salib-i Ahmer 70
 Beyoğlu 25, 43, 74, 82, 96,
 Beyoğlu Anadolu Lisesi 25
 Bezm-i Âlem Sultanîsi 45
 Bimarhane 12, 15
 Birinci Dünya Savaşı 21, 42, 43, 61, 66, 67, 72, 76, 100, 101, 102, 127
 Boğaz demiryolu tüneli 21
 Bolu 96
 Bostancı 124
 buhar 19
 Bulgaristan 58
 Burhaneddin Bey 75
 Bursa Sokağı 25
 Cağaloğlu 78, 80
 Cağaloğlu İnas Mektebi 43
 Camille Bergeaud 114
 Çanakkale Muharebeleri 7, 34, 42, 43, 51, 56, 60, 72, 76, 101, 122, 127, 128
 Çatalca 36
 Çatalçeşme 28, 124
 çayhane 46
 Cehaletle Mücadele Derneği 122
 Celâl Sâhir 75
 Cenevre 63, 68, 76, 77, 78, 111
 Cenevre Konferansı 79
 Cerrahpaşa 107, 108
 Chaponnière 111
 Charles Crozat 114
 Çiçek Günü 58, 59
 çini 80
 Çinili Köşk 38
 Clouzot 111
 Comte Sforza 61
 Corcovado 61, 62, 63
 Cravell 112
 Cumhuriyet Hükûmeti 79
 Darüleytam 94
 Darülfünun Konferans Salonu 61, 74, 101
 Darümuallimat 31
 Dârüşşafaka 43
 Darüssınaa 35, 59, 80
 de Closières 73
 Demiryolları İnşaat Dairesi Limanlar Müdürlüğü 28
 Deniz Müzesi 56
 Dersaadet 22, 29
 Detroit 92, 107
 Dolmabahçe Sarayı 96, 97
 Dry Law 92
 Dünya Alkol Karşıtları Cemiyetleri 90
 Duyun-ı Umumiyye 41
 Ebüzziya Tevfik Bey 34, 36
 Eceabat 54
 Ekrem Şerif Egeli 115
 Enderun 11
 Erenköy Sanatoryumu 118
 Erzurum 15
 Esmâ Deniz 115
 Esmâ İbrahim 107
 Ethem Pertev 106
 Etibba Muhadenet Cemiyeti 88
 European Unity League 21
 Evrenoszade Vasfi Bey 75
 Fahrünisa Ali 107
 Fahrünisa Seden 113, 114, 115
 Fatma Bengisu 115
 Fatma Nesime 9, 24, 25, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 98

- Fatma Nihad 6, 20, 27, 123
- Fatma Zeliha Hanım 103
- Fehime Fevzi 107
- F. Garelli 114
- Firdevs Hanım 9, 20, 22, 23, 24, 73, 74, 123
- Floransa 29
- Florence Nightingale 7, 9, 10, 11, 12, 17, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 54, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 80, 88, 98, 99, 113, 114, 115, 116, 121, 122, 128,
- Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu 115, 116
- Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastaneleri Tesisi 115
- Florence Nightingale Madalyası 67-9, 70-3, 76-7, 80, 88, 121
- Florence Nightingale Müzesi 29
- Floyd H. Black 114
- Ford Foundation 107
- Frank Hasting 40
- Fransa 14, 66, 68, 79
- Fransızca 25, 26, 71, 92, 106, 110
- Fransız Kızılhaçı 97
- Fransız St. Vincent de Paul 14, 15
- Fuad Bey 76
- Fuad Selim Bey 63
- Galata Hilâl-i Ahmer Hastanesi 42, 43, 45, 72
- Galatasaray 43
- Gelibolu Yarımadası 42
- Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı 42
- Girit 19
- göçmen 35, 80, 81
- Gülcemal 65
- Gülhane-Mundy Baraka Hastanesi 13
- Gülhane Seririyat Hastanesi 15, 17
- gümüş madalya 41, 70
- Gureba Hastanesi 11, 101, 106, 109, 122
- Hacı Ârif Bey 57
- Halide Edip Adıvar 95, 107, 114
- Halil Edhem 39, 75
- Hamburg 65
- Hamdi Bey 35, 39
- Hamid Bey 72
- Hamidiye Etfal Hastahanesi 16
- Hanımlar Merkezi 57, 58, 59, 60, 61, 66, 68, 71, 73, 80, 101, 102, 106
- Hannah Milward 9, 22, 23
- Harbiye Nezareti 45
- Hasan Bey 9, 22, 23
- Hasan Mukadder (Dölen) Bey 9, 41
- Haseki 107, 108, 109,
- Haseki Nisa Hastanesi 16, 110, 111
- Hasel Sporel 115
- hastabakıcı 7, 15, 16, 34, 36, 37, 42, 43, 49, 68, 78, 79, 80, 95, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 111, 113, 127
- Hastabakıcı Mektebi 76, 79, 84, 86, 97, 104, 106, 108, 110
- Haydar Bey 81, 106
- Hâyardarizâde İbrahim Efendi 90
- Haydarpâşa 25, 51
- Hayri Bey 75
- hemşire 11, 13, 14, 15, 16, 17, 29, 46, 60, 61, 78, 79, 100, 105, 106, 107, 113, 115, 117, 121
- Henry Dunant 78
- Herr Nadolny 76
- English High School 25, 27
- Hygieian 10
- Hikmet Gizer 114
- Hilâl-i Ahdar 89, 90, 92, 93, 94, 95

Hilâl-i Ahdar Hanımlar Faal Heyeti Reisi 90

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 7, 12, 14-5, 35, 41-4, 46, 50, 57-8, 60-1, 63, 66, 68, 70, 71-2, 75-6, 80-2, 88, 89, 90, 92-3, 99, 101-2, 105-8, 111, 112, 127

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi 35, 37, 59, 61, 68, 73,

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi 13, 35, 37, 57, 65, 100

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Vezne Murakıbbı 75

Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektep ve Yurdu 84, 105, 106, 107, 108, 111

Hilâl-i Ahmer Madalyası 121

Hilmi Paşa Konağı 14

Himaye-i Etfal Cemiyeti 94

Himaye-i Etfal ve Kadın Yardım Cemiyeti 95

Hint 10

Hurt 36

İbnülemin Mahmud Kemal 76

İbrâhim Edhem Paşa

39

İbrahim İskender 9, 24

İbro Kaptan 9, 19

İç Hastalıkları Pavyonu 16

İçtimai Yardım ve Tevasüt Derneği 97

İffet Elbi 123

İffet Hanım 27

İhsan Şükrü Aksel 115

Indiana 27, 90

İngiliz Ahmed Paşa 9, 20

İngilizce 25, 26, 34, 36, 39, 40, 46, 53, 54, 71, 92

İngiliz Kızılhaçı Müze Hastanesi 36

İngiliz Kız Ortaokulu 25

İngiliz Umumi Asker Hastaneleri Kadın Hastabakıcılar Müdürlüğü 29

İngiltere 12, 21, 22, 25, 26, 34, 35, 40, 41, 68, 106

İngiltere Kızılhaç Cemiyeti 38

İngiltere Kızılhaç Derneği Tıbbi Yardım Komitesi 40, 41

Institution of Mechanical Engineers 26

Irak 97

İran 97

İsmail Gürkan 114,

115

İstanbul Soroptimist Kulübü 120

İstanbul Üniversitesi 70, 74, 76, 97, 115

İstanbul Verem Mücadele Cemiyeti 89

İstanbul Verem Savaşı Derneği 89, 97, 115, 118

İsveç 68, 117

İsveç Samaritanenler Cemiyeti 80

İsviçre 60, 61, 63, 117

İsviçre Fransı 63

İtalya 68, 79

İtalyan Yüksek Komiseri 62, 63

İtalyan Büyükelçiliği temsilcisi 76

İtilaf Devletleri 42

İzmir 96

İzmit 41

James Castell 9, 22, 23

Japon Kızılhaç Madalyası 121

Japonya 68

John D. Rockefeller 112

Joseph Milward 9, 22

Kadıköy 21

Kadıköy Fukuraperver Cemiyeti 95

Kadınları Çalıştırma Yurdu 95

Kadırga Vilâdethanesi 37, 43, 98, 100, 102

- Kamil Öner 115
 Kâm-Res Başkadın Efendi 58
 Kandiye 19
 Kandiye İbrahim 9, 19
 Karadağ 58
 Kazasker Ali Bey Konağı 107, 108
 Kazım İsmail Gürkan 114
 Keir Hardie 21
 Kemal Ömer Bey 46
 Kenan Bey 46
 Kerime Salahor 38, 46, 95
 Kirkor Saldjan 15
 Kırım Savaşı 11, 12, 22, 23, 29, 30, 31, 54, 78, 98, 99, 106,
 Kızılay Derneği Emniyeti Şubesi 85, 86
 Kızılay takvimi 85, 86
 Kızılhaç 15, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 52, 53, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 76, 78, 79, 82, 84, 86, 98, 99, 100, 110, 111, 119, 121, 122
 Kontes Albach 117
 Kont Labalis 65
 Kosciusko 90
 Kuzeydoğu İskoçya 22
 Lady Redcliffe 25
 Lambalı kadın 12, 98, 99
 Latife Bekir 96, 97
 Latife Hanım 97
 Layd Strangford 15
 Letafet Apartmanı 103
 Levenia Dock 113
 Liverpool 22, 23, 66
 lohusa takımı 59
 lohusa bakımı 109
 Lombardiya 78
 Londra 14, 26, 36, 99
 Lozan 63
 Lübnan 14, 97
 Macaristan 68, 79
 Macid Karakaş 81
 Mahmud Muhtar Paşa 58, 59
 Maide Hanım 9, 41
 Maria 84, 85
 Mark L. Bristol 102, 104
 Maşukiye Köyü 41
 Max Waecher 21
 Maydos 54
 Mazhar Osman 90
 Mecidiye nişanı 13
 Mehmed Ali Bey 42, 72, 73
 Mehmed Salih Bey 9, 41
 Mehmed Tarık 6, 27, 123
 Mehmet Ali Bey 43
 Mehmet Fehmi Efendi 76
 Mekteb-i Tıbbiye 45
 Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne 37
 M. G. Edvards 114
 Milletlerarası Bebek Sergisi 85, 86
 Milletlerarası İktisadi İşbirliği Kuruluşu 115
 Milletlerarası Verem Savaşı Birliği 97
 Milli Eğitim Bakanlığı 25
 Milson 84
 Miralay Hüseyin Bey 26
 Miralay Şükrü Bey 9, 17, 19, 30
 Mısır 58, 85, 97
 Mondros Mütarekesi 32, 72, 88
 Morali Safiye Hanım 9, 19
 Müdafaa-i Milliye Cemiyeti 58
 Müfide Ferit Tek 120, 121
 muhacir 14, 59, 80
 Muhacir Kadınlar Hastanesi 14
 Muhiddin Erel 114
 Muhtar Özden 112
 Muhyiddin Bey 76
 Münire İsmayıl 38, 46, 62, 63
 Mustafa Kemal Atatürk 56, 96

- Mustafa Şükrü 9, 24
 Naci Paşa 76
 Nadir Nadi 114
 Nafia Vekâleti 27
 Nafiz Paşa 76
 Nakiye 76, 96
 Necdet Evliyagil 120
 Necip Hancı 86
 Nedim Akçer 86
 Neşet Ömer 66
 New Britain Herald Gazetesi 119
 New York Times Gazetesi 91, 92
 Nezihe Hanım 66, 76
 Nezihe Muhittin 97
 Nezihe Veli 106
 Nihat Reşad Bey 99
 Nimetullah Muhtar Hanım 58, 59, 73, 74
 Ömer Lütfi Eti 75, 84, 106, 107
 Orhan Tahsin Bey 75
 Ortaköy 94
 Orta Şark Verem Komitesi 97
 Osman Hamdi Bey 35, 39
 Osmanlı Devleti 12, 15, 22, 31, 34, 42, 98
 Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti 103
 Osmanlı-Rus Savaşı 14, 15
 Osmanlı-Yunan Harbi 15
 Paris 71, 80, 84
 Petersburg 79
 Polonya 68
 Prenses Nimet Hanım 59, 74,
 Prenses Reuss 13
 Prohibition 90, 92
 projeksiyon 110, 111
 Purdue Üniversitesi 27
 Ragg 114
 Ragıp Üner 116
 Rana Hanım 96
 Rana Sani Yaver Bey 75
 Raymond Schlemmer 76
 Refika Hulusi Behçet 96
 Reşid Paşa Hastane Gemisi 42, 44, 52
 R. G. Mc Mab 114
 Rıza Çerçel 115, 118
 R. Louise Mc Manus 115
 Robert Kolej 27
 Robert Stone 115
 Rockefeller Vakfı 112
 Roma 10
 Rönesans 10, 11
 onursal üyeik rozeti 85
 Rus Kızılhaç heyeti 15
 Rusya 65, 79
 Sabah Gazetesi 102
 Sabiha Zekeriye 97
 Saksonya Kraliçesi 12, 13
 Salih Bey 9, 41
 Samariten kursları 111
 Sanat Atölyesi 85
 Sanat Evi 35, 80, 81, 84, 85, 86
 Sanayi Devrimi 11, 19
 Sanâyi-i Nefise Mektebi 35, 36, 38, 39
 Şark Eserleri Müzesi 35, 38, 39
 Save the Children Fund 94
 Savo 15
 Selânık 15
 Selimiye Camii 29
 Selimiye Kışlası 10, 12, 29, 30, 31, 114
 Semiha Suat 107
 Seniha Rauf 95
 Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye 14, 15
 Seyr-i Sefain İdaresi 45
 Sidney Herbert 29
 Sinekli Bakkal Sokağı 107
 Sir Ernest Casse 36
 Sirkeci 46, 49, 50
 Sirkeci istasyonu 14
 Sivas Milletvekili Şemseddin Bey 76
 Sıbgatullah Bey 82
 Sıddık Sami Onar 114, 115
 Sıhhiye Müdürü Ali Rıza Bey 76

- Solférino Savaşı 78
 Soma 21
 Soroptimistler Kulübü 119, 120
 Stavros Stellanapoulos 15
 St. James's Palace 41
 St. Vincent De Paul 14, 15
 Şükrü Naili Paşa 76
 Sultan Abdülhamid 58
 Sultan Vahdeddin 90
 Suriye 97
 Şişli Camii 123
 şvester 16, 17
 Tahir Sokak 124
 Taksim 43
 Tanzimat 31
 Tarık Elbi 27, 123
 TBMM 96
 Tersane-i Âmire 20, 22, 23
 Teşvikiye 104
 tetanos 40, 44
 Tevfik Sağlam 89, 112, 114, 115, 119
 Tevfik Salim 75, 89, 106
 tezhip 80
 The Institution of Mechanical Engineers 21
 tifüs 72
 Tırhala 15
 Tokatlıyan Oteli 96, 97
 Tokyo 84
 Trablusgarp Savaşı 21
 Trakya 74
 Trieste 62, 63
 T. S. Leka 114
 Türk-Amerikan Üniversitesi Kadınlar Derneği 117, 122
 Türkçe 16, 17, 26, 53, 77, 90, 102, 103
 Türk Hastabakıcı Hemşireler Cemiyeti 95
 Türkiye Kadınlar Derneği 94
 Türkiye Kızılay Derneği 85
 Türk Kadınlar Birliği 97
 Ulusal Verem Savaşı Derneği 89
 Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti 63, 67, 68, 78
 Uluslararası Kızılhaç Kongresi 36
 Ürdün 97
 Üsküdar 21, 29, 74, 82
 Reşid Paşa vapuru 45-9, 50-3, 56, 69
 Vedat Nedim Tör 115
 Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi 80
 Venedikli Kont Sarozi 9, 19
 Verdo 73
 Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti 88
 Verem Savaş Derneği 88, 89, 94, 97, 115, 118, 119, 123, 124
 Viktorya 86, 99
 Viscant Stradford Redcliffe 25
 Vitalis Bey 64, 65
 vükela 58
 Vaşington 92, 93
 W. G. N. Edvards 114
 William E. Johnson 90
 William Rathbone 66
 Winona Lake 90
 World's Women Christian Temperance Union 93
 Yardım Sevenler Derneği 95
 Yazmacı Sokak 124
 Yenişehir 15
 Yeşilay Cemiyeti 89, 93, 94
 Yeşilay Haftası 58, 90, 125
 Yunanistan 58
 Yusuf Akçura 65
 Zapion Mektebi 43
 Zeliha Osman 95
 Zincirlikuyu Mezarlığı 123
 Ziya Nuri Paşa 66, 106, 112
 Ziya Öktem 114
 Ziyaretçi Hastabakıcılık Teşkilatı 66
 Zürih 63

